

WYBORY SAMORZĄDOWE W POLSCE W 2024 ROKU

W ŚWIADOMOŚCI NAJMŁODSZEGO ELEKTORATU
WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

STUDIUM TEORETYCZNO-EMPIRYCZNE

POD REDAKCJĄ

EWY BUJWID-KUREK
MAŁGORZATY KIWIOR-FILO
MONIKI BANAŚ

WYBORY SAMORZĄDOWE W POLSCE W 2024 ROKU

**W ŚWIADOMOŚCI NAJMŁODSZEGO ELEKTORATU
WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO**

WYBORY SAMORZĄDOWE W POLSCE W 2024 ROKU

W ŚWIADOMOŚCI NAJMŁODSZEGO ELEKTORATU WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

STUDIUM TEORETYCZNO-EMPIRYCZNE

**POD REDAKCJĄ
EWY BUJWID-KUREK
MAŁGORZATY KIWIOR-FILO
MONIKI BANAŚ**

Kraków 2024

Ewa Bujwid-Kurek
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0001-7634-828X>
✉ ewa.bujwid-kurek@uj.edu.pl

Małgorzata Kiwior-Filo
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0002-4797-8079>
✉ malgorzata.kiwior-filo@uj.edu.pl

Monika Banaś
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0002-6542-4053>
✉ monika.banas@uj.edu.pl

© Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ,
Księgarnia Akademicka and individual authors, 2024

Recenzja
dr hab. Joanna Dzwonczyk, prof. UEK

Opracowanie redakcyjne
Anna Smutkiewicz

Na okładce wykorzystano grafikę wygenerowaną przez AI

ISBN 978-83-8368-139-9 (druk)
ISBN 978-83-8368-140-5 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383681405>

Niniejsza publikacja została sfinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego
w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości
w Uniwersytecie Jagiellońskim

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

*Głosowanie to sposób, w jaki uczestniczymy
w społeczeństwie obywatelskim – czy to w wyborach
prezydenckich, czy w wyborach samorządowych (...)*

[Loretta Lynch]

Prawo do samorządu

Artykuł 19

*Każdemu pełnoletniemu stałemu mieszkańcowi
gminy przysługuje prawo wyborcze do samorządu
terytorialnego (...)¹*

¹ Karta Praw i Wolności (druk nr 580), Przepisy wprowadzające ustawę konstytucyjną Karta Praw i Wolności (druk 581) Sejm, [on-line:] <https://orka2.sejm.gov.pl> (5.05.2024).

Spis treści

Tytułem wprowadzenia	9
----------------------------	---

ROZDZIAŁ I

Ewa Bujwid-Kurek, Małgorzata Kiwior-Filo, Monika Banaś <i>Uzasadnienie namysłu nad samorządową partycypacją wyborczą w pryzmacie wyborów samorządowych w Małopolsce w 2024 roku.....</i>	13
---	----

ROZDZIAŁ II

Małgorzata Kiwior-Filo, Katarzyna Solarz <i>Partycypacja wyborcza w kontekście współczesnych wyzwań społeczeństwa obywatelskiego – uwagi teoretyczne.....</i>	23
--	----

ROZDZIAŁ III

Monika Banaś, Wiktoria Kaczmarczyk <i>Samorząd lokalny kolebką kreatywności obywatelskiej – uwarunkowania kulturowo-społeczne.....</i>	47
---	----

ROZDZIAŁ IV

Artem Susolia, Szymon Stępiński-Nawrot <i>Wybory samorządowe w Polsce po 2002 roku – ze szczególnym uwzględnieniem frekwencji wyborczej.....</i>	75
---	----

ROZDZIAŁ V

Ewa Bujwid-Kurek, Judyta Pasiut <i>Wybory samorządowe w Małopolsce w 2024 roku – specyfika przestrzennego zróżnicowania wyników wyborów na tle ogólnokrajowej geografii wyborczej.....</i>	99
---	----

ROZDZIAŁ VI

Ewa Bujwid-Kurek, Artem Susolia

*Kwestionariusz jako narzędzie do przeprowadzenia
badań ankietowych – przykład kwestionariusza ankiety
przeprowadzonej wśród uczniów szkół średnich Małopolski.....* 119

ROZDZIAŁ VII

Wiktoria Kaczmarczyk, Monika Banaś, Sebastian Żarnowski

*Wyniki ankiety przeprowadzonej wśród uczniów szkół średnich
województwa małopolskiego.....* 135

ROZDZIAŁ VIII

Małgorzata Kiwior-Filo, Monika Banaś

Rekomendacje i kierunki badań na przyszłość..... 153

Podsumowanie – analiza SWOT..... 167

Noty o autorach..... 171

Indeks osób..... 177

Tytułem wprowadzenia

Niniejsza publikacja jest efektem realizowanego na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego grantu badawczego pt. *Wybory samorządowe w Polsce w 2024 roku w świadomości najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego. Studium teoretyczno-empiryczne*. Środki finansowe na jego sfinalizowanie pozyskane zostały w konkursie na rozwój współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym uczelni. Grant ten realizowany był w ramach Działania nr 19 (R2S – Nauka dla Społeczeństwa) z programu strategicznego Inicjatywa Doskonałości na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (ID.UJ). Projekt wykazuje związek z celami programu ID.UJ, zasadą 4I oraz wskaźnikami programu, którymi są: po pierwsze, **interdyscyplinarność** – w projekcie badawczym wzięli udział pracownicy naukowcy różnych ośrodków akademickich reprezentujących dwie dyscypliny naukowe: nauki o polityce i administracji oraz nauki o kulturze i religii. Problem badawczy jest analizowany w wielu aspektach i z różnych perspektyw naukowych zarówno w kontekście polityczno-społecznym, jak i kulturowym; po drugie, **innowacyjność** – projekt dotyczy nowego zjawiska (wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku) wśród młodzieży regionu Małopolski, które jak dotąd nie zostało poddane analizie naukowej, stąd też wypełnia się niezagospodarowana przestrzeń zarówno w politologicznej, jak i w kulturoznawczej literaturze przedmiotu; po trzecie, **internacjonalizacja** – w zespole

badawczym przewidziano udział osób z Ukrainy i Białorusi, co pozwoliło na proliferację rezultatów badań, wniosków, rekomendacji i dzielenie się dobrymi praktykami z partnerami zagranicznymi, a w efekcie na wzmocnienie współpracy międzynarodowej w zakresie budowania potencjału społeczeństwa obywatelskiego; i wreszcie po czwarte, **integracja** – w realizację projektu zaangażowani byli interesariusze zewnętrzni, którymi były szkoły średnie Małopolski, co wpłynęło na integrację środowiska akademickiego z otoczeniem zewnętrznym. Zintegrowana współpraca obu środowisk znacząco wzmocniła potencjał społeczny, polityczny i kulturowy regionu, co podniosło świadomość społeczeństwa obywatelskiego na poziomie regionalnym.

Realizowany projekt wpisuje się w problematykę badawczą określoną w ramach Priorytetowego Obszaru Badawczego FutureSoc (POB FutureSoc) poprzez takie działania jak:

- zwiększenie wpływu działalności naukowej uczelni na rozwój nauki (dziedzin: nauki społeczne i nauki humanistyczne);
- wzmocnienie współpracy z otoczeniem zewnętrznym (szkoły średnie) i w obrębie ośrodków akademickich;
- rozwój zawodowy pracowników badawczo-dydaktycznych oraz młodych adeptów nauki;
- podniesienie jakości kształcenia zarówno studentów, jak i doktorantów, co pozwoli na znacznie lepszą integrację środowisk naukowych;

Projekt dodatkowo wpisuje się w problematykę badawczą POB Heritage poprzez działania takie jak:

- ewolucja lub zmiany postaw i zachowań partycypacji wyborczej młodych ludzi od 2002 roku do chwili obecnej (7 i 21 kwietnia 2024 roku – daty I i II tury wyborów samorządowych);
- kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego regionu Małopolski odzwierciedlane w mentalności młodego pokolenia;
- zmiana wartości konstytuujących kulturę polityczną w zakresie idei samorządu terytorialnego oraz tożsamości kulturowej

młodych ludzi w kontekście partycypacji w wyborach samorządowych.

W składzie interdyscyplinarnego zespołu badawczego kierowanego przez prof. dr hab. Ewę Bujwid-Kurek, reprezentującą dyscyplinę nauki o polityce i administracji, znaleźli się zarówno pracownicy naukowo-badawczy Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w osobach Pań: dr hab. Małgorzaty Kiwior-Filo, prof. UJ (dyscyplina: nauki o polityce i administracji), dr hab. Moniki Banaś, prof. UJ (dyscyplina: nauki o kulturze i religii oraz nauki o polityce i administracji), jak i studentki i studenci tegoż wydziału: lic. Katarzyna Solarz (kierunek: politologia, studia magisterskie), lic. Wiktoria Kaczmarczyk (kierunek: politologia, studia magisterskie), lic. Szymon Stępiński-Nawrot (kierunek: politologia, studia magisterskie), Sebastian Żarnowski (kierunek: kulturoznawstwo międzynarodowe, studia licencjackie) oraz mgr Artem Susolia (doktorant Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), przygotowujący dysertację doktorską w ramach dyscypliny nauki o polityce i administracji.

Zważywszy na to, że ideą konkursu była współpraca z otoczeniem zewnętrznym (interesariuszami zewnętrznymi), a badania miały charakter pilotażowy (przygotowujący dopiero do dalszych, znacznie bardziej pogłębionych analiz badawczych), projekt zrealizowany został przy aktywnym zaangażowaniu niektórych szkół średnich województwa małopolskiego, wśród których znalazły się: Zespół Szkół Ekonomiczno-Chemicznych w Trzebini, Zespół Szkół nr 1 im. Stanisława Staszica w Olkuszu, I Liceum Ogólnokształcące im. Króla Kazimierza Wielkiego w Olkuszu, II Liceum Ogólnokształcące im. Ziemi Olkuskiej w Olkuszu, I Liceum Ogólnokształcące im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie, Liceum Ogólnokształcące Sióstr Prezentelek w Krakowie, Zespół Szkół nr 4 w Nowym Sączu i Zespół Szkół nr 2 im. Sybiraków w Nowym Sączu.

Redaktorki

*Wybory samorządowe w Polsce w 2024 roku w świadomości
najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego, s. 13-21*
<https://doi.org/10.12797/9788383681405.01>

EWA BUJWID-KUREK
MAŁGORZATA KIWIOR-FILO
MONIKA BANAŚ

ROZDZIAŁ I

Uzasadnienie namysłu nad samorządową partycypacją wyborczą w pryzmacie wyborów samorządowych w Małopolsce w 2024 roku

Książka, którą oddajemy do rąk Czytelnika, poświęcona została aktualnej tematyce dotyczącej wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku i jest efektem realizowanego projektu badawczego dotyczącego partycypacji wyborczej polskiego społeczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem ludzi młodych (uczniów szkół średnich województwa małopolskiego), którzy w dniu wyborów samorządowych (7 i 21 kwietnia 2024 roku) nabyli prawa wyborcze.

Partycypacja wyborcza, warunkująca rozwój demokratyzacji systemu politycznego znajdującego się w procesie transformacji ustrojowej, to ważny komponent konstytuujący społeczeństwo obywatelskie. W politologicznej literaturze przedmiotu frekwencja definiowana jest jako instrument wskazujący na przeciętną intensywność uczestnictwa

obywateli w wyborach, co wyraża się procentowym stosunkiem liczby wyborców, którzy oddali głos (głosy ważne i nieważne), do liczby wyborców uprawnionych do głosowania¹. Stąd też za przedmiot badań przyjęto wybory samorządowe (wybór członków organów stanowiących samorządu terytorialnego oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast), jako że uznano je za nadzwyczaj istotny przejaw zaangażowania obywateli w sprawy tzw. małych ojczyzn.

Samorząd lokalny jest wyrazem decentralizacji scentralizowanego wcześniej niedemokratycznego polskiego systemu politycznego. Z założeń teorii i licznych paradygmatów tranzytologicznych² wynika, iż rdzeniem decentralizacji powinien być właśnie efektywnie funkcjonujący samorząd lokalny szczebla najbliższego obywatelowi. Dlatego też zwrócono uwagę na zagadnienie partycypacji wyborczej w kontekście współczesnych wyzwań społeczeństwa obywatelskiego, uwypuklając problematykę samorządu lokalnego jako kolebki kreatywności obywatelskiej, a szczególnie uwzględniając uwarunkowania społeczno-kulturowe. Nadto w głównej mierze uwzględniając frekwencję wyborczą stanowiącą lejtymotyw rozważań, uwagę skupiono na wyborach samorządowych w Polsce po 2002 roku, które legitymizowała Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta, jednocześnie pamiętając, że Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego

¹ A. Żukowski, *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*, Olsztyn 1999, s. 114.

² Na przykład: W. Merkel, *Systemtransformation. Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung*, Opladen 1999, *passim*, *Beiträge zur Kenntnis des Rechtslebens*, 2076; P.C. Schmitter, T.L. Karl, *Concepts, Assumptions & Hypotheses about Democratization: Reflections on 'Stretching' from South to East*, [w:] *Central Europe – Two Decades After*, ed. R. Riedel, Warsaw 2010, *passim*; J.J. Linz, A. Stepan, *Demokraska tranzicija i konsolidacija. Južna Evropa, Južna Amerika i postkomunistička Evropa*, trans. Đ. Krstić, Beograd 1998, *passim*; H. Kitschelt, *Political Regime Change: Structure and Process-driven Explanations?*, „American Political Science Review” 1992, Vol. 86, Iss. 4, s. 1028-1034; K. von Beyme, *Systemwechsel in Osteuropa*, Frankfurt am Main 1994, *passim*.

podziału terytorialnego państwa³ wskazuje gminę, powiat i województwo jako jednostki podziału terytorialnego państwa⁴. Warto zaznaczyć, że zarówno gminy, jak i powiaty oraz województwa stanowią jednostki samorządu terytorialnego, co oznacza, że zajmują one ściśle określoną pozycję ustrojową określoną w art. 16 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. W myśl wspomnianego artykułu wyrażone zostało, że „samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej”.

W kontekście prowadzonych rozważań na szczególną uwagę zasługuje też ustalenie świadczące o tym, że to przecież wybory mają kluczowe znaczenie, jeśli chodzi o powiązanie organów jednostek samorządu terytorialnego z mieszkańcami. To właśnie legitymacja organów do sprawowania władzy pochodzi z wyborów i może być w dowolnej chwili cofnięta⁵, co stanowiło główny punkt zainteresowania podczas prowadzonych badań. Projekt miał charakter teoretyczno-empiryczny, dlatego też oprócz komponentu teoretycznego przewidziane zostały badania ankietowe wśród uczniów szkół średnich Małopolski. Przedmiotem analiz były postawy najmłodszego elektoratu wobec partycypacji w wyborach samorządowych w województwie małopolskim w 2024 roku. W ankiecie (patrz: Komponent empiryczny, rozdział II) oprócz metryczki znalazły się po trzy pytania sprawdzające: po pierwsze, wiedzę o samorządzie terytorialnym, po drugie, wiedzę o wyborach samorządowych i po trzecie, wiedzę o partycypacji wyborczej.

3 Dz.U. Nr 96 poz. 603, sprost.: Nr 104 poz. 656; zob. też: S. Fundowicz, *Decentralizacja administracji publicznej w Polsce*, Lublin 2005, s. 100.

4 Art. 1 ust. 2 Ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (Dz.U. Nr 96 poz. 603, sprost.: Nr 104, poz. 656). Patrz: S. Fundowicz, dz. cyt.

5 *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz*, red. P. Chmielnicki, Warszawa 2022, s. 23, 58 i n. Patrz też: H. Izdebski, *Samorząd terytorialny. Pierwszy podział władzy*, Warszawa 2020, s. 92-95; I. Niżnik-Dobosz, *Samorząd terytorialny wobec zasady podziału władz*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2020, t. 82, nr 4, s. 21-32, 127.

Dano też uczniom możliwość wyrażenia własnej opinii na temat wyborów samorządowych w Polsce 7 i 21 kwietnia 2024 roku.

Jednakże najważniejszym celem badań ankietowych było pozyskanie informacji o frekwencji wyborczej najmłodszego elektoratu Małopolski, a pytania sprawdzające wiedzę służyły do odpowiedzi na pytanie, czy istnieje ścisła zależność między wiedzą a partycypacją wyborczą. Jednocześnie nadmieniam, że próba respondentów, choć wydawać by się mogło, że mało reprezentatywna, bo ich wybór odbył się z pominięciem *stricte* określonego klucza, jest jednak, jak się zdaje, wystarczająca w badaniach pilotażowych, mających dopiero posłużyć do dalszych, znacznie bardziej pogłębionych badań naukowych, bazujących już na starannym i precyzyjnym doborze próby badawczej.

Potrzeba przeprowadzenia badań na ten temat pojawiła się w związku z wysoką frekwencją wyborczą wśród młodzieży (18-24 lata) w wyborach parlamentarnych w Polsce przeprowadzonych w 2023 roku. Nasuwa się zatem pytanie, czy był to tylko incydent spowodowany ściśle określonymi uwarunkowaniami temu sprzyjającymi, czy też wybory samorządowe w Polsce w 2024 roku także potwierdzają ów stan rzeczy, co uznać by można za optymistyczny przejaw stopniowo utrwalającej się tendencji wzmacniającej społeczeństwo partycypujące.

Naczelną tezę badawczą projektu było założenie, że **najmłodszy elektorat województwa małopolskiego w wyborach samorządowych w Polsce w 2024 roku wykazuje się wysoką aktywnością partycypacyjną**. Adekwatnie do tak sformułowanej tezy zostały sprecyzowane hipotezy badawcze (patrz: rozdział VI).

Książka ma charakter publikacji naukowej i jako tak zaprojektowana spełnia wszystkie kryteria stawiane tego typu monografiom. Składa się z dwóch zasadniczych komponentów: teoretycznego i empirycznego. Komponent A, teoretyczny, zatytułowany został: *Społeczeństwo obywatelskie – samorząd terytorialny – samorządowa partycypacja wyborcza*. Komponent B, empiryczny, nosi tytuł: *Najmłodszy elektorat*

Małopolski w świetle badań ankietowych. W komponencie teoretycznym pomieszczono trzy rozdziały.

Autorkami **rozdziału I** pt. *Uzasadnienie namysłu nad samorządową partycypacją wyborczą w kontekście wyborów samorządowych w Małopolsce w 2024 roku* są Ewa Bujwid-Kurek, Małgorzata Kiwior-Filo i Monika Banaś.

Rozdział II pt. *Partycypacja wyborcza w kontekście współczesnych wyzwań społeczeństwa otwartego – uwagi teoretyczne* napisany został przez Małgorzatę Kiwior-Filo i Katarzynę Solarz. Rozważania w tym rozdziale sprowadzają się do konkluzji, że partycypacja obywatelska, zaufanie, kapitał społeczny, społeczeństwo obywatelskie to ważne elementy sprawnie funkcjonującego demokratycznego państwa prawa zarówno w wymiarze lokalnym, jak i globalnym.

Autorkami **rozdziału III** pt. *Samorząd lokalny kolebką kreatywności obywatelskiej – uwarunkowania kulturowo-społeczne* są Monika Banaś i Wiktoria Kaczmarczyk, które uzasadniając, że samorząd lokalny ma wyzwalać kreatywność obywatelską, zwrócili szczególną uwagę na obywatelskość pojmowaną jako bycie członkiem jakiejś wspólnoty tzw. małej ojczyzny, a dokładniej – na szczególne oblicze tej społeczności w kontekście kultury politycznej.

Rozdział IV pt. *Wybory samorządowe w Polsce po 2002 roku – ze szczególnym uwzględnieniem frekwencji wyborczej* przygotowany został przez Artema Susolię i Szymona Stępińskiego-Nawrota. Autorzy wyjaśniają przebieg wyborów samorządowych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem samorządowej partycypacji wyborczej. W związku z tym przeanalizowano frekwencję wyborów samorządowych w latach 2002, 2006, 2010, 2018 i 2024.

Rozdział V, którego autorkami są Ewa Bujwid-Kurek i Judyta Paśiut, nosi tytuł *Wybory samorządowe w Małopolsce w 2024 roku – specyfika przestrzennego zróżnicowania wyników wyborów na tle ogólnokrajowej geografii wyborczej*. W prowadzonych rozważaniach autorki omawiają wybory samorządowe w Małopolsce w roku 2024, lokując

je na tle samorządowej frekwencji wyborczej w pozostałych 15 województwach w Polsce.

W komponencie B, empirycznym, znajduje się szczegółowy opis przeprowadzonych badań ankietowych opracowanych przez członków zespołu badawczego. Odnajdziemy tu zarówno uwagi wprowadzające, jak i objaśnienie metodyczne badań empirycznych ze szczególnym uwzględnieniem kwestionariusza ankiety, czemu poświęcony został **rozdział VI** przygotowany przez Ewę Bujwid-Kurek i Artema Susolię. Rozdział ten nosi tytuł *Kwestionariusz jako narzędzie do przeprowadzenia badań ankietowych – wprowadzenie i objaśnienia szczegółowe dotyczące kwestionariusza ankiety przeprowadzonej wśród uczniów szkół średnich Małopolski*. W rozdziale tym podkreślono, iż badania ankietowe, które zostały przeprowadzone za pomocą kwestionariusza, w zamiarze były badaniami pilotażowymi, w naukach społecznych traktowanymi jako wstępne badania próbne, najczęściej stosowanymi w badaniach ankietowych właśnie. W opinii autorów dzięki przeprowadzeniu badań i wnioskom z nich płynących będzie dopiero możliwe dokonanie dalszych, pogłębionych badań poświęconych wyborom samorządowym i partycypacji wyborczej najmłodszego elektoratu.

W kolejnym rozdziale, **rozdziale VII** zatytułowanym *Wyniki przeprowadzonej ankiety wśród uczniów szkół średnich województwa małopolskiego*, Sebastian Żarnowski, Wiktoria Kaczmarczyk i Monika Banaś, odwołując się do eksplikowanych w rozdziale VI hipotez badawczych, omawiają wyniki pochodzące z 834 przeprowadzonych ankiet.

Książkę rozpoczynają uwagi wprowadzające oraz przygotowany przez redaktorki Ewę Bujwid-Kurek, Małgorzatę Kiwior-Filo i Monikę Banaś **rozdział I** pt. *Uzasadnienie namysłu nad samorządową partycypacją wyborczą w kontekście wyborów samorządowych w Małopolsce w 2024 roku*, więczy natomiast **rozdział VIII** pt. *Rekomendacje i futurologiczne kierunki badań*, którego autorkami są Małgorzata Kiwior-Filo i Monika Banaś. W opinii zespołu badawczego rozdział ten może być szczególnie przydatny dla tzw. interesariuszy zewnętrznych, bynajmniej nie tylko tych,

którzy byli aktywnie zaangażowani w realizację projektu badawczego, lecz także wszystkich, którym demokratyzujący się system polityczny, a w nim aktywne społeczeństwo obywatelskie, nie są obojętne. W podsumowaniu wypunktowano zalety, wady, szanse i zagrożenia (SWOT)⁶ zrealizowanego projektu badawczego, co wydaje się szczególnie istotne dla dalszych, o wiele bardziej już pogłębionych badań poświęconych poruszanej problematyce. Na końcowych stronach publikacji umieszczono indeks nazwisk i noty o autorach poszczególnych rozdziałów.

W tym miejscu pragniemy podziękować dobroczyńcy, którym w tym przypadku jest Wydział Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, za pozytywne rozstrzygnięcie konkursu na rzecz realizacji niniejszego projektu badawczego. Oczywiście jest bowiem, że bez wyasygnowanych odpowiednich środków finansowych nie byłaby możliwa jego realizacja.

Specjalne podziękowania kierujemy do Dyrektorów szkół małopolskich, którzy z żywym zainteresowaniem odpowiedzieli na zaproszenie do realizacji projektu. Szczególne słowa podziękowania adresujemy do: Profesor Oświaty mgr Renaty Bębenek (Zespół Szkół Ekonomiczno-Chemicznych w Trzebini), mgr Ireny Majdy (I Liceum Ogólnokształcące im. Króla Kazimierza Wielkiego w Olkuszu), mgr Agnieszki Grzebinogi (II Liceum Ogólnokształcące im. Ziemi Olkuskiej w Olkuszu), mgr Aldony Nowickiej (Zespół Szkół nr 1 im. Stanisława Staszica w Olkuszu), mgr. Jacka Kaczora (I Liceum Ogólnokształcące im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie), s. mgr Aurelii Katarzyny Patrzyk (Publiczne Liceum Ogólnokształcące Sióstr Prezentek w Krakowie), mgr. Zenona Ćwika (Zespół Szkół nr 4 w Nowym Sączu) i mgr. Sławomira Szczerkowskiego (Zespół Szkół nr 2 im. Sybiraków w Nowym Sączu).

Dziękujemy też bardzo serdecznie Uczniom wymienionych szkół za udział w wypełnianiu ankiety.

⁶ SWOT to akronim od angielskich słów: *strengths, weaknesses, opportunities, threats*.

Na koniec redaktorki składają podziękowanie całemu zespołowi badawczemu oraz dr Judycie Pasiut, która nie tylko wykazała zainteresowanie przygotowaniem współautorskiego rozdziału, lecz nade wszystko była pomocna w pozyskaniu respondentów pochodzących z nowosądeckich szkół średnich w celu przeprowadzenia badań ankietowych. Dziękując za owocną współpracę, której efektem jest niniejsza publikacja, redaktorki wyrażają przekonanie, że pionierska, mająca walor naukowy współautorska monografia może być użyteczna szczególnie dla instytucji, których zadaniem jest pielęgnacja społeczeństwa obywatelskiego (czytaj: partycypującego) i dbałość o nie, zwłaszcza dla tych wszystkich, które są odpowiedzialne za obywatelską edukację młodego pokolenia.

Bibliografia

Źródła pierwotne

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (Dz.U. Nr 96 poz. 603, sprost.: Nr 104 poz. 656).

Opracowania zwarte

Fundowicz S., *Decentralizacja administracji publicznej w Polsce*, Lublin 2005.

Izdebski H., *Samorząd terytorialny. Pierwszy podział władzy*, Warszawa 2020.

Linz J.J., Stepan A., *Demokratska tranzicija i konsolidacija. Južna Evropa, Južna Amerika i postkomunistička Evropa*, trans. Đ. Krstić, Beograd 1998.

Merkel W., *Systemtransformation. Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung*, Opladen 1999, *Beiträge zur Kenntnis des Rechtslebens*, 2076, <https://doi.org/10.1007/978-3-322-86684-4>.

Schmitter P.C., Karl T.L., *Concepts, Assumptions & Hypotheses about Democratization: Reflections on 'Stretching' from South to East, [w:] Central Europe – Two Decades After*, ed. R. Riedel, Warszawa 2010.

Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz, red. P. Chmielewski, Warszawa 2022.

von Beyme K., *Systemwechsel in Osteuropa*, Frankfurt am Main 1994.

Żukowski A., *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*, Olsztyn 1999.

Artykuły w czasopismach i periodykach

Kitschelt H., *Political Regime Change: Structure and Process-driven Explanation*, „American Political Science Review” 1992, Vol 86, Iss. 4, s. 1028-1034, <https://doi.org/10.2307/1964354>.

Niżnik-Dobosz I., *Samorząd terytorialny wobec zasady podziału władz*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2020, t. 82, nr 4, s. 21-34, <https://doi.org/10.14746/rpeis.2020.82.4.3>.

Abstrakt

W rozdziale zwrócono uwagę na istotną rolę frekwencji wyborczej w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego oraz podkreślono znaczenie najmłodszego elektoratu w partycypacji wyborczej. Stąd też przeprowadzone zostały badania ankietowe wśród pełnoletnich uczniów wybranych małopolskich szkół średnich. W rozdziale tym omówiona została również konstrukcja publikacji pt. *Wybory samorządowe w Polsce w 2024 roku w świadomości najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego. Studium teoretyczno-empiryczne*, będącej pokłosiem realizacji projektu w ramach grantu badawczego z udziałem małopolskich szkół średnich.

Słowa kluczowe: partycypacja wyborcza, społeczeństwo obywatelskie, badania ankietowe, najmłodszy elektorat małopolskich szkół średnich

Abstract

Rationale for Thinking about Local Government Electoral Participation in the Prism of Local Elections in Małopolska in 2024

The chapter draws attention to the importance of voter turnout in building civil society, emphasizing the importance of the youngest electorate in electoral participation. Hence, surveys were conducted among adult students at selected secondary schools in Małopolska. This chapter also discusses the construction of the publication entitled ‘Local government elections in Poland in 2024 in the awareness of the youngest electorate of the Małopolska Voivodeship. Theoretical and empirical study’, which is the result of a research grant with the participation of students from secondary schools in Małopolska.

Keywords: electoral participation, civil society, surveys, youngest electorate of Małopolska secondary schools

MAŁGORZATA KIWIOR-FILO

KATARZYNA SOLARZ

ROZDZIAŁ II

Partycypacja wyborcza w kontekście współczesnych wyzwań społeczeństwa obywatelskiego – uwagi teoretyczne

Wstęp

Zasadniczy element sprawnego funkcjonowania współczesnych demokracji to aktywny udział obywateli w życiu społeczno-politycznym, czego przejawem jest istnienie społeczeństwa obywatelskiego. Zdaniem Mirosława Karwata demokracja formalna staje się realna wtedy, gdy demokratycznym instytucjom prawnoustrojowym odpowiadają adekwatny typ mentalności społecznej, utrwalone i powszechne nawyki i obyczaje polityczne, a zwłaszcza spontaniczna, autentyczna aktywność obywatelska występująca w skali masowej, a nie jako zjawisko odosobnione¹. Partycypacja w systemie demokracji przedstawicielskiej

¹ M. Karwat, *Mechanizmy demokracji liberalnej: Kryteria demokratyzmu postaw społecznych, stosunków politycznych i państwa*, [w:] *Społeczeństwo*

stanowi prawie powszechną rzeczywistość w państwach należących do naszego, europejskiego kręgu kulturowo-cywilizacyjnego², ale – jak podkreśla Marcin Król – wymaga nieustannej pracy intelektualnej czy też intelektualnej zachęty do aktywnego uczestnictwa³. Na potrzebę zaangażowania wskazuje także amerykański politolog i socjolog Robert Alan Dahl, twierdząc, że „demokracja albo jest partycypacyjna, albo jej w ogóle nie ma”⁴. Mając świadomość dywersyfikacji współczesnych systemów demokratycznych, wyróżnia on pięć zmiennych charakteryzujących nowoczesną demokrację, z których na pierwszy plan wysuwa się rzeczywiste uczestnictwo, a następnie: równe prawo głosu, oświecone rozumienie, nadzór nad podejmowanymi zadaniami oraz inkluzja dorosłych⁵.

W niniejszym studium postaramy się dostarczyć argumentów potwierdzających tezę, że partycypacja to niezwykle ważny element demokratycznego systemu, a istotą społeczeństwa obywatelskiego jest aktywność i świadomość obywatelska. Dodatkowo odpowiemy na pytania, jaka jest relacja między społeczeństwem, państwem i demokracją oraz jakie jest współczesne oblicze społeczeństwa obywatelskiego w kontekście nowych wyzwań. Refleksji politologicznej, przeprowadzonej na podstawie dostępnej literatury przedmiotu, towarzyszyło wykorzystanie właściwych dla dyscypliny nauki o polityce i administracji metod badawczych, a zwłaszcza krytyczna analiza tekstów oraz deskrypcja.

i polityka. Podstawy nauk politycznych, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007, s. 373.

² M. Żyromski, *Demokracja bezpośrednia i partycypacja polityczna – mit czy rzeczywistość?*, „Przegląd Politologiczny” 2014, nr 4, s. 77.

³ M. Król, *Filozofia polityczna*, Kraków 2008, s. 222.

⁴ R.A. Dahl, *Demokracja i jej krytycy*, przeł. S. Amsterdamski, Kraków 1995, s. 316.

⁵ Tenże, *O demokracji*, przeł. M. Król, Warszawa–Kraków 2000, s. 39.

Demokracja przedstawicielska i partycypacja

Partycypacja obywatelska, określana też jako społeczna czy publiczna, najczęściej definiowana jest jako uczestnictwo obywateli w kształtowaniu życia społecznego, gotowość działania na rzecz wspólnoty czy też rodzaj aktywności zbiorowej o cechach samoorganizacyjnych⁶. A zatem dotyczy ona aktywności pomiędzy obywatelami a władzą publiczną i oznacza włączenie obywateli w procesy podejmowania decyzji. W klasycznej teorii partycypacji publicznej Stuarta Langtona można wyróżnić cztery kategorie współuczestnictwa: aktywność publiczną (działania obywateli zmierzające do wpływania na władzę), angażowanie obywateli (działania władz publicznych włączające obywateli), partycypację wyborczą oraz partycypację obowiązkową (wsparcie administracji poprzez płacenie podatków)⁷. International Association for Public Participation wskazuje na pięć poziomów zaangażowania obywateli: od informowania, konsultowania, włączania poprzez współpracę (partnerstwo), do upodmiotowienia, czyli oddania ostatecznej decyzji w ręce obywateli⁸.

Warto zwrócić też uwagę, że od lat 80. XX wieku problematyka partycypacji jest coraz częściej obecna w dyskursie naukowym, proporcjonalnie do wzrostu roli obywatela jako czynnego podmiotu w procesach decyzyjnych (odejście od modelu klienta na rzecz modelu obywatelskiego). Przykładem aktywnego i świadomego udziału społeczeństwa w wyborze przedstawicieli władzy, a także wpływu na decyzje polityczne jest społeczeństwo obywatelskie właściwe dla modelu

⁶ *Partycypacja obywatelska – decyzje bliższe ludziom*, red. A. Maszkowska, K. Sztóp-Rutkowska, Białystok 2013, s. 36.

⁷ S. Langton, *What is Citizen Participation?*, [w:] *Citizen Participation in America: Essays on the State of the Art*, ed. S. Langton, Lexington 1978, s. 13-24; zob. A. Olech, T. Kaźmierczak, *Modele partycypacji publicznej*, [w:] *Partycypacja publiczna. O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, red. A. Olech, Warszawa 2011, s. 102-109.

⁸ *Partycypacja obywatelska...*, s. 50-51.

demokracji poziomej, w której rozwijają się relacje współpracy między władzami a obywatelami. W indywidualistycznym ujęciu obywatelskości podkreśla się fakt, że „bez odpowiednich cech (cnót) obywatela, jego zasobów indywidualnych i kapitału społecznego nie ukształtuje się zorganizowane społeczeństwo obywatelskie”⁹. Dlatego istotną rolę w kształtowaniu postaw obywatelskości odgrywa edukacja szkolna i rodzinna (wytwarzanie zasobów), kształtowanie postaw służebnych, mobilizacja społeczna, a także korzystanie z zasobów (Internet).

W teorii socjologicznej poziom partycypacji społecznej został powiązany z kapitałem społecznym¹⁰, a zajmujący się tą problematyką badacze (James S. Coleman, Robert D. Putnam) wskazują, że im wyższy poziom kapitału społecznego, tym większa gotowość do włączania się w działania partycypacyjne¹¹. Na konieczność oddolnej inicjatywy i współdziałania wskazywał już w XIX wieku francuski myśliciel, autor traktatu *O demokracji w Ameryce* Alexis de Tocqueville, przekonując, że siłą demokracji nie są instytucje, ale zaangażowani obywatele, których postawa jest w stanie zapobiec „nowemu despotyzmowi” ze strony państwa, jak również przezwyciężyć „izolacjonizm” zagrażający jednostkom w demokratycznym społeczeństwie. Na gruncie XX wieku do podobnych ustaleń nawiązał R.D. Putnam, propagator idei społeczeństwa obywatelskiego i nieformalnych sieci, wykazując, że o sprawności demokratycznych instytucji decydują wzory współpracy, zaufania i wzajemności zakorzenione w kulturze¹². Dlatego zwracał uwagę na konieczność umacniania kapitału społecznego, przez który rozumiał

9 E. Jurczyńska-McCluskey, M.S. Szczepański, *Demokracja lokalna i partycypacja obywatelska: zachodnioeuropejskie i amerykańskie doświadczenia; polskie obawy i perspektywy*, Tychy–Bielsko-Biała 2003, s. II.

¹⁰ *Partycypacja obywatelska...*, s. 49.

¹¹ Zob. Z. Zagała, *Kapitał społeczny w teorii i praktyce. Więcej pytań niż odpowiedzi*, [w:] *Kapitał społeczny. Partycypacja społeczna. Rozwój lokalny*, red. E. Psyk-Piotrowska, Łódź 2009, s. 9-20.

¹² R.D. Putnam, *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, przeł. J. Szacki, Kraków 1995.

„powiązania społeczne (sieci) i towarzyszące im normy wzajemności i zaufania”, które „stanowią wartość dla żyjących w ich obrębie ludzi”, wykazując, że „tam, gdzie poziom kapitału społecznego jest wyższy, dzieci są zdrowsze, bardziej bezpieczne i lepiej wykształcone, ludzie żyją dłużej i bardziej szczęśliwie, a demokracja i gospodarka funkcjonują lepiej”¹³. Pomnażaniu kapitału społecznego sprzyjają określone warunki: wzory kultury partycypacyjnej mobilizujące i aktywizujące reguły gry, kapitał ludzki, integracja społeczna na poziomie lokalnym i regionalnym umożliwiającą wytworzenie nawyków myślenia i działania w kategoriach społecznych, brak formalnych przeszkód w tworzeniu dobrowolnych stowarzyszeń obywatelskich, uznanie współrzędzenia wraz z aktywnymi obywatelami za formę rozszerzenia poliarchii, odejście od hiperbiurokratyzacji i traktowania obywateli jak poddanych¹⁴. Ich występowanie wzmacnia demokrację, otwiera ją na nowe trendy: dialog, dyskurs, deliberację. Zdaniem Pawła Swianiewicza partycypacja niesie określone korzyści: „podnosi poziom świadomości obywatelskiej, zwiększa rzeczywistą kontrolę obywateli nad działaniami władzy (co jednocześnie wzmacnia jej legitymizację), pomaga w tworzeniu identyfikacji społeczności lokalnej oraz kształtuje procesy deliberacji”¹⁵. Problem partycypacji to także kwestia woli wyborców, którzy często wybierają zakupy, a nie aktywność społeczną, w konsekwencji czego z krajobrazu społecznego znika

¹³ Tenże, *E pluribus unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*, „Scandinavian Political Studies” 2007, Vol. 30, No. 2, s. 137; por. *Kapitał społeczny...*

¹⁴ E. Jurczyńska-McCluskey, M.S. Szczepański, dz. cyt., s. 12.

¹⁵ P. Swianiewicz, *Partycypacja społeczna w realizacji polityk miejskich*, [w:] *Partycypacja obywateli i podmiotów obywatelskich w podejmowaniu rozstrzygnięć publicznych na poziomie lokalnym*, Warszawa 2012, cyt. za: W. Firek, *Partycypacja obywatelska w demokratycznym państwie prawnym*, Kraków 2023, s. 14; zob. S.L. Stadniczeńko, *Partycypacja obywatelska w demokracji deliberacyjnej ku dobru wspólnemu*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2019, t. 17, nr 3, s. 151-171.

obywatel, zastępowany przez konsumenta¹⁶. Demokracja nie może opierać się na konsumentach, ale by trwać, potrzebuje obywateli. Jednym ze sposobów obniżenia absencji wyborczej i generalnie zwiększenia zainteresowania obywateli kwestiami politycznymi jest, jak się wydaje, wprowadzenie pewnych mechanizmów demokracji bezpośredniej czy różnych sposobów partycypacji politycznej¹⁷.

Partycypacja obywatelska i idea *governance* w rozumieniu demokratycznego współrzędzenia, również na poziomie samorządowym, ma ogromne znaczenie dla współczesnego państwa, ponieważ jest wyrazem dobrze pojmowanej obywatelskości. Ale wobec obserwowalnego niedosytu uczestnictwa w życiu publicznym, znacznego poziomu nieufności wobec polityków, atrofii społecznej i poczucia wyobcowania z procesów politycznych pojawiają się pytania o kondycję współczesnej demokracji. Obawy te wyraził Daniel Bell, pisząc, że „zachodniemu społeczeństwu brak zarówno *civitas*, spontanicznej chęci poświęcania się dla dobra publicznego, jak i filozofii politycznej uzasadniającej normatywne reguły społecznych priorytetów”¹⁸.

Tradycja społeczeństwa obywatelskiego w myśli politycznej

Tradycja społeczeństwa obywatelskiego sięga starożytnej Grecji. John Ehrenberg wskazuje, że już u Platona widoczny był początkowy namysł nad wspólnotą obywatelską, filozof poszukiwał bowiem uniwersalnych zasad, które zdefiniowałyby życie społeczne, podporządkowując życie prywatne polis, i pozwoliłyby na realizację dobra wspólnego. Idea społeczeństwa obywatelskiego miała więc, tak samo jak państwo,

¹⁶ M. Migalski, *Koniec demokracji*, Warszawa 2015, s. 172.

¹⁷ M. Żyromski, dz. cyt.

¹⁸ D. Bell, *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, przeł. S. Amsterdamski, Warszawa 1994, s. 60.

cel etyczny. Myśl ta została rozwinięta przez Arystotelesa, który przedstawił nieco odmienne podejście od swojego nauczyciela, stwierdzając, że społeczeństwo obywatelskie realizuje się najbardziej na poziomie wspólnoty politycznej. Podkreślał jednocześnie, że jednostki działają nie tylko w ramach wspólnego dobra, ale również z uwagi na prywatne interesy, co także ma znaczenie dla dobra ogółu¹⁹. Te partykularne interesy były jednak zawsze podporządkowane państwu, utożsamianie dobra prywatnego z dobrem wspólnoty stanowiło oznakę dojrzałości i mądrości, obywatel był bowiem wolny wtedy, kiedy posiadał prawo do uczestnictwa w życiu politycznym, a przede wszystkim miał obowiązek z tego prawa korzystać²⁰. Ta koncepcja wolności zakładała, że społeczeństwo jest wolne, jeśli obywatele uczestniczą w życiu politycznym i sami ustanawiają prawo. Człowiek bowiem z natury miał być istotą polityczną, charakteryzującą się cnotą, a więc zestawem cech, którym wyróżniali się obywatele, pozwalającym na dobre postępowanie i uczciwe działanie na rzecz wspólnoty. Z uwagi na podporządkowanie społeczeństwa państwu wykorzystano z terminu „wspólnota obywatelska” z zaznaczeniem, że jest to równocześnie wspólnota polityczna, która dąży do szczęścia ogółu²¹. Myśl ta była kontynuowana na gruncie rzymskim: Cyceron rozumiał społeczeństwo obywatelskie jako organizację władzy publicznej, będącą źródłem cywilizacji i organizowaną zgodnie z zasadą sprawiedliwości; dodatkowo podkreślał znaczenie uczestnictwa we wspólnocie politycznej. Istotne jest także zaznaczenie, że w ramach tego podejścia doszło do wyodrębnienia się sfery prywatnej jako współegzystującej ze sferą publiczną i chronionej przez zestaw praw²².

¹⁹ J. Ehrenberg, *The History of Civil Society Ideas*, [w:] *The Oxford Handbook of Civil Society*, ed. M. Edwards, Oxford 2011, s. 16.

²⁰ D. Pietrzyk-Reeves, *Idea społeczeństwa obywatelskiego. Współczesna debata i jej źródła*, Toruń 2012, s. 22-24.

²¹ Tamże, s. 17-21.

²² J. Ehrenberg, dz. cyt., s. 17.

Idea społeczeństwa obywatelskiego w ujęciu republikańskim była rozwijana później przez wielu myślicieli, takich jak Niccolo Machiavelli, James Harrington czy Andrzej Frycz Modrzewski. Dorota Pietrzyk-Reeves wskazuje na cechy łączące poglądy myślicieli, konstytuujące i składające się na republikański model społeczeństwa obywatelskiego: człowiek postrzegany przede wszystkim jako obywatel, który powinien kierować się cnotą; troska obywateli o dobro publiczne; korzystanie z przysługujących praw z korzyścią dla interesu publicznego, a nie prywatnego; wspólnota obywatelska będąca jednocześnie wspólnotą polityczną, umożliwiającą realizację dobrego życia, którego nie da się osiągnąć poza wspólnotą²³. Podejście republikańskie wiązało się z etyką, pewnym etosem określającym godny, obywatelski model zachowania i wywyższającym aktywne uczestnictwo dla dobra wspólnoty. Wraz z nadejściem liberalnego namysłu nad społeczeństwem obywatelskim ten moralny aspekt wspólnoty przestanie odgrywać istotną rolę.

Nowożytność i rozwinięcie teorii umowy społecznej przez filozofów takich jak John Locke i Thomas Hobbes przyniosły przekształcenie pojmowania społeczeństwa obywatelskiego i wykształcenie się modelu liberalnego. Zasadniczą różnicą pomiędzy poglądem republikańskim a liberalnym jest odróżnienie państwa i społeczeństwa, które przestaje być postrzegane jako wspólnota polityczna. W modelu nowożytnym obywatel kieruje się swoimi interesami, dominującymi nad dobrem publicznym, ważnymi wartościami są wolność i własność, a społeczeństwo jest różnorodne i indywidualistyczne. Tradycja liberalna podnosi także kwestię ekonomii jako nieodłącznej części społeczeństwa obywatelskiego, funkcjonującej niezależnie od państwa. Istotny staje się wolny rynek, a wraz z nim należący do państwa obowiązek ochrony praw, wolności i własności jednostek. Pomiędzy obywatelami nie ma mocnych

²³ D. Pietrzyk-Reeves, *Spółeczeństwo obywatelskie. Między republikanizmem a liberalizmem*, [w:] *Filozofia społeczna*, cz. 2: *Problemy i dyskusje*, red. S. Janeczka, A. Starościc, Lublin 2022, s. 441-442.

więzi wspólnotowych, łączy ich jedynie potrzeba bezpieczeństwa, a społeczeństwo obywatelskie ma powstrzymywać państwo przed nadużywaniem władzy. To liberalne spojrzenie zakłada inne pojęcie wolności niż tradycja republikańska, wolność liberalna nie jest powiązana z konkretnym zorganizowaniem instytucjonalnym państwa, ale koncentruje się na braku przymusu i ingerencji z jego strony w interesy obywatela²⁴.

Jak pisze D. Pietrzyk-Reeves: „Pojęcie społeczeństwa obywatelskiego odnoszone jest więc do instytucji poza państwem, jako sfera obejmująca z jednej strony kapitalistyczny rynek i jego instytucje, z drugiej zaś prywatne i publiczne stowarzyszenia i organizacje oraz wszystkie formy społecznego współdziałania, które kreują więzi zaufania, opinie publiczną oraz partie polityczne”²⁵. Tradycja liberalna jest reprezentowana przez dwa nurty: jeden skupiający się na wymiarze ekonomicznym i drugi akcentujący samoorganizację obywateli. D. Pietrzyk-Reeves wyróżnia wspólne cechy charakteryzujące tradycję liberalną: „indywidualizm, prywatność, pluralizm, dobrowolne stowarzyszenia, publiczna dyskusja i komunikacja”²⁶. Te tradycyjne ujęcia oddają istotę namysłu nad społeczeństwem obywatelskim, które przeżyło swój renesans w drugiej połowie XX wieku. Dodatkowo wszystkie późniejsze idee społeczeństwa obywatelskiego w mniejszym lub większym stopniu odwoływały się do tradycji republikańskiej lub liberalnej.

Demokracja i społeczeństwo obywatelskie

Oddzielenie państwa i społeczeństwa obywatelskiego, jako dwóch osobnych bytów, akceptowane przez większość przedstawicieli liberalnego podejścia, prowadziło do refleksji nad tym, jaka jest relacja między

²⁴ D. Pietrzyk-Reeves, *Idea społeczeństwa...*, s. 114-115.

²⁵ Tamże, s. 115.

²⁶ Tamże, s. 117.

tymi podmiotami. Przez liberałów państwo było postrzegane jako zespół instytucji i mechanizmów, które mają działać w interesie obywateli, bronić ich praw i wolności, a także zapewniać zachowanie porządku społecznego przy jednoczesnym jak największym ograniczaniu uprawnień państwa. Państwo w tym rozumieniu funkcjonowało, aby służyć społeczeństwu obywatelskiemu²⁷. Inne spojrzenie na tę relację miał Georg W.F. Hegel, myśliciel propagujący ostateczne rozdzielenie społeczeństwa i państwa. Zdaniem filozofa społeczeństwo obywatelskie miało zajmować się m.in. zaspokajaniem potrzeb jednostek przez pracę, ochroną własności przez wymiar sprawiedliwości i zapewnianiem poczucia bezpieczeństwa. W filozofii Hegla społeczeństwo było „państwem zewnętrznym”, niedoskonałą formą, etapem rozwoju i przygotowaniem do państwa rozumianego jako wspólnota etyczna, dominująca wobec społeczeństwa²⁸.

Również A. de Tocqueville był zwolennikiem rozdzielenia społeczeństwa i państwa, które rozumiał jako system przedstawicielstwa, instytucje polityczne i władzę. Społeczeństwo obywatelskie w myśli francuskiego filozofa ograniczone było do sfery wzajemnych relacji pomiędzy obywatelami, którzy dla wspólnego dobra podejmują aktywność w sferze publicznej²⁹. Tocqueville stawiał tezę, że aktywność obywateli w instytucjach politycznych oraz stowarzyszeniach i organizacjach obywatelskich jest niezbędna dla wytworzenia demokratycznej kultury politycznej³⁰. Znaczenie społeczeństwa obywatelskiego zostało najbardziej ograniczone w myśli Karola Marksa. Obejmowało

²⁷ Tamże, s. 128.

²⁸ Tamże, s. 131-136.

²⁹ B. Poboży, *Idea społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007, s. 358.

³⁰ D. Pietrzyk-Reeves, *Współczesny kształt idei społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Czas społeczeństwa obywatelskiego. Pomiędzy teorią a praktyką*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2006, s. 17.

sferę stosunków ekonomicznych, gospodarkę i walkę klas, uznawanych za bazę i przedstawianych w kontrze do państwa, jego instytucji i ideologii, uznawanych za nadbudowę³¹.

Norberto Bobbio pisze, że w dychotomii społeczeństwo obywatelskie–państwo państwo jest traktowane jako aparat ucisku, a społeczeństwo obywatelskie jako wszystko to, co pozostaje na zewnątrz państwa³². Aby więc zdefiniować, czym właściwie jest społeczeństwo obywatelskie, należy najpierw zdefiniować, czym jest państwo. Autor wyjaśnia tę relację na przykładzie obywatela uczestniczącego i chronionego, który poprzez swoją aktywność jednocześnie wyraża potrzebę ochrony swoich interesów i tym samym wzmacnia państwo. Bobbio zaznacza, że państwo i społeczeństwo są ze sobą powiązane w taki sposób, że jedno nie może istnieć bez drugiego i żadna z tych sfer nie zdominuje drugiej bez doprowadzenia do totalitaryzmu lub całkowitego zaniku państwa³³.

Spółeczeństwo obywatelskie jest przedstawiane jako oddzielne od państwa, ale także w kontrze do państwa w związku z kształtowaniem się demokratycznej opozycji w państwach komunistycznych Europy Środkowej i Wschodniej w latach 70. i 80. XX wieku. W tych totalitarnych ustrojach, w których całość życia społecznego, sfera publiczna i ekonomia kontrolowane były przez państwo, społeczeństwo obywatelskie nie miało przestrzeni, by funkcjonować. Społeczeństwo było zatomizowane, a jednostki pozbawione strefy, w której mogły się realizować na zasadach współdziałania i solidarności³⁴. Michael Walzer wskazuje na powstały w ten sposób paradoks:

³¹ B. Poboży, dz. cyt., s. 358.

³² N. Bobbio, *Spółeczeństwo obywatelskie*, przeł. A. Szymanowski, [w:] *Ani książkę, ani kupiec: obywatel. Idea społeczeństwa obywatelskiego w myśli współczesnej*, wyb. i wstęp J. Szacki, Kraków 1997, s. 63.

³³ Tamże, s. 83.

³⁴ S. Pyszk a, *Spółeczeństwo obywatelskie w Polsce. Studium niemal osobiste*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 2015, t. 21, z. 2, s. 95.

to państwo kształtuje ramy i określa warunki funkcjonowania społeczeństwa, ale także wyznacza kierunki działania, zatem to właśnie działalność państwa decyduje o tym, czym będą się zajmować stowarzyszenia³⁵. Koncepcja społeczeństwa obywatelskiego została więc oddzielona od państwa i ekonomii i przedstawiona jako metoda walki z reżimem. Społeczeństwo obywatelskie było w tym rozumieniu utożsamiane z ruchem społecznym, który miał dążyć do wytworzenia alternatywnej sfery publicznej i na drodze ewolucyjnej doprowadzić do zmiany systemu na demokratyczny³⁶. Podobną definicję znajdziemy u Paula Q. Hirsta, który pisze, że społeczeństwo obywatelskie rozumiane jest jako źródło autentycznie demokratycznych ruchów społecznych, funkcjonujących poza totalitarnym lub biurokratycznym państwem i w kontrze do niego³⁷. Krishan Kumar dodaje na przykładzie „Solidarności”, że najchętniej wykorzystywane dziś rozumienie idei społeczeństwa obywatelskiego łączy się z koncepcją Antonia Gramsciego postulującą jak najszerzą ekspansję społeczeństwa obywatelskiego w kontrze do państwa, które operowało siłą i przymusem, było totalitarne³⁸.

Adam B. Seligman stawia tezę, że określenie „społeczeństwo obywatelskie” było stosowane zamiast określenia „demokracja” w Europie Wschodniej, co wynikało z negatywnych skojarzeń z tym termi-

35 M. Walzer, *Spór o społeczeństwo obywatelskie*, przeł. J. Szacki, [w:] *Ani książkę, ani kupiec: obywatel. Idea społeczeństwa obywatelskiego w myśli współczesnej*, wyb. i wstęp J. Szacki, Kraków 1997, s. 101.

36 W. Misztal, A. Kościański, *W kierunku polskiego „ideału” społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Falująca obywatelskość. Stare wzory, nowe tendencje*, red. tychże, Warszawa 2019, s. 10.

37 P. Hirst, *Democracy and Civil Society*, [w:] *Reinventing Democracy*, eds P. Hirst, S. Khilnani, Oxford 1996, s. 98.

38 K. Kumar, *Społeczeństwo obywatelskie. Rozważania na temat użyteczności historycznego terminu*, przeł. J. Szacki, [w:] *Ani książkę, ani kupiec: obywatel. Idea społeczeństwa obywatelskiego w myśli współczesnej*, wyb. i wstęp J. Szacki, Kraków 1997, s. 315-316.

nem, wykorzystywanym jako hasło polityczne. Dodatkowo Seligman wymienia cechy demokratycznego ustroju, które jego zdaniem są istotą tego, co w Europie Środkowo-Wschodniej utożsamiane jest ze społeczeństwem obywatelskim, a więc m.in. prawo do głosowania, prawo do sprawowania urzędów publicznych, wolne i uczciwe wybory, wolność zrzeszania się i wolność prasy³⁹. Mark E. Warren z kolei podkreśla, że grupy tworzące społeczeństwo obywatelskie mogą mieć zły wpływ na stan demokracji, i podejmuje próbę rozgraniczenia stowarzyszeń na te, które pogłębiają demokrację, i na te, które nie wspierają demokracji⁴⁰. Autor rozważa m.in. kwestię dobrowolnej przynależności do stowarzyszeń, która ma wzmacniać solidarność wśród członków, zaznaczając, że w zgromadzeniach, z których człowiek nie może się wycofać bez konsekwencji, np. we wspólnocie mieszkaniowej, demokratyczne podejmowanie decyzji i rozwiązywanie konfliktów jest częściej stosowane niż w zgromadzeniach dobrowolnych⁴¹. Zdaniem M.E. Warrena demokracja nie jest obecnie możliwa bez stowarzyszeń społeczeństwa obywatelskiego, które stwarzają przestrzeń do dyskusji, reprezentacji i uczestnictwa⁴². Nie ma jednoznacznej zgody co do tego, jaka jest relacja między społeczeństwem obywatelskim a ustrojem demokratycznym, wiadomo jednak, że pojęcia są ze sobą powiązane i potrzebne dla wzajemnego prawidłowego funkcjonowania. Demokracja stwarza przestrzeń do funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, a ono pielęgnuje wartości i mechanizmy demokratyczne⁴³.

³⁹ A.B. Seligman, *Trust and the Meaning of Civil Society*, „International Journal of Politics, Culture, and Society” 1992, Vol. 6, No. 1, s. 5-6.

⁴⁰ M.E. Warren, *Civil Society and Democracy*, [w:] *The Oxford Handbook of Civil Society*, ed. M. Edwards, Oxford 2011, s. 378.

⁴¹ Tamże, s. 382-383.

⁴² Tamże, s. 388.

⁴³ D. Pietrzyk-Reeves, *Idea społeczeństwa...*, s. 245-246.

Współczesne oblicze demokracji i wyzwania dla społeczeństwa obywatelskiego

Pomimo różnego pojmowania społeczeństwa obywatelskiego istnieje zgoda, że jego podstawa to aktywność obywateli i ich partycypacja w życiu publicznym. Piotr Broda-Wysocki wymienia konieczne warunki, aby społeczeństwo obywatelskie mogło realizować się w pełni: suwerenem musi być naród, władza ma być ograniczona przez prawo, system prawny ma uwzględniać interesy obywateli, chronić wolności jednostek, dysponować instytucjami, które będą gwarantować przestrzeganie prawa oraz zawierać gwarancję możliwości tworzenia organizacji⁴⁴. Społeczeństwo obywatelskie pozwala kontrolować władzę i chronić interesy obywateli przed nadmierną ingerencją państwa, dodatkowo dzięki aktywności społecznej możliwa jest edukacja i wychowanie obywateli, tworzenie grup interesów i kanałów ich wyrażania, a także tworzenie społeczeństwa pluralistycznego; do realizacji tych funkcji niezbędna jest aktywność obywateli⁴⁵. Według Francisa Fukuyamy „społeczeństwo obywatelskie to skomplikowana sieć instytucji pośredniczących między rodziną a państwem (...), społeczeństwo opiera się na rodzinie”⁴⁶. To właśnie podział państwa na mniejsze jednostki umożliwia obywatelom skuteczne zrzeszanie się i walkę o lokalne interesy⁴⁷. Idea społeczeństwa obywatelskiego realizuje się przez instytucje takie jak ruchy społeczne, organizacje pozarządowe (stowarzyszenia, związki zawodowe), partie polityczne,

44 P. Broda-Wysocki, *Teoretyczne podstawy funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Społeczeństwo obywatelskie*, red. M. Witkowska, A. Wierzbicki, Warszawa 2005, s. 12.

45 M. Rachwał, *Współczesna demokracja a społeczeństwo obywatelskie na przykładzie Polski*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2011, t. 2, s. 26.

46 A. Materska-Sosnowska, *Instytucjonalno-polityczne aspekty społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Społeczeństwo obywatelskie*, red. M. Witkowska, A. Wierzbicki, Warszawa 2005, s. 88.

47 Tamże, s. 88.

opinię publiczną i środki masowego przekazu, grupy interesu, lobbing oraz samorządy. Aby jednak społeczeństwo obywatelskie działało w pełni, musi opierać się na uczestnictwie, zarówno w inicjatywach lokalnych, jak i w decydowaniu o polityce państwowej. Do mechanizmów uczestnictwa zaliczamy udział w wyborach, udział w referendach czy inicjatywę ludową, ale wyrazem aktywności może być także udział w proteście zorganizowanym przeciwko polityce realizowanej przez państwo⁴⁸.

Spółeczeństwo obywatelskie traktowane jest jako trzeci sektor, funkcjonujący pomiędzy sferą prywatną i polityczną⁴⁹. W węższym sensie są to niezależne od państwa organizacje, utworzone przez obywateli lub powstałe w wyniku przeniesienia uprawnień ze sfery państwa do sfery obywatelskiej, jak samorząd terytorialny. W szerszym sensie społeczeństwo obywatelskie obejmuje również część systemu politycznego, na który jednostki mają wpływ, jak władza ustawodawcza. Oba te rozumienia przenikają się wzajemnie i wymagają aktywności obywateli. Partycypacja jest więc istotą społeczeństwa obywatelskiego⁵⁰. Budowanie demokracji to długotrwały proces, wymagający praktycznego zastosowania różnych metod aktywizujących społeczeństwo dla dobrego współżycia. Istotne znaczenie odgrywa tu edukacja⁵¹, kształtowanie świadomości obywatelskiej

⁴⁸ Tamże, s. 96-105.

⁴⁹ B. Poboży, dz. cyt., s. 361.

⁵⁰ Tamże, s. 363.

⁵¹ Kształtowanie tożsamości obywatelskiej powinno odbywać się przez system edukacji i wychowanie, które ma wzmacniać aktywność. Dodatkowo tożsamość obywatelska łączona jest z narodową, a ich istnienie uzależnione od siebie (P. Ścigał, *Tożsamość obywatela a tożsamość narodowa*, [w:] *Samotność idei? Społeczeństwo obywatelskie we współczesnym świecie*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2007, s. 120, 124). Przedmiotem, który ma odpowiadać za „kształtowanie postaw obywatelskich i prospołnotowych uczniów”, jest wiedza o społeczeństwie (*Wiedza o społeczeństwie*, Podstawaprogramowa.pl, [on-line:] <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII/Wiedza-o-społeczeństwie> – 14 V 2024). Jednak w szkołach podstawowych

i kultury obywatelskiej potrzebnej do zrealizowania modelu demokracji poziomej (obywatelskiej i otwartej), w odróżnieniu od modelu pionowego – elitystycznego⁵².

Polska, jak twierdzi Wojciech Firek, systematycznie wprowadza i wzmacnia instytucje partycypacyjne posiadające umocowanie normatywne w Konstytucji RP. Czyni to na różnych poziomach: w zakresie informowania (dostęp do informacji), konsultowania (konsultacje społeczne i wysłuchania publiczne) oraz współdecydowania i współdziałania (budżet obywatelski)⁵³. Mimo to wciąż zakres i poziom partycypacji obywatelskiej w społeczeństwie polskim (np. udział w wyborach) jest relatywnie niski, co zdaniem Krzysztofa Łabędzia wiąże się z jednej strony z utrzymującym się brakiem zaufania do innych ludzi, a z drugiej – z brakiem okoliczności zmuszających ludzi do podjęcia aktywności publicznej⁵⁴.

lekcje WOS-u odbywają się dopiero w ósmej klasie w wymiarze 2 godzin tygodniowo (*Kształcenie w szkołach podstawowych*, Eurydice, [on-line:] <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/pl/national-education-systems/poland/ksztalcenie-w-szkolach-podstawowych> – 14 V 2024). W szkołach średnich historia i teraźniejszość mają zostać zastąpione przez edukację obywatelską, jednak z zapowiedzi rządzących wynika, że przedmiot będzie realizowany tylko przez 2 godziny tygodniowo w drugich klasach (<https://wiadomosci.wp.pl/zmiana-w-szkolach-bedzie-nowy-przedmiot-7015406699412384a>).

52 E. Jurczyńska-McCluskey, M.S. Szczepański, dz. cyt., s. 270.

53 W. Firek, *Partycypacja obywatelska jako wartość konstytucyjna w demokratycznym państwie prawnym*, „Przegląd Konstytucyjny” 2023, nr 2, s. 53-73.

54 K. Łabędź, *Partycypacja obywatelska na poziomie lokalnym – formy i ograniczenia*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 4, s. 93-106. Opracowanie Polskiego Instytutu Ekonomicznego wskazuje, że tylko 24% badanych Polaków zgodziło się ze stwierdzeniem: „Większości ludzi można zaufać”. Co więcej, ten sam raport wskazuje, że zdecydowana mniejszość mieszkańców Polski ufa rządowi – zaledwie 27% (A. Kiełczewska, J. Sawulski, *Postawy Polaków wobec płacenia podatków i roli państwa w gospodarce*, Warszawa 2021, s. 27, [on-line:] <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/04/Podatki-wydatki-24.01.2022-net.pdf> – 13 V 2024). Z badania przeprowadzonego przez CBOS wynika z kolei, że 77% badanych w kontaktach z nieznanymi zachowywałoby ostrożność

Martyn Barrett i Dimitra Pachi wskazują, że spadek z roku na rok partycypacji wyborczej młodych nie oznacza równoczesnego spadku zainteresowania zaangażowaniem w działalność na rzecz społeczności. Młodzi mają poczucie, że udział w wyborach nie prowadzi do efektywnej zmiany, a cały system polityczny jest skorumpowany i nie odpowiada na ich potrzeby. Uważa się, że osoby, które w młodym wieku nie partycypują w wyborach, nie będą tego robić również w późniejszym wieku, kiedy będą decydować o polityce państwa. Dodatkowo bezczynność młodych prowadzi do braku reprezentacji ich poglądów wśród rządzących – politycy nie będą kierować postulatów do segmentu społeczeństwa, który nie chodzi na wybory. To prowadzi do refleksji, jak będzie w przyszłości wyglądać demokracja, kiedy ludzie nie będą chcieli uczestniczyć w wyborach⁵⁵? Nowe media i technologie wypełniają obecnie każdą sferę życia i funkcjonowanie bez nich wydaje się niemożliwe, szczególnie dla najmłodszych pokoleń. Rozwój mediów dał nowe możliwości zdobywania informacji i komunikacji pomiędzy obywatelami, ale także między społeczeństwem a władzą. Ludzie mogą łączyć się w grupy ze względu na podobne wartości i zainteresowania z każdego miejsca na świecie. Wszeghobecność mediów prowadzi jednak do atomizacji społeczeństwa, do zaniku wspólnych wartości i tożsamości narodowej, dodatkowo niski poziom wiedzy na temat bezpieczeństwa w sieci może prowadzić do naruszenia wolności jednostki. Trzeba więc zadbać o to, by atrakcyjność nowych mediów nie wyparła całkowicie idei wspólnoty i by te nowe technologie wykorzystywane były z korzyścią dla społeczeństwa obywatelskiego⁵⁶.

(CBOS, *Zaufanie społeczne*, „Komunikat z Badań” 2022, nr 37, s. 1, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_037_22.PDF – 14 V 2024).

⁵⁵ M. Barret, D. Pachi, *Youth Civic and Political Engagement*, New York 2019, s. 6-7.

⁵⁶ W. Musiał, *Spółeczeństwo obywatelskie – nowe technologie, rewolucja cyfrowa, Internet*, [w:] *Samotność idei? Spółeczeństwo obywatelskie we współczesnym świecie*, red. B. Krauz - Mozer, P. Borowiec, Kraków 2007, s. 208-209.

Czynnikiem ograniczającym partycypację obywatelską jest także faktyczny brak komunikacji pomiędzy władzą a stroną społeczną. Konsultacje społeczne nierzadko są traktowane przez polityków jako zbędne, co skutkuje niemożnością wypracowania trwałej współpracy pomiędzy obywatelami a ich reprezentacją. W Polsce taka sytuacja jest pochodną uwarunkowań historycznych i poziomu kultury politycznej.

Podsumowanie

Alexis de Tocqueville przedstawił ideę społeczeństwa obywatelskiego (uczestniczącego) jako gwarancję demokracji, zabezpieczenie przed despotyzmem i zagrożeniami wynikającymi z indywidualizmu. Społeczeństwo obywatelskie miało opierać się na samoorganizacji społecznej, więziach moralnych i duchu obywatelskim, który pozwalałby na tworzenie silnych stowarzyszeń, chroniących interesy jednostek. Przepełniony wiarą w możliwość usprawnienia demokratycznego systemu, pisał: „Nie ma bowiem takiej rzeczy, której wola ludzka nie byłaby zdolna osiągnąć poprzez dobrowolne działania jednostek połączonych we wspólnym wysiłku”⁵⁷. To zaproszenie francuskiego filozofa do aktywności w sferze publicznej i partycypacji wyborczej wydaje się wciąż aktualne, zwłaszcza wobec potwierdzonej w badaniach niechęci części społeczeństwa do zaangażowania w sprawy publiczne i wzmocnienia lokalnej demokracji przedstawicielskiej⁵⁸. Aktywne uczestnictwo powinno być zakotwiczone w kulturze politycznej, jak również opierać się na kapitale i zaufaniu społecznym. To stanowi solidne podstawy do zbudowania społeczeństwa obywatelskiego, które może funkcjonować tylko w ramach instytucjonalnych zapewnionych

⁵⁷ A. de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, przeł. M. Król, Warszawa 1976, s. 149.

⁵⁸ K. Łabędź, dz. cyt., s. 94.

przez systemy demokratyczne, umożliwiające partycypację obywateli w życiu politycznym. To przywilej, z którego w sposób świadomy powinni korzystać wszyscy obywatele, zwłaszcza że „każdy człowiek jest wezwany do partycypacji, aktywności w zaspokajaniu zarówno swoich, jak i zbiorowych potrzeb w imię dobra wspólnego”⁵⁹.

Bibliografia

Encyklopedie, słowniki, leksykony

Spółczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007.

Opracowania zwarte

Barrett M., Pachi D., *Youth Civic and Political Engagement*, New York 2019.

Bell D., *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, przeł. S. Amsterdamski, Warszawa 1994.

Bobbio N., *Spółczeństwo obywatelskie*, przeł. A. Szymanowski, [w:] *Ani książkę, ani kupiec: obywatel. Idea spółczeństwa obywatelskiego w myśli współczesnej*, wyb. i wstęp J. Szacki, Kraków 1997, s. 63-83.

Broda-Wysocki P., *Teoretyczne podstawy funkcjonowania spółczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Spółczeństwo obywatelskie*, red. M. Witkowska, A. Wierzbicki, Warszawa 2005, s. 9-17.

Dahl R.A., *Demokracja i jej krytycy*, przeł. S. Amsterdamski, Kraków 1995.

Dahl R.A., *O demokracji*, przeł. M. Król, Warszawa–Kraków 2000.

Ehrenberg J., *The History of Civil Society Ideas*, [w:] *The Oxford Handbook of Civil Society*, ed. M. Edwards, Oxford 2011, s. 15-26, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195398571.013.0002>.

Firek W., *Partycypacja obywatelska w demokratycznym państwie prawnym*, Kraków 2023.

Hirst P., *Democracy and Civil Society*, [w:] *Reinventing Democracy*, eds P. Hirst, S. Khilnani, Oxford 1996, s. 98.

Jurczyńska-McCluskey E., Szczepański M.S., *Demokracja lokalna i partycypacja obywatelska: zachodnioeuropejskie i amerykańskie doświadczenia; polskie obawy i perspektywy*, Tychy–Bielsko-Biała 2003.

⁵⁹ S.L. Stadniczeńko, dz. cyt., s. 161.

- Kapitał społeczny. Partycypacja obywatelska. Rozwój lokalny*, red. E. Psyk-Piotrowska, Łódź 2009.
- Karwat M., *Mechanizmy demokracji liberalnej. Kryteria demokratyzmu postaw społecznych, stosunków politycznych i państwa*, [w:] *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007, s. 373-382.
- Król M., *Filozofia polityczna*, Kraków 2008.
- Kumar K., *Spółczesność obywatelskie. Rozważania na temat użyteczności historycznego terminu*, przeł. J. Szacki, [w:] *Ani książkę, ani kupiec: obywatel. Idea społeczeństwa obywatelskiego w myśli współczesnej*, wyb. i wstęp J. Szacki, Kraków 1997, s. 294-320.
- Langton S., *What is Citizen Participation?* [w:] *Citizen Participation in America: Essays on the State of the Art*, ed. S. Langton, Lexington 1978, s. 13-24.
- Materska-Sosnowska A., *Instytucjonalno-polityczne aspekty społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Spółczesność obywatelskie*, red. M. Witkowska, A. Wierzbicki, Warszawa 2005, s. 86-110.
- Migalski M., *Koniec demokracji*, Warszawa 2015.
- Misztal W., Kościński A., *W kierunku polskiego „ideału” społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Falująca obywatelskość. Stare wzory, nowe tendencje*, red. A. Kościński, W. Misztal, Warszawa 2019, s. 9-37.
- Musiał W., *Spółczesność obywatelskie – nowe technologie, rewolucja cyfrowa, Internet*, [w:] *Samotność idei? Społeczność obywatelskie we współczesnym świecie*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2007, s. 197-209.
- Olech A., Kaźmierczak T., *Modele partycypacji publicznej*, [w:] *Partycypacja publiczna. O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, red. A. Olech, Warszawa 2011, s. 102-109.
- Partycypacja obywatelska – decyzyje bliższe ludziom*, red. A. Maszkowska, K. Sztopen-Rutkowska, Białystok 2013.
- Pietrzyk-Reeves D., *Idea społeczeństwa obywatelskiego. Współczesna debata i jej źródła*, Toruń 2012.
- Pietrzyk-Reeves D., *Spółczesność obywatelskie. Między republikanizmem a liberalizmem*, [w:] *Filozofia społeczna*, cz. 2: *Problemy i dyskusje*, red. S. Janeczek, A. Starościc, Lublin 2022, s. 437-455.
- Pietrzyk-Reeves D., *Współczesny kształt idei społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Czas społeczeństwa obywatelskiego. Pomiędzy teorią a praktyką*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2006, s. 13-32.
- Poboży B., *Idea społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007, s. 353-363.

- Putnam R.D., *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, przeł. J. Szacki, Kraków 1995.
- Swianiewicz P., *Partycypacja społeczna w realizacji polityk miejskich*, [w:] *Partycypacja obywateli i podmiotów obywatelskich w podejmowaniu rozstrzygnięć publicznych na poziomie lokalnym*, red. M. Stec, M. Mączyński, Warszawa 2012, s. 36-57.
- Ścigaj P., *Tożsamość obywatela a tożsamość narodowa*, [w:] *Samotność idei? Społeczeństwo obywatelskie we współczesnym świecie*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2007, s. 107-124.
- de Tocqueville A., *O demokracji w Ameryce*, przeł. M. Król, Warszawa 1976.
- Walzer M., *Spór o społeczeństwo obywatelskie*, przeł. J. Szacki, [w:] *Ani książkę, ani kupiec: obywatel. Idea społeczeństwa obywatelskiego w myśli współczesnej*, wyb. i wstęp J. Szacki, Kraków 1997, s. 84-106.
- Warren M.E., *Civil Society and Democracy*, [w:] *The Oxford Handbook of Civil Society*, ed. M. Edwards, Oxford 2011, s. 377-390, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195398571.013.0030>.
- Zagała Z., *Kapitał społeczny w teorii i praktyce. Więcej pytań niż odpowiedzi*, [w:] *Kapitał społeczny. Partycypacja społeczna. Rozwój lokalny*, red. E. Psyk-Piotrowska, Łódź 2009, s. 9-20.

Artykuły w czasopiśmie i periodykach

- Firek W., *Partycypacja obywatelska jako wartość konstytucyjna w demokratycznym państwie prawnym*, „Przegląd Konstytucyjny” 2023, nr 2, s. 53-73, <https://doi.org/10.4467/25442031PKO.23.010.18276>.
- Łabędź K., *Partycypacja obywatelska na poziomie lokalnym – formy i ograniczenia*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 4, s. 93-106, <https://doi.org/10.14746/pp.2015.20.4.7>.
- Putnam R.D., *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*, „Scandinavian Political Studies” 2006, Vol. 30, No. 2, s. 137-174.
- Pyszka S., *Społeczeństwo obywatelskie w Polsce. Studium niemal osobiste*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 2015, t. 21, z. 2, s. 86-99.
- Rachwał M., *Współczesna demokracja a społeczeństwo obywatelskie na przykładzie Polski*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2011, t. 2, s. 21-40, <https://doi.org/10.14746/ssp.2011.2.02>.
- Seligman A.B., *Trust and the Meaning of Civil Society*, „International Journal of Politics, Culture, and Society” 1992, Vol. 6, No. 1, s. 5-21, <https://doi.org/10.1007/BF01417661>.

Stadniczeńko S.L., *Partycypacja obywatelska w demokracji deliberacyjnej ku dobru wspólnemu*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2019, t. 17, nr 3, s. 151-171.

Żyromski M., *Demokracja bezpośrednia i partycypacja polityczna – mit czy rzeczywistość?*, „Przegląd Politologiczny” 2014, nr 4, s. 77-85.

Netografia

CBOS, *Zaufanie społeczne*, „Komunikat z Badań” 2022, nr 37, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_o37_22.PDF.

Kiełczewska A., Sawulski J., *Postawy Polaków wobec płacenia podatków i roli państwa w gospodarce*, Warszawa 2021, [on-line:] <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/04/Podatki-wydatki.-24.01.2022-net.pdf>.

Kształcenie w szkołach podstawowych, Eurydice, [on-line:] <https://eurydice.ea- cea.ec.europa.eu/pl/national-education-systems/poland/ksztalcenie-w-szkolach-podstawowych>.

Wiedza o społeczeństwie, Podstawaprogramowa.pl, [on-line:], <https://podstawa-programowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII/Wiedza-o-spolescenstwie>.

Abstrakt

Przedmiotem studium jest próba wyjaśnienia istoty partycypacji obywateli w kształtowaniu życia społeczno-politycznego, rozumianej jako gotowość do działania na rzecz wspólnoty, czyli rodzaj aktywności zbiorowej o cechach samoorganizacyjnych. Zasadniczy element funkcjonowania współczesnych demokracji to nie tylko aktywność, ale też obywatelska świadomość. W tym zawiera się istota społeczeństwa obywatelskiego, którego tradycja republikańska i liberalna obecna na gruncie myśli politycznej została przypomniana, by pokazać współczesne oblicze demokracji partycypacyjnej, także w kontekście współczesnych uwarunkowań i wyzwań. Aktywne uczestnictwo powinno być zakotwiczone w kulturze politycznej, opierać się na kapitale i zaufaniu społecznym. Partycypacja obywatelska, zaufanie, kapitał społeczny, społeczeństwo obywatelskie – to ważne elementy sprawnie funkcjonującego demokratycznego państwa prawa w wymiarze lokalnym i globalnym.

Słowa kluczowe: demokracja, partycypacja, społeczeństwo obywatelskie, sfera publiczna

Abstract

Electoral Participation in the Context of Contemporary Challenges of Civil Society – Theoretical Remarks

The subject of this study is an attempt to elucidate the essence of citizen participation in shaping socio-political life, understood as a readiness to act for the community and representing a type of collective activity with self-organizational characteristics. A fundamental element of the functioning of modern democracies is not only activity but also civic awareness. This encapsulates the essence of civil society, whose republican and liberal traditions, present in the realm of political thought, have been revisited to demonstrate the contemporary face of participatory democracy, especially in the context of current conditions and challenges. Active participation should be anchored in political culture and based on social capital and trust. Citizen participation, trust, social capital, and civil society are critical elements of an efficiently functioning democratic state, operating under the rule of law at both local and global levels.

Keywords: democracy, participation, civil society, public sphere

MONIKA BANAŚ

WIKTORIA KACZMARCZYK

ROZDZIAŁ III

Samorząd lokalny kolebką kreatywności obywatelskiej – uwarunkowania kulturowo-społeczne

Wstęp

Pojęcia obecne w tytule rozdziału dotyczą czterech fenomenów istotnie wpływających, a *de facto* formatujących jednostkowe i zbiorowe aktywności w obszarze dotyczącym lokalnej polityki. Zrozumienie istoty samorządu lokalnego i samorządności jako takiej nie może się obyć bez analizy aspektów ludzkiego działania takich jak: kreatywność, obywatelskość (w sensie bycia członkiem jakiejś wspólnoty lub społeczeństwa) oraz kultura, a dokładniej jej szczególne oblicze – kultura polityczna.

Przyjrzyjmy się zatem pokrótce wymienionym zagadnieniom.

Obywatelskość

Obywatelskość bywa rozumiana na wiele sposobów. Jednym z wiódących jest ten, który łączy obywatelskość z obywatelstwem nadawanym jednostce przez państwo, a dokładniej przez odpowiednie organa aparatu administracyjnego. Obywatelstwo przynosi prawa, ale także zobowiązuje – jest obustronną relacją jednostki oraz instytucji (państwa) skutkującą prawnie. W relacji tej jednostka-obywatel pozostaje z oczywistych powodów na słabszej, podporządkowanej pozycji wobec podmiotu znacznie od niej mocniejszego – w sensie potencjału. Państwo bowiem dysponuje o wiele większymi zasobami infrastrukturalnymi, finansowymi, prawnymi czy chociażby siłowymi itd.

Obywatelskość może być także rozumiana szerzej – jako zbiór postaw poznawczo-normatywnych, którym towarzyszą konkretne wzorce postępowania, systemy wartości, priorytety i cele. Tak skonceptualizowana obywatelskość jest podstawą świadomego intelektualnego, a także emocjonalnego zaangażowania członków danej wspólnoty (politycznej lub państwowej) w sprawy publiczne, a w pewnych przypadkach także w sferę prywatną (np. opieka nad dzieckiem, jego wychowaniem i kształceniem w obowiązkowym zakresie podstawowym).

W praktyce obywatelskość przekłada się na:

- a) zdolność korzystania z istniejących swobód i praw bez naruszania interesu wspólnotowego;
- b) rozumienie związków między dobrem jednostki a dobrem wspólnoty;
- c) wolę działania na rzecz wspólnoty.

W kontekście powyższego obywatelskość staje się jednym z komponentów budujących tożsamość jednostki i wspólnoty zarazem¹.

Wielki słownik języka polskiego PAN w definicji obywatelskości zwięźle ujmuje jej istotę: „postawa obywatela państwa, świadcząca o tym, że

¹ *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2000.

włącza się on w istotne społecznie sprawy, jest świadomy przysługujących mu praw i chce z nich korzystać”².

Świadomość przysługujących praw oraz towarzyszących im obowiązków wydaje się kluczowym wyznacznikiem rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa. Tylko świadome swojej sprawczości podmioty mogą przyjmować na siebie odpowiedzialność za kształtowanie rzeczywistości, w której pragną żyć. Bez uświadomienia sobie tej kwestii bardzo trudno deliberować, podejmować krytyczną refleksję oraz wynikające z niej działanie, skutkujące zbiorowym wysiłkiem na rzecz formowania wspólnej przestrzeni w jej politycznym, społecznym, kulturowym i gospodarczym sensie.

Podmiotowość

Koncepcja wspólnoty jako działającego podmiotu wynika z podmiotowości – atrybutu, który występuje w dwóch wymiarach: wewnętrznym, przypisanym jednostce z natury, a więc niezbywalnym, oraz zewnętrznym, skorelowanym z uznawalnością (lub jej brakiem) w określonym porządku prawno-instytucjonalnym³. Podmiotowość wewnętrzna daje jednostce podstawy do sprawowania kontroli/władztwa nad samą sobą, natomiast podmiotowość zewnętrzna pozwala na (współ)kształtowanie otoczenia. Ten drugi aspekt nie może jednak powieść się bez pierwszego. Pozbawiona podmiotowości wewnętrznej (świadomości o niej) jednostka nie będzie w stanie podejmować trudu, konstruktywnie angażować się w formowanie ładu zewnętrznego, w którym przychodzi jej żyć. Bez świadomości jest bierną istotą poddającą się

² *Obywatelskość*, [w:] *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Źmigrodzki, [on-line:] <https://wsjp.pl/haslo/podglad/101080/obywatelskosc> – 27 IV 2024.

³ Ch. Taylor, *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, przeł. M. Gruszczyński i in., Warszawa 2012, s. 345-370.

prądom i falom pochodzącym z zewnątrz. Zewnątrzsterowność⁴ takiej osoby, grupy, wspólnoty czy – w znacznie szerszym kontekście – społeczeństwa upośledza nie tylko zbiorowe działanie, ale nade wszystko jednostkowe, co w porządku demokratycznym wydaje się wysoce niepożądane, a nawet szkodliwe. Bierność kolektywna oddziałuje bowiem na stan jednostki – animuje i umacnia bierność indywidualną. Dlatego tak istotne jest poczucie podmiotowości w jej obu wymiarach.

Oba wymiary podmiotowości zakładające autonomię podmiotu-aktora mogą zaistnieć przy pewnych niezbędnych założeniach lub uwarunkowaniach:

1. intelektualnych dyspozycjach podmiotu-aktora do formułowania celów swoich działań oraz przekonań co do kształtu ładu społecznego;
2. przekonaniu o konieczności podejmowania wysiłku w przedmiotowej kwestii;
3. przejrzystym (zrozumiałym) komunikowaniu swoich celów i zamiarów pozostałym uczestnikom wspólnej przestrzeni;
4. jednostki są w stanie rozpoznać ograniczenia wpływające na powodzenie swoich działań;
5. jednostki potrafią przyjąć odpowiedzialność za własne działania, co skorelowane jest z dojrzałością emocjonalną i obywatelską⁵.

4 Autorem tej koncepcji jest amerykański socjolog pochodzenia żydowskiego David Riesman, którego uznaje się za przedstawiciela teorii psychokultury, głoszącej, że w każdym procesie kulturowym doniosłą rolę odgrywa czynnik psychologiczny, zob. D. Riesman, *Samotny tłum*, przeł. J. Strzelecki, Warszawa 1971.

5 L. Doyal, I. Gough, *A Theory of Human Need*, London 1991, *passim*; J. Habermas, *A New Structural Transformation of the Public Sphere and Deliberative Politics*, trans. C. Cronin, Cambridge 2023; K. Pearce, *Public Engagement and Civic Maturity: A Public Dialogue Consortium Perspective*, [b.m.] 2010; P. Puśtułka i in., *Wchodzenie w obywatelską dorosłość. Polityczne wybory młodych Polek i Polaków 2023*, Youth Working Papers, nr 1/2023, Uniwersytet SWPS Młodzi w Centrum Lab, Warszawa 2023.

Istotny w obu wymiarach podmiotowości jest zbiór wartości zakorzeniony w kulturze rozumianej jako wspólnotowe formowanie umysłu⁶. Wartości takie jak zaufanie, więź, współodpowiedzialność (o których w dalszej części tekstu) wyznaczają jądro kultury zachęcającej do kolektywnego działania, prowadzącego m.in. do budowania oraz umacniania państwa dobrobytu, którego jedną z egzemplifikacji jest szwedzki *folkhemmet*⁷. Szwedzki przykład skłania do jeszcze jednej ważnej refleksji mającej ścisły związek z omawianym tu zagadnieniem, ponieważ w porównaniu z praktyką europejską partycypacja w życiu politycznym, zarówno w wyborach ogólnokrajowych, jak i municypalnych, jest w Szwecji relatywnie wysoka⁸. Stan ten wynika bezpośrednio z wysokiej samoświadomości (podmiotowości) uczestników lub wyborców; wynika także z przeświadczenia o konieczności wspólnego działania, aby osiągać zakładane cele, co do których istnieje wspólnotowa zgoda. Konsens ten wynika z kolei ze zbieżności pojmowania dobra wspólnego i dobra jednostki. Jednak aby związek ten mógł zaistnieć, konieczna jest łączność interesów – jednostkowego i wspólnotowego. Elementem łączącym jest w tym przypadku tożsamość, wynikająca z odpowiedzi na trzy pytania:

1. kim jestem?
2. kim jesteśmy?
3. co pragniemy wspólnie uczynić?

⁶ G. Hofstede, G.J. Hofstede, *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, New York 2005.

⁷ M. Banaś, *Ellen Key i szwedzki „dom ludu” (folkhemmet)*, [w:] *Kobiety w polityce*, red. tejże, Kraków 2017, s. 197-210.

⁸ *Analysis of voter turnout in the 2022 general elections*, Statistics Sweden, [on-line:] <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/democracy/general-elections/general-elections-participation-survey/pong/statistical-news/analysis-of-voter-turnout-in-the-2022-general-elections/> – 4 V 2024.

Tożsamość

Utrwalona, głęboko zakorzeniona w kulturze tożsamość stymuluje do działania, a w przypadku przeciwnym („płytkiej” tożsamości) odwołuje do aktywnego uczestnictwa w życiu wspólnotowym. „Głęboka” tożsamość, wypływająca z zaufania do innych członków wspólnoty, przekłada się na odczuwaną z nimi więź. Tożsamość, pierwotnie ujmowana jako konstrukt statyczny, w dobie ponowoczesnych społeczeństw jest konceptualizowana jako fenomen ze wszech miar dynamiczny, płynny, podlegający ustawicznym zmianom⁹. Wynika to z procesów zachodzących wokół jednostki w jej bliskim i dalszym otoczeniu. Wiodącą rolę odgrywają tutaj zmiany strukturalno-technologiczne, kształtujące jednostkowe i zbiorowe formy interakcji – w obecnych czasach (pierwszych dekadach XXI wieku) w znacznym stopniu zapośredniczonej, bo zachodzącej z wykorzystaniem mediów elektronicznych, uzupełnionych tzw. mediami tradycyjnymi (prasa, radio, telewizja). Elektroniczne narzędzia szybkiego komunikowania się z jednej strony ułatwiają przekaz informacji i czynią jej zawartość łatwo dostępną, z drugiej strony zasypują odbiorców nadmiarem danych, także tych o wątpliwej lub dyskusyjnej wartości poznawczej. Obciążony nadmiarem informacji odbiorca pozbawiany jest zdolności selektywnej i zarazem krytycznej interpretacji narracji o świecie, zarówno tym najbliższym, jak i dalszym. Uruchamiają się wtedy mechanizmy pomocnicze ułatwiające orientację w środowisku. Do mechanizmów tych należy para wzajemnie się uzupełniająca: zaufanie i nieufność.

⁹ Zob. Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006; A. Giddens, *Modernity of Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge 1991; E.H. Erikson, *Tożsamość a cykl życia*, przeł. M. Żywicki, Poznań 2004.

Zaufanie i nieufność

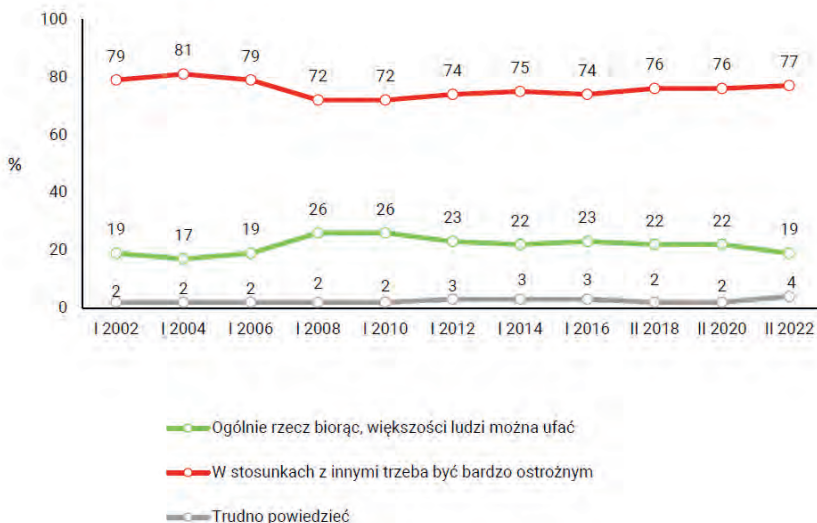
Zaufanie, a także nieufność stanowią przedmiot badań wielu dyscyplin naukowych: pierwotnie teologii, etyki i filozofii, a w miarę rozwoju nauki także psychologii społecznej, socjologii i studiów o kulturze. Szczególnie ta ostatnia perspektywa wydaje się istotna dla podejmowanych tu rozważań, nakierowuje bowiem uwagę na kulturowe podstawy zaufania. Dokonując analizy porównawczej społeczeństw XX i XXI wieku, naukowcy wskazują na szerokie zróżnicowanie społeczeństw zorganizowanych wokół kultury zaufania oraz kultury niepewności, a dokładniej – kultury zredukowanego zaufania, a nawet jego braku¹⁰. Zaufanie *versus* nieufność są realizowane m.in.:

- a) w relacjach interpersonalnych (zaufanie/nieufność osobista), wewnątrzgrupowych (zaufanie/nieufność pozycyjna wobec ról społecznych, zawodów, urzędów, stanowisk);
- b) w relacjach podmiot–instytucja (zaufanie/nieufność instytucjonalna, np. do szkoły, sądu, służby zdrowia, państwa);
- c) w relacjach podmiot–system społeczny (gospodarka, ustrój, porządek polityczny).

W polskim społeczeństwie na przestrzeni ostatnich dwóch dekad poziom zaufania indywidualnego oraz instytucjonalnego niewiele się zmienił, co jest mało optymistycznym wnioskiem, jeśli uwzględnić fakt, że poziom tegoż zaufania należy do najniższych w Europie. Poniższy wykres ukazuje tę społeczną ułomność.

¹⁰ N. Luhmann, *Trust and Power: Two Works by Niklas Luhmann*, Chichester 1979; B. Barber, *The Logic and Limits of Trust*, New Brunswick 1983; J.S. Coleman, *Foundations of Social Theory*, Cambridge 1990; F. Fukuyama, *Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity*, New York 1995; P. Sztompka, *Trust: A Sociological Theory*, Cambridge–New York 1999; P. Sztompka, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków 2007; P. Sztompka, *Kapitał społeczny. Teorie przestrzeni międzyludzkiej*, Kraków 2016.

RYS. 1. Która z dwóch opinii dotyczących życia społecznego w Polsce jest bliższa Pana(i) poglądom?

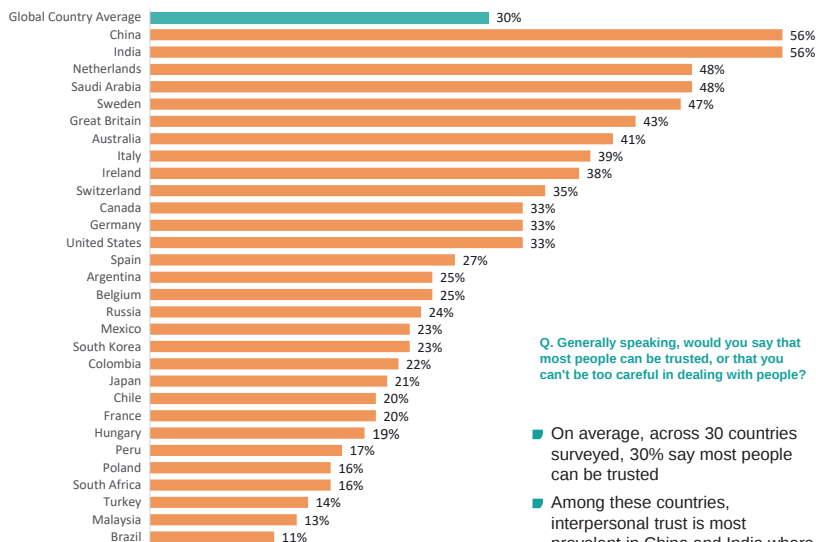
Źródło: CBOS, *Zaufanie społeczne*, „Komunikat z Badań” 2022, nr 37, s. 2.

Jak widać, stopień braku zaufania do innych jest bardzo wysoki i utrzymuje się na relatywnie stabilnym poziomie, co jest powodem do podjęcia poważnego namysłu nad przyczynami takiego stanu rzeczy.

Na tle 30 krajów analizowanych w zestawieniu międzynarodowym (2022 rok) polskie społeczeństwo plasuje się na niskim, 25. miejscu, ponieważ tylko 16% z ogółu naszego społeczeństwa ufa innym. Dla porównania: wśród europejskich społeczeństw niderlandzkie i szwedzkie deklarują największy stopień zaufania, co obrazuje poniższa grafika.

INTERPERSONAL TRUST BY COUNTRY

% "Most people can be trusted"

Q. Generally speaking, would you say that most people can be trusted, or that you can't be too careful in dealing with people?

- On average, across 30 countries surveyed, 30% say most people can be trusted
- Among these countries, interpersonal trust is most prevalent in China and India where 56% say most people can be trusted.
- It is least prevalent in Brazil, Malaysia, and Turkey where fewer than 15% say most people can be trusted

Base: 22,534 online adults aged 16-74 or 18-74 across 30 countries
The "Global Country Average" reflects the average result for all the countries and markets where the survey was conducted. It has not been adjusted to the population size of each country or market and is not intended to suggest a total result.
The samples in Brazil, Chile, China (mainland), Colombia, India, Malaysia, Mexico, Peru, Russia, Saudi Arabia, South Africa, and Turkey are more urban, more educated, and/or more affluent than the general population.

2 – © Ipsos | Interpersonal Trust Around the World | March 2022 | Global Version | Public

Źródło: Ipsos, *Interpersonal Trust Across the World*, 2022, s. 2.

Niski poziom zaufania społecznego przekłada się na niski stopień zaangażowania w sprawy wspólne. Nieufność staje się czynnikiem hamującym partycypację w sprawy wykraczające poza najbliższy krąg interesów. Sprzyja to atomizacji wspólnoty oraz podejmowaniu działań niesłużących wzmacnianiu zbiorowego potencjału. Osłabia również partycypację w sprawy podlegające właściwości samorządowej. Jak zatem przeciwdziałać temu zjawisku? Jak wspierać budowę

społeczeństwa obywatelskiego, będącego manifestacją wysokiej świadomości społecznej i jednocześnie ucywilizowania”?

Społeczeństwo obywatelskie

Społeczeństwo obywatelskie jest wspólnotą obywateli podobnie myślących, mających wspólne cele i dzielących drogi, strategie oraz sposoby ich realizowania. Zdolność osiągania konsensu wynika z umiejętności dostrzegania dobra wyższego, ponadjednostkowego oraz zdolności komunikowania intencji, a ściślej prowadzenia konstruktywnego dialogu z instytucjami państwa. Jakkolwiek definicji społeczeństwa obywatelskiego jest wiele, podobnie jak obywatelskości, warto zwrócić szczególną uwagę na te, które podkreślają istotę rzeczy, a które pozwalają ująć się w triadzie: więź poprzez wartości, umiejętność przekraczania granic własnego egoizmu, zdolność łączenia dobra jednostkowego z dobrem wspólnym¹².

Wyszczególnione elementy triady nie rodzą się znikąd, są rezultatem skumulowanego doświadczenia przekazywanego z pokolenia na

¹¹ N. Elias, *O procesie cywilizacji. Analizy socjo- i psychogenetyczne*, przeł. T. Zambłudowski, K. Markiewicz, Warszawa 2011; A. Peisert, *Społeczeństwo obywateli? Obywatelskość w procesie cywilizowania*, Gdańsk 2018.

¹² Wśród współczesnych autorów podejmujących analizę społeczeństwa obywatelskiego w jego historycznej i obecnej formie są m.in. John Ehrenberg, Jürgen Kocka, Catherine Bolzendahl, Hilde Coffé, Mario Diani, Michael Edwards. Do tego grona dołączyć można Monikę Banaś, Franciszka Czecha i Małgorzatę Kołaczek, polskich autorów anglojęzycznej publikacji pt. *Universities and Non-governmental Organisations: A Comparative European Study of the Potential for Civil Society Collaboration*, wydanej w 2024 r. nakładem wydawnictwa Routledge; także *Civil Society Revisited: Lessons from Poland*, eds K. Jacobsson, E. Korolczuk, New York 2017. Cennym zbiorem tekstów jest publikacja *The Oxford Handbook of Civil Society*, ed. M. Edwards, Oxford–New York 2011; J. Dzwonczyk, *Polityczne aspekty rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce po 1989 roku*, Kraków 2009.

pokolenie, udoskonalanego, włączanego w edukację zarówno formalną (system szkolnictwa, poczynając od najniższego szczebla), pozaformalną (instytucje nienależące do systemu oświaty) oraz nieformalną (przebiegającą poza zorganizowanym instytucjonalnie nurtem). Nie będzie zatem przesadą stwierdzenie, że obywatelskość jest wypadkową złożonych procesów przebiegających równolegle w sferze publicznej i prywatnej, w których szkoła, dom, instytucje państwowe, publiczne i prywatne biorą czynny udział, współkształtując świadomość jednostek (uczestników życia wspólnotowego), a w konsekwencji postawy typowe dla społeczeństwa obywatelskiego.

Idea społeczeństwa obywatelskiego zakłada istnienie takiej przestrzeni, która nie blokuje, lecz stymuluje, rozwija, krzewi i uczy kreatywności. Kreatywność, w jej szerokim rozumieniu, jest niezbędna do twórczego oraz konstruktywnego działania, ukierunkowanego na rozwiązywanie codziennych i niecodziennych problemów, wyzwań, jakie przynosi życie. Amerykański socjolog Richard Florida wskazuje na trzy podstawowe elementy rozwijające jednostkową i zbiorową kreatywność. Badacz zawarł je w krótkim zapisie: $3 \times T$. Chodzi o talent, tolerancję i technologię (rozwój technologiczny)¹³. Porównawszy funkcjonowanie kilkudziesięciu miast / ośrodków miejskich i skupisk ludzkich w różnych krajach, R. Florida doszedł do wniosku, że najprężniejsze, najbardziej aktywne i jednocześnie najbardziej przyjazne miejsca do osiedlenia się charakteryzuje wysoki stopień tolerancji wobec różnorodności (w tym rasowej, etnicznej, narodowej), przyciągający utalentowane jednostki, które mogą swobodnie rozwijać swoje uzdolnienia, kompetencje oraz umiejętności, co z kolei sprzyja rozwojowi miasta / skupiska miejskiego lub regionu i ten rozwój napędza. Kreatywność – jak dowodzi R. Florida – wiąże się z wysokim stopniem aktywizacji ludzkiej jednostki. Co prawda bezpośredni związek kreatywności z partycypacją polityczną nie został udowodniony w pracach R. Floridy, bo nie to stanowiło istotę jego badań,

¹³ R. Florida, *The Rise of the Creative Class*, New York 2002.

jednak można przypuszczać, że kreatywność może mieć także przełożenie na sferę polityki, zwłaszcza tej najbliższej – lokalnej, samorządowej. Korelacja uwarunkowań socjoekonomicznych i partycypacji wyborczej, odnosząca się do profilów socjoekonomicznych wyborców oraz ich aktywności politycznej, została gruntownie zbadana w wielu pracach naukowych, co daje podstawy do przedłożenia przypuszczenia o realnym związku kreatywności (jej wzmacniania i rozwijania) oraz partycypacji w życiu politycznym regionu czy kraju¹⁴. Tym bardziej że według brytyjskiego Królewskiego Towarzystwa Sztuk (RSA, The Royal Society of Arts)¹⁵, założonego w 1754 roku i funkcjonującego do dziś, kreatywność jest jednym z najważniejszych konceptów politycznych w XXI wieku¹⁶.

Kultura polityczna

Aktywność lub bierność polityczna nie może być analizowana z pominięciem tak istotnego fenomenu jak kultura polityczna. Po raz pierwszy próba jej diagnozy została podjęta przez osiemnastowiecznego

¹⁴ L. Beeghley, *Social Class and Political Participation: A Review and an Explanation*, „Sociological Forum” 1986, Vol. 1, s. 496-513; J.L. Brown-Iannuzzi, K.B. Lundberg, S. McKee, *The Politics of Socioeconomic Status May Influence Political Attitudes and Engagement*, „Current Opinion in Psychology” 2017, Vol. 18, s. 11-14; B. Bimber, H. Gil de Zúñiga, *Social Influence and Political Participation around the World*, „European Political Science Review” 2022, Vol. 14, Iss. 2, s. 135-154.

¹⁵ Pełna nazwa organizacji to The Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce, czyli Królewskie Towarzystwo Wspierania Sztuki, Przedsiębiorczości i Handlu. Warte podkreślenia jest, że sztuka występuje obok przedsiębiorczości oraz handlu jako (pierwotnie, w roku założenia 1754) jedna z trzech równorzędnych aktywności. Obecnie do tej triady dołączyły także inne obszary życia wspólnotowego, m.in. polityka; więcej na stronie organizacji: <https://www.thersa.org/about>.

¹⁶ *Why Is Creativity the Most Important Political Concept of the 21st Century?*, RSA, 5.01.2014, [on-line:] <https://www.thersa.org/blog/2014/01/why-is-creativity-the-most-important-political-concept-of-the-21st-century-> – 10 V 2024.

niemieckiego filozofa Johanna Herdera, który łączył ją z charakterem narodowym. Ten, formując się w długim procesie narodotwórczym, kształtowanym przez historię i uwarunkowania geopolityczne, wykształca we wspólnocie poczucie więzi wykraczającej ponad pokolenia. Charakter narodowy, zdaniem J. Herdera, widać w wytworach ludzkich rąk, takich jak sztuka, architektura, urbanistyka czy nauka¹⁷. A skoro tak, to dlaczego nie może być owa myśl obecna także w polityce, zwłaszcza tej wewnętrznej, danego narodu lub kraju? Odpowiedzi na to pytanie udzielili dwa wieki później Gabriel A. Almond i Sydney Verba w klasycznej już obecnie pracy *The Civic Culture: Political Attitudes nad Democracy in Five Nations* z 1963 roku. Komparatywne studium przypadków dostarczyło danych, na podstawie których autorzy wyodrębnili trzy główne kategorie partycypacji politycznej. Pierwszą, najbardziej aktywną i zaangażowaną, nazwali kulturą uczestniczącą, w której obywatele mają pogłębioną wiedzę na temat funkcjonowania systemu politycznego zamieszkiwanego kraju lub regionu i wiedzę tę aktywnie wykorzystują, m.in. poprzez uczestniczenie w wyborach. Druga kategoria, tzw. parafialna, skupia jednostki bierne, mające niewielką wiedzę polityczną i jednocześnie godzące się na hierarchiczną strukturę społeczną, akceptujące brak społecznej równości. Do trzeciej kategorii należą osoby nieposiadające wiedzy politycznej i jednocześnie w pełni przyjmujące fakt, że nie mają żadnego wpływu na podmiot sprawujący władzę¹⁸. Pomijając bogatą literaturę w przedmiotowym zakresie powstałą w drugiej połowie XX wieku i na początku XXI wieku, warto zwrócić uwagę na prace Ronalda Ingleharta, który wprowadzając optykę postmaterialistyczną do badań

¹⁷ Herder on Social and Political Culture, a selection of texts translated, edited and with an introduction by F.M. Barnard, Cambridge 1969; zob. też: *Teoretyczne i praktyczne problemy kultury politycznej. Studia i szkice*, red. M. Banaś, Kraków 2013, s. II-20.

¹⁸ G.A. Almond, S. Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton 1963.

politologicznych, koncentruje się na kwestiach aksjologicznych – na wartościach związanych z ponowoczesnym porządkiem społecznym, porzucającym dotychczasowe, tradycyjnie pojmowane formy jednostkowego i wspólnotowego życia, jak np. rodzina, praca, religia, płeć, zarządzanie czasem itd. W ten sposób zainicjowana nowa kultura polityczna (NPC, New Political Culture) jest znacznie szerszym zbiorem analizowanych problemów lub zjawisk, obejmującym prócz samej polityki w jej ekskluzywnym rozumieniu także kwestie ruchów społecznych, inicjatyw obywatelskich, ochrony środowiska, praw mniejszości czy postulatów zawartych w nurtach post- i transhumanistycznym¹⁹.

Powyższe, z konieczności tylko skrótowe, nakreślenie obszarów istotnych dla badania partycypacji politycznej stanowi konieczne tło dla próby zrozumienia procesów kształtujących postawy obywatelskie, zwłaszcza w perspektywie samorządowej, o czym w dalszych częściach rozdziału.

Współczesna koncepcja samorządu

Preambuła Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego podkreśla, że „społeczności lokalne stanowią jedną z zasadniczych podstaw ustroju demokratycznego”²⁰. W obliczu tak doniosłej deklaracji samorząd

¹⁹ T.N. Clark, V. Hoffmann-Martinot, *The New Political Culture*, Boulder 1998. W przedmiotowej kwestii warto sięgnąć także do następujących prac: V. Sanchini, F. Pongiglione, R. Sala, *On The Notion Of Political Agency*, „Phenomenology and Mind” 2019, Vol. 16, s. 10-15; S. Gehlbach, *Political Agency*, [w:] S. Gehlbach, *Formal Models of Domestic Politics: Analytical Methods for Social Research*, Cambridge 2013, s. 157-183; A. Pepper, *Political Agency in Humans and Other Animals*, „Contemporary Political Theory” 2021, Vol. 20, s. 296-317; *Contemporary Political Agency: Theory and Practice*, eds B. Maiguashca, R. Marchetti, London 2013.

²⁰ Europejska Karta Samorządu Terytorialnego, sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r. (Dz.U. 1994 Nr 124 poz. 607).

terytorialny można uznać za fundamentalną i nieodzowną część współczesnej demokracji. Sama idea samorządności, pojawiająca się w filozofii polityki m.in. u Alexisa de Tocqueville’a²¹ czy Roberta Dahla²², zawarta jest poniekąd w swojej własnej nazwie – zarówno w polskim *samorządzie*, jak również w niemieckim *Selbstverwaltung* czy angielskim *self-governance*. Ta pozornie prosta deklaracja skrywa w sobie także istotne przekonanie, że obywatele zdolni są do organizowania się w obrębie lokalnych lub regionalnych społeczności w celu podejmowania jak najlepszych decyzji, zaspokajających ich potrzeby, a w konsekwencji winni mieć możliwość zarządzania samymi sobą, bez zewnętrznych ingerencji czy hierarchicznych wpływów. Człowiek jako „zwierzę polityczne”²³ stworzony jest do wspólnotowego życia, aktywnego w nim uczestnictwa i samorealizacji. Dialog staje się kluczowym elementem współpracy pomiędzy jednostkami na rzecz ich społeczności.

Jednym z najważniejszych zadań samorządów jest zdecentralizowanie władzy publicznej oraz ograniczenie jej bezpośredniego zaangażowania w kwestie lokalnej polityki. Nie oznacza to jednak całkowitego odseparowania jednostek samorządu terytorialnego (JST) od systemu centralnie występującego, a jedynie przejęcie niektórych jego kompetencji – przede wszystkim możliwości podejmowania decyzji w najistotniejszych dla danej społeczności kwestiach. Wszak każdy szczebel władzy

²¹ A. de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, przeł. B. Janicka, M. Król, Kraków–Warszawa 1996, t. I, s. 62. Autor zwraca szczególną uwagę na gminę jako przykład najistotniejszej dla demokracji jednostki. Jak pisał, „[i]nstytucje gminne są dla wolności tym, czym dla nauki są szkoły podstawowe: sprawiają, że wolność staje się dostępna dla ludu, (...) i przyzwyczajają go do posługiwania się nią”.

²² Robert Dahl uważał, że polityka na szczeblu lokalnym jest dobrym miejscem do prowadzenia dialogu pomiędzy obywatelami. Konflikty interesów, które pojawiają się na tym właśnie poziomie, mogą być rozwiązywane za pomocą konsensusu i odpowiedniej komunikacji. Zob. R.A. Dahl, *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, New Haven–London 2005.

²³ Arystoteles, *Polityka*, przeł. i oprac. L. Piotrowicz, Warszawa 2002.

samorządowej jest również częścią pionu administracji publicznej i prócz wykonywania zadań własnych zobowiązany jest także do realizacji planów odgórnie zleconych. Współcześnie funkcjonująca hierarchia administracyjna pozwala samorządom na zachowanie odrębności przy jednoczesnym pełnieniu funkcji komplementarnych dla władzy centralnej.

Wątpliwości co do istoty samorządu jako tego, który prawdziwie pozwala na kontrolowanie samego siebie, miał John Stuart Mill, który w *samorządzie*, mimo chwalenia samej idei, dopatruje się jednak pewnego przekłamania. Według J.S. Milla zarząd, który nazywany jest rządem ludu czy też rządem nad samym sobą (samorządem), w istocie stanowi raczej kontrolę nad innymi uczestnikami życia społecznego. Decyzje podejmowane we własnym interesie realnie wpływają również na pozostałych członków wspólnoty. I choć angielski myśliciel przestrzega przed „tyranią większości”²⁴ nad mniejszością, uznaje także, iż przekazanie władzy ludziom i nadanie im prawa do uczestnictwa w procesie decyzyjnym jest jednym z najważniejszych elementów wolności, a co za tym idzie – również demokracji²⁵.

Ewolucja polskiej samorządności

Korzeni współczesnego kształtu polskiego modelu samorządu, jak również tego obecnego w wielu innych krajach europejskich, doszukiwać się można jeszcze w czasach rewolucji francuskiej. Pierwsze załączki idei odseparowania kompetencji władzy centralnej od lokalnej pojawiły się w okresie głębokich zmian społeczno-prawnych dokonujących się we Francji po 1789 roku²⁶. Na mocy uchwalonej ówczesnie konstytucji

²⁴ J.S. Mill, *Pisma o wolności i szczęściu*, przeł. B. Baran, G. Czernicki, J. Starkeł, Warszawa 2017, s. 13-16.

²⁵ Tamże.

²⁶ Z. Niewiadomski, *Samorząd terytorialny w warunkach współczesnego państwa kapitalistycznego*, Warszawa 1988, s. 13 i n.

zarządzono nie tylko trójpodział władzy, ale także ustanowiono osobowość prawną gmin²⁷. Inspiracja do przyjęcia takiego rozwiązania dotarła także do Polski, gdzie niestabilna sytuacja polityczna po pierwszym rozbiorze sprawiła, że utworzenie systemu jednostek samorządu terytorialnego nie należało do najprostszych przedsięwzięć.

Pomimo przeciwności początki lokalnego zarządu pojawiły się już w kwietniu 1791 roku, wraz z uchwaleniem tzw. ordynacji miejskiej. Była to pierwsza próba decentralizacji władzy i przeniesienia części kompetencji na samych obywateli. W wyniku uchwalenia tejże ordynacji mieszkańcy miast uzyskali szereg praw i przywilejów, w tym pierwszy zapis mówiący o równości panującej pomiędzy wszystkimi mieszczanami. W tym samym czasie zmian próbowano dokonywać również na wsiach, które znajdowały się pod zarządem gromad. Mimo nadziei, jakie wiązane były z uchwaleniem Konstytucji 3 maja, chłopci nie mogli liczyć na realne polepszenie swojego statusu czy nadanie im jakichkolwiek przywilejów. Konstytucja wspomina jedynie o tym, że objęci zostają opieką rządu i prawa krajowego²⁸. Niestety w kolejnych latach terytorium Rzeczypospolitej rozdarte zostało przez zabory, a los jednostek samorządu terytorialnego zależał od tego, kto trzymał pieczę nad danym regionem. Najbardziej rozwinięte okazały się części kraju znajdujące się pod pruską i austriacką okupacją, gdzie funkcjonowały gminy i powiaty kształtem przypominające te współcześnie występujące. Zbigniew Leoński wskazuje na istotną kwestię, jaką jest powstanie na terenie Galicji Rzeczypospolitej Krakowskiej, której wewnętrzna struktura pozwalała nie tylko na wybór przedstawicielstwa w jednostkach administracyjnych (wójtów), ale także cieszyła się sporą dozą niezależności

²⁷ A. Suwała, *Status prawny gmin w państwach Europy Zachodniej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia” 2006, t. 13, s. 36.

²⁸ W. Uruszczak, *Zasady ustrojowe w Konstytucji 3 Maja 1791 r.*, [w:] *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi*, t. 2: *Studia historyczno-prawne i ustrojowo-porównawcze*, red. M. Grzybowski, B. Naleziński, Kraków 2014, s. 9.

od władzy centralnej²⁹. W odróżnieniu od pozostałych zabór rosyjski pozostał przy gromadach, czyli wsiach, jako najmniejszych jednostkach samorządowych, nie dbając szczególnie o ich rozwój czy autonomię.

Samorząd istniejący w okresie II Rzeczypospolitej trudno nazwać *samorządem* ze względu na jego silne uzależnienie od władzy centralnej. Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości na całym jej terytorium podjęto próbę ujednolicenia regulacji dotyczących funkcjonowania samorządów. Ze względu na różnice w zaawansowaniu poszczególnych regionów, a także chęć usunięcia z systemu pozostałości po zaborach władza stanęła przed trudnym wyzwaniem. Konstytucja marcowa pozwoliła na implementację w poszczególnych częściach kraju oficjalnego podziału władzy na trzy stopnie: miejskie i wiejskie gminy, powiaty i województwa. Jednak wbrew ogłoszonym w konstytucji deklaracjom, jakoby „Rzeczpospolita Polska, opierając swój ustrój na zasadzie szerokiego samorządu terytorialnego, przekaze przedstawicielstwu tego samorządu właściwy zakres ustawodawstwa, zwłaszcza z dziedziny administracji, kultury i gospodarstwa, który zostanie bliżej określony ustawami państwowymi”³⁰, odrębność samorządu była jedynie pozorna, a wszystkie szczeble systemu pozostawały podporządkowane centralnemu rządowi. Jednocześnie warto podkreślić, że trudności związane z kształtowaniem spójnej koncepcji samorządu wraz z odpowiednim poszanowaniem jego niezależności były pokłosiem kilku równocześnie funkcjonujących systemów, których ujednolicanie trwało bardzo długo³¹.

Po II wojnie światowej podjęto przede wszystkim próbę odbudowania „stabilnego” państwa. Zdecydowano o przywróceniu porządku

²⁹ Z. Leoński, *Samorząd terytorialny w RP*, Warszawa 2006, s. 2.

³⁰ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1921 Nr 44 poz. 267).

³¹ A.K. Piasecki, *Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918-1939 oraz 1989-2009. Sukcesy i porażki*, [w:] *Druka i Trzecia Niepodległość. Dwa polskie dwudziestolecia 1918-1939, 1989-2009*, red. R. Domke i in., Zielona Góra 2011, s. 86.

prawnego dotyczącego funkcjonowania samorządów, zbliżonego do tego z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Jednocześnie wyzbyto się najważniejszego elementu – możliwości elekcji organów przedstawicielskich, a zatem reprezentantów społeczeństwa³². Istota samorządu została utracona, a 20 marca 1950 roku uchwalono ustawę o terenowych organach jednolitej władzy państwowej. Na mocy tejże ustawy zlikwidowano ostateczne resztki samorządności, a w miejsce dotychczasowych organów powołano tzw. rady narodowe. Były one polskimi odpowiednikami *sowieckich rosyjskich* w myśl idei „cała władza w ręce rad”³³, co bynajmniej nie oznaczało władzy w rękach obywateli. Ich uczestnictwo w tychże radach odbywało się wyłącznie pod ścisłym nadzorem władzy komunistycznej³⁴, a decyzje podejmowane w ich trakcie były niczym więcej jak tylko fasadą, za którą kryły się interesy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Wraz ze zmianą ustroju i powolnym wchodzeniem Polski w sferę demokracji, ponowiono wysiłki mające na celu przywrócenie realnej decentralizacji władzy i podziału terytorialnego. W 1990 roku miały miejsce pierwsze wolne wybory, w których głosowano również na przedstawicieli lokalnej władzy³⁵. Poprzednio zlikwidowane stanowiska włodarzy (burmistrzów, prezydentów, wójtów) zostały przywrócone. Jedną z najważniejszych reform przeprowadzonych po upadku komunizmu było ponowne powołanie starostw i urzędów wojewódzkich oraz umożliwienie obywatelom pełnej partycypacji w samorządzie. Uchwalona została również ustawa na nowo umacniająca

³² Z. Leoński, dz. cyt., s. 4.

³³ W. Kozyra, *Ustrój administracji państwowej w latach 1944-1950*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2011, t. 63, z. 1, s. 171, [on-line:] https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/1821/1/o6_Kozyra.pdf.

³⁴ Tamże, s. 173.

³⁵ P. Kobyłski, *Samodzielność finansowa gminy. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Samorząd terytorialny dawniej i dziś*, red. J. Smarż, P. Śwital, E. Gulińska, Radom 2021, s. 102 i n.

rozdział centralnego aparatu państwowego od najniższej jednostki samorządowej, jednak wojewodowie pozostali pod kontrolą rządu. Nastąpiło ukonstytuowanie gminy jako najniższego szczebla samorządu terytorialnego, początkowo w formie noweli konstytucyjnej, a nieco później jako małej konstytucji. Ustanowienie odpowiedniej ordynacji wyborczej dla samorządów na długo wpłynęło na polski system polityczny.

Kolejna znacząca reforma nastąpiła w 1998 roku. Rządząca ówczesnie koalicja partii Akcji Wyborczej Solidarność (AWS) oraz Unii Wolności (UW) wprowadziła do podziału administracyjnego szczebel powiatowy, zlikwidowany w 1975 roku³⁶. W trakcie zmian dokonywanych w całym systemie politycznym uznano także, że przy obowiązującym podziale na 49 województw administracja/władza jest zbyt rozproszona, przez co nie spełnia prawidłowo swoich zadań. W celu usprawnienia funkcjonowania lokalnej polityki przyjęto zatem w 1999 roku ustawę zastępującą istniejący podział 16 województwami, które wraz z powiatami uzyskały status pełnoprawnych jednostek samorządu terytorialnego. W wyniku tej reformy, jak również w następstwie zwiększenia się zakresu kompetencji konkretnych jednostek samorządowych dostrzegalna była zmiana w jakości i skuteczności wykonywania poszczególnych zadań, m.in. z zakresu edukacji czy ochrony zdrowia. Pozytywnym aspektem stała się także rosnąca dywersyfikacja osób realnie zaangażowanych w lokalną politykę.

W celu dalszego usprawniania funkcjonowania samorządów w 2002 roku przeprowadzono jedynie niewielkie zmiany w postaci ustanowienia bezpośrednich wyborów na burmistrza, wójta i prezydenta miasta. Elekci stają się zatem jednoosobowymi organami wykonawczymi i mogą być usunięci jedynie poprzez odwołanie (na

³⁶ J. Matwiejuk, *Samorząd terytorialny w Polsce*, [w:] *Człowiek i prawo międzynarodowe. Księga dedykowana Profesorowi Bogdanowi Wierzbickiemu*, red. M. Perkowski, J. Szymański, M. Zdanowicz, Białystok 2014, s. 314.

wniosek wojewody przez prezesa Rady Ministrów) lub w drodze referendum. Zarzutem stawianym tej decyzji jest, jak twierdzi Daniel Milewski, zamiana politycznego lidera (uprzednio „przewodniczącego zarządu”, czyli grupy od czterech do siedmiu osób wyłanianych spośród członków Rady) w niepodzielnie władającego menedżera³⁷. Kolejnym *novum* było utworzenie siedmiu powiatów oraz zwiększenie transparentności gmin.

Najnowszy stan prawny, na maj 2024 roku, dotyczący zmian w samorządzie bazuje na ustawie z 2018 roku³⁸. Jedną z najważniejszych kwestii to ustanowienie kadencyjności, która wydłużona została dla wszystkich organów samorządowych z czterech do pięciu lat. Jednocześnie wprowadzono również limit dwóch kadencji dla organów wykonawczych (wójt, burmistrz, prezydent), liczonych od momentu implementacji ustawy. Nastąpiło także uregulowanie kwestii budżetu obywatelskiego – stał się on obowiązkowy dla miast na prawach powiatu. W pozostałych jednostkach jest dobrowolny, a jego ustanowienie wymaga specjalnej uchwały. Istotne znaczenie z perspektywy obywateli ma z pewnością transparentność wszystkich jednostek samorządu terytorialnego (JST). Zgodnie z ustawą wszystkie JST zobowiązane są do przedstawienia do 31 maja raportu o stanie gminy, powiatu czy województwa na podstawie wyników z minionego roku. Dodatkowo wszystkie obrady i sesje muszą być nagrywane i upubliczniane przynajmniej w Biuletynie Informacji Publicznej. Nowością jest również tzw. głosowanie jawne, z imiennym wykazem radnych, a jego wynik też powinien zostać umieszczony w Biuletynie. Uregulowana została

³⁷ D. Milewski, *Międzynarodowy charakter standardów samorządności i pomocniczości w świetle Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego*, [w:] *Trzy dekady doświadczeń samorządu terytorialnego*, red. K. Karski, I. Wieczorek, Białystok 2020, s. 34-36.

³⁸ Ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych (Dz.U. 2018 poz. 130).

kwestia obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej, której szczegóły ustalane są przez odpowiednią jednostkę samorządową, niemniej jednak grupa mieszkańców w liczbie określonej w statucie będzie mogła złożyć taki projekt bezpośrednio do odpowiedniego organu, a ten zobowiązany jest do jego rozpatrzenia.

Na przestrzeni 233 lat, od pierwszego załączka samorządności, polski system administracji terytorialnej osiągnął wiele, pomimo skomplikowanej historii. Niestety w ostatnich latach prócz zachodzących w lokalnych społecznościach pozytywnych zmian, takich jak rosnąca partycypacja obywatelska, zaobserwować można także niepokojące zjawiska. Jednym z nich jest wykorzystywanie politycznych przynależności wewnątrz jednostek samorządu terytorialnego wraz z próbą użycia ich w celu budowania sieci zależności pomiędzy władzą centralną a samorządami³⁹. O ile wsparcie finansowe w postaci grantów czy dodatkowych funduszy związanych z wykonywaniem zadań zleconych jest akceptowalne, o tyle nie można pozwolić na tworzenie się niesprawiedliwości w obrębie przestrzeni, która z założenia powinna skupiać się na lokalnej społeczności i jej potrzebach, a nie na budowaniu kapitału politycznego dla władzy centralnej. Należy pamiętać o idei i wartościach, które stoją za samorządem, o kluczowym elemencie, jakim jest decentralizacja władzy, oraz o istocie partycypacji, bez której cały system demokratyczny nie może istnieć⁴⁰.

³⁹ J. Paczocha, *Raport „Państwo antyobywatelskie. Postępujący demontaż samorządności terytorialnej w VIII kadencji Sejmu RP”*, s. 3, [on-line:] <https://web.archive.org/web/20190213152210/https://for.org.pl/pl/d/f5a8c88f3d8obb74472241cb982f71d3> – 15 VII 2024.

⁴⁰ D. Sześciło, *Recydywa centralizmu? Zmiany w polityce państwa wobec samorządu po 2015 roku*, Fundacja Batorego, 8.05.2019, [on-line:] <https://www.batory.org.pl/publikacja/recydywa-centralizmu-zmiany-w-polityce-panstwa-wobec-samorzadu-po-2015-roku/> – 15 VII 2024.

Podsumowanie

Historia samorządności, samorządu oraz partycypacji obywatelskiej z pewnością zasługuje na znacznie szerszą i pogłębioną analizę. Jednakże zarysowane w rozdziale kwestie pozwalają uchwycić to, co w przedmiotowej kwestii pozostaje najważniejsze, wpływa bowiem na proces budowania społeczeństwa obywatelskiego, a są to: zaufanie, podmiotowość, tożsamość oraz kultura, w tym kultura polityczna. Każde z tych pojęć to złożony, wielowymiarowy fenomen, sprawiający, że społeczny układ sił staje się dynamicznym konstruktem, wrażliwym na nawet niewielkie zmiany. Zmiany, które z kolei mogą inicjować poważne transformacje w obrębie jednostkowego i wspólnotowego życia.

Bibliografia

Źródła pierwotne

Europejska Karta Samorządu Terytorialnego, sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r. (Dz.U. 1994 Nr 124 poz. 607).

Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1921 Nr 44 poz. 267).

Ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych (Dz.U. 2018 poz. 130).

Encyklopedie, słowniki, leksykony

Leksykon politologii, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2000.

Opracowania zwarte

Almond G.A., Verba S., *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton 1963.

Arystoteles, *Polityka*, przeł. i oprac. L. Piotrowicz, Warszawa 2002.

Banaś M., *Ellen Key i szwedzki „dom ludu” (folkhemmet)*, [w:] *Kobiety w polityce*, red. M. Banaś, Kraków 2017, s. 197-210.

Banaś M., Czech F. M. Kołaczek, *Universities and Non-Governmental Organisations: A Comparative European Study of the Potential for Civil Society Collaboration*, [b.m.] 2024.

- Barber B., *The Logic and Limits of Trust*, New Brunswick 1983.
- Bauman Z., *Plynna nowoczesność*, Kraków 2006.
- Civil Society Revisited: Lessons from Poland*, eds K. Jacobsson, E. Korolczuk, New York 2017.
- Clark T.N., Hoffmann-Martinot V., *The New Political Culture*, Boulder 1998.
- Coleman J.S., *Foundations of Social Theory*, Cambridge 1990.
- Contemporary Political Agency: Theory and Practice*, eds B. Maiguashca, R. Marchetti, London 2013.
- Dahl R.A., *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, New Haven–London 2005.
- Doyal L., Gough I., *A Theory of Human Need*, London 1991.
- Dzwończyk J., *Polityczne aspekty rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce po 1989 roku*, Kraków 2009.
- Elias N., *O procesie cywilizacji. Analizy socjo- i psychogenetyczne*, przeł. T. Zabłudowski, K. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Erikson E.H., *Tożsamość a cykl życia*, przeł. M. Żywicki, Poznań 2004.
- Florida R., *The Rise of the Creative Class*, New York 2002.
- Fukuyama F., *Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity*, New York 1995.
- Gehlbach S., *Political Agency*, [w:] S. Gehlbach, *Formal Models of Domestic Politics: Analytical Methods for Social Research*, Cambridge 2013, s. 157–183, <https://doi.org/10.1017/CBO9781139045544.008>.
- Giddens A., *Modernity of Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge 1991.
- Habermas J., *A New Structural Transformation of the Public Sphere and Deliberative Politics*, trans. C. Cronin, Cambridge 2023.
- Herder on Social and Political Culture*, a selection of texts translated, edited and with an introduction by F.M. Barnard, Cambridge 1969.
- Hofstede G., Hofstede G.J., *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, New York 2005.
- Kobylski P., *Samodzielność finansowa gminy. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Samorząd terytorialny dawniej i dziś*, red. J. Smarż, P. Śwital, E. Gulińska, Radom 2021, s. 101–113.
- Leoński Z., *Samorząd terytorialny w RP*, Warszawa 2006.
- Luhmann N., *Trust and Power: Two Works by Niklas Luhmann*, Chichester 1979.
- Matwiejuk J., *Samorząd terytorialny w Polsce*, [w:] *Człowiek i prawo międzynarodowe. Księga dedykowana Profesorowi Bogdanowi Wierzbickiemu*, red. M. Perkowski, J. Szymański, M. Zdanowicz, Białystok 2014, s. 313–338.
- Milewski D., *Międzynarodowy charakter standardów samorządności i pomocniczości w świetle Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego*, [w:] *Trzy dekady*

- doświadczeń samorządu terytorialnego*, red. K. Karski, I. Wieczorek, Białystok 2020, s. 15-41.
- Mill J.S., *Pisma o wolności i szczęściu*, przeł. B. Baran, G. Czernicki, J. Starkel, Warszawa 2017.
- Niewiadomski Z., *Samorząd terytorialny w warunkach współczesnego państwa kapitalistycznego*, Warszawa 1988.
- The Oxford Handbook of Civil Society*, ed. M. Edwards, Oxford–New York 2011, doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195398571.
- Pearce K., *Public Engagement and Civic Maturity: A Public Dialogue Consortium Perspective*, [b.m.] 2010.
- Peisert A., *Spółczeństwo obywateli? Obywatelskość w procesie cywilizowania*, Gdańsk 2018.
- Piasecki A.K., *Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918-1939 oraz 1989-2009. Sukcesy i porażki*, [w:] *Druga i Trzecia Niepodległość. Dwa polskie dwudziestolecia 1918-1939, 1989-2009*, red. R. Domke i in., Zielona Góra 2011, s. 85-96.
- Pustułka P. i in., *Wchodzenie w obywatelską dorosłość. Polityczne wybory młodych Polek i Polaków 2023*, Youth Working Papers, nr 1/2023, Uniwersytet SWPS Młodzi w Centrum Lab, Warszawa 2023.
- Riesman D., *Samotny tłum*, przeł. J. Strzelecki, Warszawa 1971.
- Sztompka P., *Kapitał społeczny. Teorie przestrzeni międzyludzkiej*, Kraków 2016.
- Sztompka P., *Trust: A Sociological Theory*, Cambridge–New York 1999.
- Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków 2007.
- Taylor Ch., *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, przeł. M. Gruszczyński i in., Warszawa 2012.
- Teoretyczne i praktyczne problem kultury politycznej. Studia i szkice*, red. M. Banaś, Kraków 2013.
- de Tocqueville A., *O demokracji w Ameryce*, przeł. B. Janicka, M. Król, Kraków–Warszawa 1996.
- Uruszczak W., *Zasady ustrojowe w Konstytucji 3 Maja 1791 r.*, [w:] *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi*, t. 2: *Studia historyczno-prawne i ustrojowo-porównawcze*, red. M. Grzybowski, B. Naleziński, Kraków 2014, s. 9-34.

Artykuły w czasopiśmie i periodykach

- Beeghley L., *Social Class and Political Participation: A Review and an Explanation*, „Sociological Forum” 1986, Vol. 1, s. 496-513, <https://doi.org/10.1007/BF01123942>.
- Bimber B., Gil de Zúñiga H., *Social Influence and Political Participation around the World*, „European Political Science Review” 2022, Vol. 14, Iss. 2, s. 135-154, <https://doi.org/10.1017/S175577392200008X>.

- Brown-Iannuzzi J.L., Lundberg K.B., McKee S., *The Politics of Socioeconomic Status: How Socioeconomic Status May Influence Political Attitudes and Engagement*, „Current Opinion in Psychology” 2017, Vol. 18, s. 11-14, doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.06.018.
- Kozyra W., *Ustrój administracji państwowej w latach 1944-1950*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2011, t. 63, z. 1, s. 171-192, [on-line:] https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/1821/1/06_Kozyra.pdf.
- Pepper A., *Political Agency in Humans and Other Animals*, „Contemporary Political Theory” 2021, Vol. 20, s. 296-317, <https://doi.org/10.1057/s41296-020-00430-4>.
- Sanchini V., Pongiglione F., Sala R., *On The Notion Of Political Agency*, „Phenomenology and Mind” 2019, Vol. 16, s. 10-15, https://doi.org/10.13128/Phe_Mi-26068.
- Suwała A., *Status prawny gmin w państwach Europy Zachodniej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia” 2006, t. 13, s. 35-46.

Netografia

- Analysis of voter turnout in the 2022 general elections*, Statistics Sweden, [on-line:] <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/democracy/general-elections/general-elections-participation-survey/pong/statistical-news/analysis-of-voter-turnout-in-the-2022-general-elections/>.
- CBOS, *Zaufanie społeczne*, „Komunikat z Badań” 2022, nr 37, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_037_22.PDF.
- Ipsos, *Interpersonal Trust Across the World*, 2022, [on-line:] https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2022-03/Global%20Advisor%20-%20Interpersonal%20Trust%202022%20-%20Graphic%20Report_o.pdf.
- Obywatelskość*, [w:] *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Źmigrodzki, [on-line:] <https://wsjp.pl/haslo/podglad/101080/obywatelskosc>.
- Paczocha J., *Raport „Państwo antyobywatelskie. Postępujący demontaż samorządności terytorialnej w VIII kadencji Sejmu RP”*, [on-line:] <https://web.archive.org/web/20190213152210/https://for.org.pl/pl/d/f5a8c88f3d80bb74472241cb982f71d3>.
- Sześciło D., *Recydywa centralizmu? Zmiany w polityce państwa wobec samorządu po 2015 roku*, Fundacja Batorego, 8.05.2019, [on-line:] <https://www.batory.org.pl/publikacja/recydywa-centralizmu-zmiany-w-polityce-panstwa-wobec-samorzadu-po-2015-roku/>.
- Why Is Creativity the Most Important Political Concept of the 21st Century?*, RSA, 5.01.2014, [on-line:] <https://www.thersa.org/blog/2014/01/why-is-creativity-the-most-important-political-concept-of-the-21st-century->.

Abstrakt

W rozdziale podjęto kwestie wybranych, najważniejszych czynników wpływających na kształt i kondycję postaw proobywatelskich, związanych z partycypacją polityczną, zwłaszcza na jej podstawowym, samorządowym szczeblu. Czynniki takie jak: zaufanie, podmiotowość, tożsamość, kultura, zostały omówione w zarysie, by stworzyć tło do nakreślenia ewolucji polskiej samorządności.

Słowa kluczowe: samorządność, obywatelskość, podmiotowość, tożsamość, zaufanie, kultura

Abstract

Local Government as a Cradle of Civic Creativity – Cultural and Social Conditions

The chapter addresses selected key factors influencing the shape and condition of pro-civil attitudes related to political participation, especially at its basic, local level. Factors such as trust, subjectivity, identity, and culture have been stressed, providing a background for outlining of the evolution of Polish self-government.

Keywords: self-governance, citizenship, subjectivity, identity, trust, culture

ARTEM SUSOLIA
SZYMON STĘPIŃSKI-NAWROT

ROZDZIAŁ IV

Wybory samorządowe w Polsce po 2002 roku – ze szczególnym uwzględnieniem frekwencji wyborczej

Wstęp

Restytucja samorządu terytorialnego w Polsce stała się jedną z najważniejszych reform w procesie szeroko pojętej transformacji po 1989 roku. W opinii wielu ekspertów przywrócenie samorządu terytorialnego, stwarzającego formalne podstawy do pełnej aktywności społecznej na szczeblu lokalnym, stanowiło fundament do zbudowania pluralistycznego społeczeństwa w nowych realiach. Reforma samorządowa, która rozpoczęła się w 1990 roku, wprowadziła demokratyczny model zarządzania lokalnego, wywodzący się z tejże społeczności lokalnej i pełniący funkcje administracji publicznej pod stałą kontrolą polskiego społeczeństwa. W latach 1990-1998 zaszły zasadnicze zmiany w zakresie prawnych regulacji, które miały decydujący wpływ na istotę przyszłych rządów lokalnych. W tym okresie polski parlament uchwalił kluczowe akty prawne, ustanawiając tym samym fundament funkcjonowania polskiego samorządu oraz określając procedury wyborów samorządowych.

W 1990 roku przyjęto najważniejsze ustawodawstwo w tym zakresie: ustawę o samorządzie terytorialnym, ordynację wyborczą do rad gmin, ustawę o pracownikach samorządowych, ustawę wprowadzającą przepisy ustawy o samorządzie terytorialnym i ustawy o pracownikach samorządowych. Uchwalenie nowej konstytucji w 1997 roku¹ odegrało niebywale znaczącą rolę we wprowadzaniu wieloszczeblowego samorządu terytorialnego i gruntownej reformy władzy publicznej. Nowa ustawa zasadnicza uregulowała podstawowe sprawy dotyczące ustroju terytorialnego, przyjęła zasady pomocniczości państwa, dialogu społecznego i decentralizacji oraz definitywnie wyznaczyła, czym jest wspólnota samorządowa („ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału terytorialnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową”).

Pierwszym aktem prawnym określającym zasady i tryb przeprowadzania polskich wyborów samorządowych była ordynacja wyborcza do rad gmin, uchwalona w dniu 8 marca 1990 roku². Na podstawie tej ordynacji przeprowadzono wybory do rad gmin w 1990 oraz 1994 roku³. Niezwykle ważnym momentem w historii ewolucji funkcjonowania samorządu stała się reforma administracyjna wprowadzona przez rząd Jerzego Buzka w 1998 roku. Wprowadziła ona ostateczny, nowy kształt terytorialny państwa polskiego poprzez przyjętą 24 lipca 1998 roku ustawę o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa⁴. Zgodnie z nowym, trójpoziomowym podziałem

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78 poz. 483).

² Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz.U. Nr 16 poz. 96). Ustawa obowiązywała do 1998 r.

³ Zgodnie z danymi PKW najniższą w historii wyborów samorządowych frekwencję zanotowano w 1994 r. – 33,78% wyborców wzięło udział w wyborach.

⁴ Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wejściu w życie ustawy o samorządzie powiatowym, ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o administracji rządowej w województwie (Dz.U. Nr 99 poz. 631); zob. także: Ustawa z dnia 13 października 1998 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. Nr 133 poz. 872); Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r.

administracyjnym państwa, który wszedł w życie 1 stycznia 1999 roku, terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zostało podzielone na 2479 gmin, 379 powiatów i 16 województw⁵. W związku z wprowadzaniem nowych struktur administracyjnych (powiatu i tylko 16 województw) przyjęto także nową ordynację wyborczą⁶.

Należy zaznaczyć, że nowa ordynacja dotyczyła nie tylko nowo utworzonych powiatów i województw, ale również zmiany zasad i trybu wyborów już istniejących rad gmin. Na podstawie nowej ordynacji wyborczej wybory przeprowadzono 11 października 1998 roku, 27 października 2002 roku oraz 12 listopada 2006 roku. Przełomowy dla polskiego systemu wyborczego na poziomie lokalnym stał się rok 2002. Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 roku wprowadziła wiele zasadniczych zmian, w tym dotyczących sposobu wybierania organów wykonawczych jednostek samorządu terytorialnego, systemu obliczania głosów, podziału mandatów oraz zmniejszenia liczby radnych w organach uchwałodawczych⁷. Zgodnie z nowymi regulacjami danej ustawy organy wykonawcze gmin są jednoosobowe (wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast) i wybierane w wyborach bezpośrednich. Bez wątpienia zmiana ta miała fundamentalne znaczenie dla zwiększenia stopnia i zakresu demokratyzacji w Polsce. Od tego czasu wybory samorządowe nabrały większego znaczenia zarówno dla rywali politycznych, jak i dla wyborców⁸. Wybory samorządowe zaczęły być postrzegane jako coraz ważniejsze dla społeczeństwa,

o samorządzie województwa (Dz.U. Nr 91 poz. 576); Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. Nr 91 poz. 578).

5 Tamże.

6 Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz.U. Nr 95 poz. 602).

7 Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz.U. Nr 113 poz. 984).

8 M. Mazur, *Rywalizacja polityczna w wyborach samorządowych w III RP*, [w:] *Polityka lokalna. Właściwości, determinanty, podmioty*, red. E. Ganowicz, L. Rubisz, Toruń 2008, s. 139.

o czym świadczy także wysoki poziom zaangażowania różnorodnych podmiotów socjologiczno-marketingowych w kampanie wyborcze. Zauważalne jest także rosnące zainteresowanie mediów ogólnokrajowych i coraz większe angażowanie się w kampanie samorządowe polityków szczebla centralnego.

Ostatnie wyniki badań Centrum Badania Opinii Społecznej wskazują, że Polacy uznają wybory samorządowe za najważniejsze spośród innych elekcji⁹. Nadrzędnym celem poniższych rozważań jest więc nie tylko analiza ewolucji i przebiegu wyborów samorządowych w Polsce po 2002 roku, ale też pokazanie transformacji zachowań wyborczych polskiego społeczeństwa w tym okresie na przykładzie frekwencji. Przedmiotem niniejszego opracowania będzie zatem analiza mająca na celu weryfikację tezy, że od 2002 roku nastąpił wzrost frekwencji wyborczej w wyborach samorządowych w polskim społeczeństwie. W związku z tym główny problem badawczy to próba odpowiedzi na pytanie, jaka była frekwencja w wyborach samorządowych w Polsce w latach 2002-2024. Podczas przygotowywania niniejszego rozdziału wybrano klasyczne metody stosowane w naukach społecznych, właściwe dla nauk o polityce i administracji, takie jak: metoda analizy treści, metoda systemowa oraz metoda statystyczna.

Wybory w 2002 roku – pierwsze bezpośrednie wybory jednoosobowych organów wykonawczych Jednostek Samorządu Terytorialnego w Polsce

Zgodnie z rozporządzeniem prezesa Rady Ministrów datę przeprowadzenia wyborów samorządowych wyznaczono na 27 października

⁹ CBOS, *Wybory samorządowe – znaczenie, gotowość uczestnictwa oraz zainteresowanie decyzjami władz różnych szczebli*, „Komunikat z Badań” 2018, nr 23, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_023_18.PDF – 4 V 2024.

2002 roku¹⁰. Drugą turę wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast wyznaczono na 10 listopada 2002 roku. Zasady przeprowadzania wyborów do rad regulowały przepisy Ustawy z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw.

Zgodnie z obowiązującą ordynacją wyborczą w gminach liczących do 20 tys. mieszkańców wybory radnych odbywały się według ordynacji większościowej, w systemie większości względnej, natomiast w pozostałych gminach, a także w powiatach i województwach – według systemu proporcjonalnego, w którym głosy wyborców przelicza się na mandaty według metody D’Hondta preferującej duże ugrupowania. Ustawowy próg wyborczy dla miast na prawach powiatu wynosił 5%. Przyjęty system wyborczy często krytykowano jako centralistyczny i prowadzący do upolitycznienia organów samorządu terytorialnego. Natomiast wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów miast regulowała już nowa Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta. Były to zatem pierwsze w historii współczesnej Polski wybory bezpośrednie, w których naród Polski sam wybierał swoich lokalnych liderów. W wyborach 2002 roku wybierano reprezentantów do 16 sejmików województw, 314 rad powiatów, 2478 rad gmin (w tym Rady miasta stołecznego Warszawy), 18 rad dzielnic m. st. Warszawy oraz 2478 organów wykonawczych gmin: 1596 wójtów, 776 burmistrzów, 106 prezydentów miast. Liczba komitetów wyborczych w skali całego państwa wyniosła 27 074, z tego utworzonych przez: wyborców (26 624), organizacje (426), partie polityczne (22) i koalicje partii politycznych (2). Zgodnie z danymi Państwowej Komisji Wyborczej (PKW) uprawnionych do głosowania było 29 572 225 wyborców. 2 października PKW wylosowała numery

¹⁰ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 2002 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m. st. Warszawy i rad dzielnic w m. st. Warszawie oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. Nr 134 poz. 1125).

list komitetów ogólnopolskich. Wśród nich znalazły się: Liga Polskich Rodzin, Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej, Sojusz Lewicy Demokratycznej–Unia Pracy, Unia Samorządowa, Alternatywa Partia Pracy, Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), Unia Polityki Realnej. Wybory odbyły się w wyznaczonych terminach: 27 października 2002 roku (I tura) i 10 listopada 2002 roku (II tura). Oficjalne wyniki głosowania zostały podane do wiadomości publicznej 8 października 2002 roku¹¹ oraz 11 lutego 2002 roku¹². Zgodnie z danymi Państwowej Komisji Wyborczej frekwencja wyborcza w I turze wyniosła 44,2%¹³, tym samym osiągnęła wyższy poziom niż w poprzednich elekcjach samorządowych w 1998 roku. Największą frekwencję odnotowano w małych miejscowościach (52,58%), najmniejszą – w dużych miastach na prawach powiatu (33,24%). W II turze głosowania zanotowano tradycyjnie niższą frekwencję, na poziomie 35,02%¹⁴. Partycypacja wyborcza w rozkładzie na województwa też się różniła: największy udział zanotowano w województwie świętokrzyskim (50,43%), najmniejszy – w śląskim (37,98%). W województwie małopolskim frekwencja wyborcza była na poziomie 45,83%¹⁵.

¹¹ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 8 listopada 2002 r., [on-line:] <https://web.archive.org/web/20080506052833/http://www.pkw.gov.pl/katalog/arttykul/18244.html> – 4 V 2024.

¹² Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 listopada 2002 r., [on-line:] <https://web.archive.org/web/20080506052838/http://www.pkw.gov.pl/katalog/arttykul/18245.html> – 4 V 2024.

¹³ Wybory do sejmików województw: wyniki głosowania i wyniki wyborów, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2002.pkw.gov.pl/sejmik/gw1/index.html> – 4 V 2024.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

Wybory samorządowe w 2006 roku – wzrastająca frekwencja wyborcza

Wydając rozporządzenie prezesa Rady Ministrów, premier zarządził przeprowadzenie wyborów na 12 listopada 2006 roku¹⁶. Zasady przeprowadzania wyborów do rad różnych szczebli zmieniły się. Wprowadzono instytucję blokowania list kandydatów w tych jednostkach samorządu terytorialnego, w których wybory odbywały się według formuły proporcjonalnej¹⁷. W drodze porozumienia dwa komitety wyborcze (lub więcej) mogły utworzyć jedną grupę list kandydatów w danej jednostce samorządu terytorialnego w celu wspólnego uczestniczenia w podziale mandatów pomiędzy listy kandydatów. Na początkowym etapie dokonywano podziału mandatów – metodą D’Hondta – między poszczególne listy lub grupy list. Z kolei do podziału mandatów w ramach grup list zablokowanych zastosowano metodę Sainte-Laguë. Ustawowy próg wyborczy wyniósł 5% (w gminach powyżej 20 tys. mieszkańców) i 10% (w przypadku list zablokowanych)¹⁸. Zasady przeprowadzania wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast nie uległy zmianom.

Ponadto w tych wyborach samorządowych po raz pierwszy mogli zagłosować cudzoziemcy. W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku i dostosowaniem polskiego systemu

¹⁶ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 września 2006 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. Nr 162 poz. 1149).

¹⁷ Ustawa z dnia 6 września 2006 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz.U. Nr 159 poz. 1127).

¹⁸ Zastosowane rozwiązania blokowania list okazały się mało zrozumiałe dla polskich wyborców, zwłaszcza gdy beneficjentami ich głosów były ugrupowania, na które bezpośrednio nie głosowali. Wybory w 2006 r. były jedynymi, w których zastosowano blokowanie list wyborczych.

prawnego do europejskich standardów¹⁹ po raz pierwszy prawo głosu w wyborach do rad gmin (w Warszawie również dzielnic) oraz w wyborach bezpośrednich wójtów, burmistrzów i prezydentów miast uzyskali również obywatele innego niż Polska państwa członkowskiego UE, którzy najpóźniej w dniu głosowania kończyli 18 lat, stale mieszkali na obszarze działania gminy oraz zostali wpisani do prowadzonego w tej gminie stałego rejestru wyborców członkowskich UE. Liczba komitetów wyborczych w skali całego państwa wynosiła 13 207. Komitety wyborcze były tworzone głównie przez wyborców (12 725), w mniejszym stopniu przez organizacje (461), partie polityczne (20) i koalicje partii politycznych (1). Wśród komitetów ogólnopolskich znalazły się: Polskie Stronnictwo Ludowe, Liga Polskich Rodzin, Krajowa Partia Emerytów i Rencistów, Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Platforma Obywatelska (PO), Lewica i Demokraci, Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej. Zgodnie z danymi PKW uprawnionych do głosowania w wyborach w 2006 roku było 29 877 983 wyborców. Wybory odbyły się w wyznaczonych terminach: 12 listopada 2006 roku (I tura) i 26 listopada 2006 roku (II tura). Oficjalne wyniki zostały ogłoszone 15 listopada 2006²⁰ roku i 27 listopada 2006 roku²¹. Według danych PKW w I turze wzięło udział 13 742 032 wyborców, którym wydano karty do

¹⁹ Dyrektywa rady 94/80/WE z dnia 19 grudnia 1994 r. ustanawiająca szczegółowe warunki wykonywania prawa głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w Państwie Członkowskim, którego nie są obywatelami (Dz.Urz. UE L 368 z 31.12.1994 r.); art. 1 pkt 3 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2004 Nr 102 poz. 1055).

²⁰ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 15 listopada 2006 r. o zbiorczych wynikach wyborów do rad na obszarze kraju, przeprowadzonych w dniu 12 listopada 2006 r., [on-line:] <https://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/cache/doc/d/obwPKW/wyniki.pdf> – 4 V 2024.

²¹ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 listopada 2006 r. o zbiorczych wynikach wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast na obszarze kraju, przeprowadzonych w dniu 12 listopada 2006 r. oraz w dniu

głosowania. Frekwencja wyborcza w tym dniu wyniosła 45,99%²². Poziom ten był nieco wyższy niż w poprzednich wyborach z 2002 roku (+1,75%). W II turze wyborów zagłosowało 5 812 667 wyborców, co stanowiło 39,69% liczby uprawnionych. Frekwencja wyborcza w poszczególnych województwach również była zróżnicowana: najwyższą odnotowano w województwie mazowieckim (46,4%), najniższą w łódzkim (35,46%)²³. W województwie małopolskim frekwencja wyborcza wyniosła 41,1% (czyli o 4,73% mniej w porównaniu z wyborami 2002 roku)²⁴.

Wybory samorządowe w 2010 roku – wybory w cieniu tragedii

Zgodnie z rozporządzeniem premiera I tura wyborów samorządowych w 2010 roku odbyła się 21 listopada²⁵. Natomiast II tura – w przypadku elekcji wójtów, burmistrzów i prezydentów miast – odbyła się 5 grudnia²⁶. Podobnie jak w poprzednich wyborach, w tych również zastosowanie miała ustawa z 16 lipca 1998 roku (w przypadku głosowania na kandydatów do rad gmin, powiatu i sejmików województw) oraz ustawa z 20 czerwca 2002 roku (w odniesieniu do wyborów na stanowisko

26 listopada 2006 r., [on-line:] https://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/cache/doc/d/obwPKW/obwieszczenie_PKW_z_dn_27_11_2006.pdf – 4 V 2024.

²² Frekwencja – Ponowne głosowanie w dniu 26.11.2006, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/frekwencjaf585.html?fid=0&tura=2> – 4 V 2024.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 września 2010 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. Nr 171 poz. 1151).

²⁶ *Kalendarium wyborcze*, Infor, 2.10.2010, [on-line:] <https://www.infor.pl/prawo/wybory/wybory-samorzadowe-2010/254356,Kalendarium-wyborcze.html> – 8 V 2024.

wójta, burmistrza i prezydenta miasta²⁷). W wyborach w 2010 roku wyborcy wybierali swoich przedstawicieli do 16 sejmików wojewódzkich, 314 rad powiatu i 2479 rad gmin. Jeśli chodzi o egzekutywę, do walki o mandat stanęło: 1576 wójtów, 796 burmistrzów i 107 prezydentów. W wyborach mogło wziąć udział 30 630 974 wyborców i oddać swój głos w 26 464 obwodach²⁸. Liczba komitetów w całej Polsce wyniosła 12 511, z czego zdecydowaną większość stanowiły komitety wyborcze wyborców (10 370), komitetów partyjnych było 21, koalicyjnych komitetów partii politycznych – 3, a komitetów organizacji – 397. W wyborach tych udział brało 5 komitetów ogólnopolskich: Komitet Wyborczy (KW) Sojusz Lewicy Demokratycznej, KW Polskie Stronnictwo Ludowe, KW Polska Partia Pracy – Sierpień 80, KW Platforma Obywatelska RP, KW Prawo i Sprawiedliwość²⁹.

Należy pamiętać, że na prowadzenie kampanii samorządowej duży wpływ miała katastrofa smoleńska, która wydarzyła się kilka miesięcy wcześniej. W jej wyniku śmierć poniósł ówczesny Prezydent Rzeczypospolitej Lech Kaczyński, co spowodowało konieczność przeprowadzenia przedterminowych wyborów prezydenckich. W związku z tym w 2010 roku doszło do dwóch elekcji, co z kolei zmusiło partie polityczne do opracowania osobnych strategii kampanijnych dla poszczególnych wyborów³⁰. Frekwencja w pierwszym głosowaniu wyniosła 47,32% (14 482 676 wyborców), była więc niewiele wyższa niż we wcześniejszych wyborach samorządowych, kiedy to do urn poszło

²⁷ R. Radek, *Ewolucja systemu wyborczego do polskiego samorządu terytorialnego w okresie transformacji (wybrane problemy)*, [w:] *Wybory samorządowe 2010*, red. M. Kolczyński, W. Wojtasik, Katowice 2011, s. 81.

²⁸ Geografia wyborcza, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/000000.html> – 8 V 2024.

²⁹ Komitety, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2010.pkw.gov.pl/kom/pl/komitety.html> – 8 V 2024.

³⁰ M. Kolczyński, *Pochwała samorządności – paradoks politycznego „zmęczenia materiału”*, [w:] *Wybory samorządowe 2010*, red. M. Kolczyński, W. Wojtasik, Katowice 2011, s. 12.

45,99% osób uprawnionych do głosowania. Jeśli chodzi o II turę, tendencja była odwrotna i to w 2010 roku frekwencja była niższa – w porównaniu z wyborami w 2006 roku – o nieco ponad 4 pkt proc. i osiągnęła pułap 35,31% (4 287 449)³¹. Widać więc, że uczestnictwo w kolejnych turach wyborów w 2010 roku spadło o 12 pkt proc., czyli dwukrotnie w stosunku do wyborów cztery lata wcześniej. W 2010 roku to mieszkańcy województwa świętokrzyskiego najchętniej szli do lokali wyborczych (53,59%). Wyraźnie najmniejszą aktywność w porównaniu do innych województw wykazali – podobnie jak w 2006 roku – mieszkańcy województwa opolskiego (40,99%). W przypadku tego regionu niska frekwencja nie jest niczym nowym, wpływ na nią ma z pewnością wysoki odsetek migracji sezonowych na tych obszarach³². W województwie małopolskim frekwencja wyborcza wyniosła 48,58%, a więc wzrosła o 2,47 pkt proc. W porównaniu z wyborami z 2006 roku najwyższy przyrost frekwencji nastąpił w województwie świętokrzyskim (3,24 pkt proc.). Partycypacja wyborcza spadła tylko w dwóch województwach: pomorskim (o 0,21 pkt proc) i wielkopolskim (o 0,04 pkt proc.). Najwyższą frekwencję w randze powiatów zanotowano w powiecie szydłowieckim (64,33%, województwo mazowieckie), a najniższą w powiecie strzeleckim (37,20%, województwo opolskie). Jeśli chodzi o liczbę głosów w miastach na prawach powiatu, to najwięcej ich było w Sopocie (56,91%), a najmniej w Zabrze (32,59%)³³.

³¹ Frekwencja ogólna, Głos. w dn. 21-II-2010, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2010.pkw.gov.pl/att/1/pl/000000.html#tabs-1> – 8 V 2024; Frekwencja – Głosowanie w dniu 12.II.2006, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/frekwencjad198.html?fid=o&id=000000&tura=1> – 8 V 2024.

³² J. Kwiatkowski, P. Modrzewski, D. Płatek, *Co nam powiedziały wybory samorządowe w 2010 roku, w 20 lat od wprowadzenia reformy samorządowej? Sukces? Porażka? Normalność? Raport z badań*, Kraków 2011, s. 12-14.

³³ Frekwencja ogólna, Głos. w dn. 21-II-2010...; Frekwencja – Głosowanie w dniu 12.II.2006...

Wybory samorządowe w 2014 roku w świetle nowego kodeksu wyborczego

5 stycznia 2011 roku został uchwalony nowy kodeks wyborczy, który zaczął obowiązywać siedem miesięcy później³⁴. Wprowadzenie go w życie wiązało się z usunięciem pięciu dotychczas istniejących ustaw, które regulowały przepisy dotyczące wyborów. Należały do nich: „1. Ustawa z 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, 2. Ustawa z 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, 3. Ustawa z 12 kwietnia 2001 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do senatu Rzeczypospolitej Polskiej, 4. Ustawa z 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta, 5. Ustawa z 23 stycznia 2004 r. – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego”³⁵. Działy VII i VIII nowej ustawy odnosiły się kolejno do: „wyborów do organów stanowiących jednostki samorządu terytorialnego i wyborów wójta, burmistrza i prezydenta miasta”³⁶. Najważniejszą zmianą dla wyborów samorządowych było wprowadzenie tzw. JOW-ów, czyli jednomandatowych okręgów wyborczych. W przeciwieństwie do wcześniejszych lokalnych elekcji w 2014 roku wszystkie gminy, które nie miały statusu miasta na prawach powiatu, zostały podzielone na okręgi, w których do zdobycia był tylko jeden mandat. Takie rozwiązanie stwarzało problem w przypadku wakatów, kiedy trzeba było przeprowadzić wybory uzupełniające. Wcześniej w gminach, w których mieszkało ponad 20 tys. osób, takiego problemu nie było, mandat zdobywał po prostu następny kandydat na liście. Niestety nowy kodeks wyborczy nie sprostął oczekiwaniom – mimo

³⁴ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. Nr 21 poz. 112).

³⁵ B. Słobodzian, *Kontrowersje wokół systemu wyborczego/mechanizmów wybierania do jednostek samorządu terytorialnego*, [w:] *Administracja publiczna, wybory samorządowe 2014*, red. D. Plecka, Z. Osmólska, Toruń 2015, s. 28.

³⁶ Tamże, s. 29.

wielokrotnych nowelizacji prawo wyborcze nadal pozostawało wybra-kowane. Miało to znaczenie w wyborach w 2014 roku, kiedy sama PKW zauważyła wiele błędów w przeprowadzeniu wyborów³⁷.

Premier Donald Tusk zarządził wybory samorządowe na 16 listo-pada³⁸. Druga tura głosowania odbyła się 30 listopada³⁹. W wyborach wzięły udział łącznie 12 582 komitety wyborcze, aż 12 113 z nich sta-nowiły komitety wyborców, 22 – komitety partii, 2 – komitety koali-cji i 445 – komitety organizacji⁴⁰. Siedmiu ugrupowaniom udało się osiągnąć status komitetu ogólnopolskiego, były to: PiS, PO, PSL, So-jusz Lewicy Demokratycznej Lewica Razem, Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikkego i Demokracja Bezpośrednia⁴¹. W 2014 roku kandy-daci do legislatury samorządowej mogli zasiąść w 2 477 radach gmin, 314 radach powiatu i 16 sejmikach wojewódzkich, do obsadzenia było również 2477 stanowisk wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Uprawnionych do głosowania było 30 433 409 osób, z czego 985 sta-nowili obywatele innych państw członkowskich Unii Europejskiej. Wydano 14 423 478 kart do głosowania, w tym 679 dla wyborców nie-posiadających polskiego obywatelstwa. W pierwszym głosowaniu do urn poszło 47,40% obywateli, a dwa tygodnie później o ponad 7 pkt

³⁷ Tamże, s. 31, 33, 35, 36.

³⁸ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 2014 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. poz. 1134).

³⁹ A. Pajewska, *Wybory samorządowe 2014 – termin*, Infor, [ostatnia aktua-lizacja:] 17.03.2016, [on-line:] <https://www.infor.pl/prawo/wybory/wybory-samorzadowe-2014/326006,Wybory-samorzadowe-2014-termin.html> – 9 V 2024.

⁴⁰ Zgłoszone komitety wyborcze, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://web.archive.org/web/20141102162856/http://wybory2014.pkw.gov.pl/pl/komitety/> – 9 V 2024.

⁴¹ *Wybory samorządowe 2014. Losowanie numerów list wyborczych*, Polskie Ra-dio, 17.10.2014, [on-line:] <https://polskieradio24.pl/artukul/1261446,Wybory-samorzadowe-2014-Losowanie-numerow-list-wyborczych> – 9 V 2024.

proc. mniej, czyli 39,97%⁴². W przypadku I tury frekwencja była niemal identyczna jak przed czterema laty – wzrosła zaledwie o 0,08 pkt proc. Natomiast jeśli chodzi o ponowne głosowanie, to frekwencja tradycyjnie zmalała, ale nie tak bardzo jak w wyborach w 2010 roku – kiedy to spadła o 12 pkt proc. – dzięki czemu minimalnie, o 0,31 pkt proc., przebiła frekwencję z II tury wyborów w 2006 roku. Strona internetowa PKW dotycząca wyborów z 2014 roku umożliwia nam – w przeciwieństwie do tej z 2010 roku – rozłożenie danych o frekwencji na konkretne organy. Frekwencja wyniosła: 50,21% w wyborach do rad powiatów, 47,43% w wyborach do rad gmin, 47,34% w głosowaniu na egzekutywę (I tura) i 39,97% (II tura). Podium frekwencyjne w podziale na województwa wyglądało dokładnie tak samo jak w 2010 roku, tj.: województwo świętokrzyskie – 53,52%, mazowieckie – 51,07% i podkarpackie – 50,62%. Na końcu stawki tradycyjnie znalazło się województwo opolskie (42,13%). Najwyższy procentowy przyrost frekwencji w porównaniu z rokiem 2010 zanotowano w województwie łódzkim (1,5 pkt proc.), a najbardziej partycypacja wyborcza spadła w województwie zachodniopomorskim (1,95 pkt proc). W Małopolsce frekwencja wyniosła 48,45%, a więc nieznacznie spadła w odniesieniu do wcześniejszych wyborów samorządowych. Powiat strzelecki po raz kolejny osiągnął najniższą frekwencję (38,41%), z kolei najbardziej zmobilizowali się mieszkańcy powiatu przysuskiego (65,83%, ponownie województwo mazowieckie). Zabrze tak samo jak w 2010 roku zajęło niechlubną pozycję miasta na

42 Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 listopada 2014 r. o zbiorczych wynikach wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast na obszarze kraju, przeprowadzonych w dniu 16 listopada 2014, [on-line:] https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461158042_faaecad0d74d79f247fe-ob6a65e195b1.pdf – 9 V 2024; Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 1 grudnia 2014 r. uzupełniające obwieszczenie z dnia 23 listopada 2014 r. o zbiorczych wynikach wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast na obszarze kraju, [on-line:] https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461157892_6ad47ae02aa37f2e377b450d864a9710.pdf – 9 V 2024.

prawach powiatu z najniższą frekwencją (29,59%), natomiast Sopot ponownie poszczycił się najwyższą (51,26%)⁴³.

Wybory samorządowe w 2018 roku – jedna reelekcja i pięcioletnia kadencja

W wyborach samorządowych w 2018 roku ponownie doszło do sporych zmian w przepisach odnoszących się do samorządu terytorialnego i samego procesu wyborczego. 15 stycznia tego samego roku prezydent Andrzej Duda podpisał ustawę o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych, która zmieniała m.in. ustawę z 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym⁴⁴. Do najbardziej istotnych nowości należało wprowadzenie zasady dwukadencyjności dla samorządowej egzekutywy i jednocześnie przedłużenie kadencji o rok dla całego samorządu. Zrezygnowano także z okręgów jednomandatowych we wszystkich gminach, pozostały one tylko w tych, które liczyły mniej niż 20 tys. osób. Wprowadzono też definicję „krzyżyka” – stanowi on co najmniej dwie przecinające się linie w obrębie kratki⁴⁵.

Aktem prawnym, który miał usprawnić przebieg wyborów i pozwolić uniknąć nieprawidłowości⁴⁶, które pojawiły się w wyborach

43 Frekwencja, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://samorząd2014.pkw.gov.pl/356_Frekwencja.html – 9 V 2024.

44 Ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych (Dz.U. poz. 130).

45 *Wybory 2018: Nowelizacja Kodeksu wyborczego*, Demagog, 4.07.2018, [on-line:] https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/wybory-2018-nowelizacja-kodeksu-wyborczego/ – 10 V 2024.

46 Chodziło głównie o zmianę kształtu karty wyborczej, która miała zapobiec dużemu odsetkowi głosów nieważnych.

w 2014 roku, była ustawa z dnia 25 czerwca 2015 roku nowelizująca kodeks wyborczy. Zgodnie z jej przepisami karta do głosowania miała być drukowana jednostronnie, a urna wyborcza powinna być wykonana z przezroczystego materiału⁴⁷. Zgodnie z rozporządzeniem prezesa Rady Ministrów I tura wyborów samorządowych w 2018 roku odbyła się 21 października⁴⁸. Jak zawsze II tura odbyła się dwa tygodnie później, czyli 4 listopada⁴⁹. Uprawnionych do głosowania było 30 145 816 obywateli, którzy mogli pójść do lokali wyborczych w 26 983 obwodach⁵⁰. O władzę wykonawczą walczyło 1544 kandydatów na wójta, 826 na burmistrza i 107 na prezydenta⁵¹. Wyborcy mogli obsadzić miejsca w 2477 radach gmin, 314 radach powiatów i naturalnie w 16 sejmikach wojewódzkich⁵². W celu zdobycia wyżej wymienionych stanowisk powstało 9019 komitetów wyborczych, spośród których 2 należały do koalicji, 21 do partii, 325 do organizacji, a 8671 stanowiły komitety wyborcze wyborców. PKW zarejestrowała 10 komitetów ogólnopolskich, były to: KW Partia Zieloni, Koalicyjny Komitet Wyborczy (KKW) Platforma. Nowoczesna Koalicja Obywatelska, KW Partii Razem, KKW SLD Le-

47 Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy (Dz.U. poz. 1043).

48 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2018 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. poz. 1561).

49 W. Matela-Marszałek, *Wybory samorządowe 2018: druga tura*, Infor, [ostatnia aktualizacja:] 25.10.2018, [on-line:] <https://www.infor.pl/prawo/wybory/wybory-samorzadowe-2018/2780084,Wybory-samorzadowe-2018- druga- tura. html> – 10 V 2024.

50 Wybory samorządowe 2018, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2018.pkw.gov.pl/> – 10 V 2024.

51 Wyniki i statystyki, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/geografia#general_committee_stat – 10 V 2024.

52 Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 października 2018 r. o zbiorczych wynikach wyborów do rad na obszarze kraju, przeprowadzonych w dniu 21 października 2018 r., [on-line:] https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1540468173-Obwieszczenie_PKW_RADY.pdf – 10 V 2024.

wica Razem, Komitet Wyborczy Wyborców (KWW) Wolność w Samorządzie, KW Ruch Narodowy RP, KWW Kukiz'15, KW PiS⁵³.

W wyborach w 2018 roku swój głos w I turze oddało 16 534 085 obywateli, co przełożyło się na rekordową frekwencję w historii polskich wyborów samorządowych. Wyniosła ona 54,90% i tym samym po raz pierwszy przekroczony został pułap 50%. W II turze 4 650 III obywateli, czyli 48,83% uprawnionych, wrzuciło swój głos do urny, co oznacza procentowo większy wynik niż w pierwszym głosowaniu we wszystkich dotychczasowych wyborach samorządowych (z wyjątkiem wyborów w 2024 roku). W porównaniu z wyborami w 2014 roku frekwencja w I turze wzrosła o 7,50 pkt proc., a w II turze – o 8,86 pkt proc. Różnica jest jeszcze bardziej diametralna w przypadku zestawienia z wyborami w 2002 roku – o 10,66 pkt proc. w pierwszym głosowaniu i aż o 13,81 pkt proc. w drugim. Najwyższą frekwencję odnotowano w województwie mazowieckim (60,93%). Bez zaskoczenia w województwie opolskim zanotowało najniższą frekwencję (48,66%, jako jedyne województwo nie przekroczyło bariery 50%). 55,26% – tyle wyniosło uczestnictwo w wyborach w Małopolsce, o 6,81 pkt proc. więcej niż przed czterema laty. Miastem na prawach powiatu, w którym wyborcy najchętniej szli głosować, była Warszawa (66,59%). Zabrze kolejny już raz osiągnęło najgorszy wynik w swojej kategorii (41,19%), choć o 11,60 pkt proc. lepszy niż w 2014 roku, co dobitnie obrazuje, o ile większą popularnością cieszyły się wybory w 2018 roku. Jeśli chodzi o frekwencję w powiatach, to ukształtowała się ona dokładnie tak samo jak cztery lata wcześniej, tzn. najwyższa była w powiecie przysuskim (65,27%), a najniższa w powiecie strzeleckim (42,88%)⁵⁴.

53 Informacje, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/aktualnosci/informacje/pkw-przyznala-w-drozdze-publicznego-glosowania-jednolite-numery-dla-list-kandydatow-komitetow-wyborczych> – 10 V 2024.

54 Frekwencja, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/frekwencja/2110#f1000000> – 10 V 2024.

Wybory samorządowe w 2024 roku

Na mocy ustawy z 29 września 2022 roku kadencja organów samorządu terytorialnego została przedłużona. Nominalnie do wyborów powinno dojść w 2023 roku, ale w związku z wyżej wymienionym aktem odbyły się one w kwietniu 2024 roku⁵⁵. Frekwencja w tegorocznych wyborach (w 2024 roku) w I turze wyniosła 51,94% (15 086 546 wyborców), dwa tygodnie później do urn poszło 5 310 432 obywateli (44,06%)⁵⁶. Dotychczasowa tendencja wzrostowa partycypacji wyborczej w wyborach samorządowych nie znalazła potwierdzenia w tych wyborach. W porównaniu z wyborami w 2018 roku frekwencja spadła o 2,96 pkt proc. w pierwszym głosowaniu i o 4,77 pkt proc. w drugim. Więcej o ostatnich wyborach samorządowych opowiada następny rozdział.

Podsumowanie

Reforma polskiego samorządu terytorialnego, która rozpoczęła się w 1990 roku, zlikwidowała dotychczasowy monopol państwa i partii na zarządzanie wspólnotami lokalnymi i regionalnymi oraz wprowadziła demokratyczny model zarządzania lokalnego pod stałą kontrolą obywateli. Przełomowym momentem w historii polskich samorządów stał się 2002 rok, kiedy wybory liderów lokalnych (wójtów, burmistrzów, prezydentów miast) uzyskały charakter wyborów bezpośrednich. Od tego czasu wybory samorządowe nabrały większego znaczenia dla polskiego społeczeństwa – zarówno dla kandydujących, jak i dla głosujących. Wybory samorządowe zaczęły być postrzegane jako coraz ważniejsze, o czym świadczy także wysoki poziom

⁵⁵ Ustawa z dnia 29 września 2022 r. o przedłużeniu kadencji organów jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. poz. 2418).

⁵⁶ Frekwencja, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] [https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/frekwencja/Koniec/pl?elections=wbp-10 V 2024](https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/frekwencja/Koniec/pl?elections=wbp-10-V-2024).

zaangażowania różnorodnych podmiotów (jednostek badawczych i firm socjologiczno-marketingowych) w kampanie wyborcze. Wzrasta również zainteresowanie ze strony krajowych mediów i polityków zajmujących centralne pozycje w państwie. Chociaż struktura samorządu terytorialnego w Polsce wydaje się dość skomplikowana, a zakres odpowiedzialności niektórych organów może być niejasny dla przeciętnego wyborcy, od wyborów w 2002 roku w Polsce odnotowano wzrost frekwencji wyborczej: 2002 – 44,2%, 2006 – 45,99%, 2010 – 47,32%, 2014 – 47,40%, 2018 – 54,90%⁵⁷.

Niestety tendencja wzrostowa nie została podtrzymana w wyborach w 2024 roku. Ocena przebiegu dalszych zmian w tym zakresie w opinii autorów jest dosyć skomplikowana. Z pewnością na wysokość partycypacji wyborczej będzie miało wpływ zaufanie obywateli do państwa i jego instytucji. Obowiązkiem każdego polityka jest staranie, by osiągnęło ono jak najwyższy poziom, tak by wysoka frekwencja była wynikiem pozytywnych zmian zachodzących w Polsce i chęci głosowania na kogoś, a nie polaryzacji i głosowania przeciw jakiemuś ugrupowaniu.

Bibliografia

Źródła pierwotne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78 poz. 483).
 Ustawa z dnia 10 maja 1990 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz.U. Nr 32 poz. 191).
 Ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. O zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych (Dz.U. poz. 130).
 Ustawa z dnia 13 października 1998 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. Nr 133 poz. 872).

⁵⁷ Co prawda poziom partycypacji wyborczej w rozkładzie na regiony nie jest porównywalny, różnica między skrajnymi wynikami frekwencji w województwach czasami wynosi do 15-17%.

- Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz.U. Nr 95 poz. 602).
- Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wejściu w życie ustawy o samorządzie powiatowym, ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o administracji rządowej w województwie (Dz.U. nr 99 poz. 631).
- Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (Dz.U. Nr 113 poz. 984).
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 102 poz. 1055).
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy (Dz.U. poz. 1043).
- Ustawa z dnia 29 września 2022 r. o przedłużeniu kadencji organów jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. poz. 2418).
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. Nr 91 poz. 578).
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. Nr 91 poz. 576).
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. Nr 21 poz. 112).
- Ustawa z dnia 6 września 2006 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz.U. Nr 159 poz. 1127).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 16 poz. 95).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz.U. Nr 16 poz. 96).
- Dyrektywa rady 94/80/WE z dnia 19 grudnia 1994 r. ustanawiająca szczegółowe warunki wykonywania prawa głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w Państwie Członkowskim, którego nie są obywatelami (Dz.Urz. UE L 368 z 31.12.1994 r.).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 września 2006 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. Nr 162 poz. 1149).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2018 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. poz. 1561).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 września 2010 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. Nr 171 poz. 1151).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 2014 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad

dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. poz. 1134).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 2002 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m. st. Warszawy i rad dzielnic w m. st. Warszawie oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. Nr 134 poz. 1125).

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 1 grudnia 2014 r. uzupełniające obwieszczenie z dnia 23 listopada 2014 r. o zbiorczych wynikach wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast na obszarze kraju, [on-line:] https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461157892_6ad47ae02aa37f2e377b450d864a9710.pdf.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 listopada 2002 r., [on-line:] <https://web.archive.org/web/20080506052838/http://www.pkw.gov.pl/katalog/artykul/18245.html>.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 15 listopada 2006 r. o zbiorczych wynikach wyborów do rad na obszarze kraju, przeprowadzonych w dniu 12 listopada 2006 r., [on-line:] <https://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/cache/doc/d/obwPKW/wyniki.pdf>.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 listopada 2014 r. o zbiorczych wynikach wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast na obszarze kraju, przeprowadzonych w dniu 16 listopada 2014, [on-line:] https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1461158042_faecadod74d79f247fe0b6a65e195b1.pdf.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 października 2018 r. o zbiorczych wynikach wyborów do rad na obszarze kraju, przeprowadzonych w dniu 21 października 2018 r., [on-line:] https://pkw.gov.pl/uploaded_files/1540468173-Obwieszczenie_PKW_RADY.pdf.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 listopada 2006 r. o zbiorczych wynikach wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast na obszarze kraju, przeprowadzonych w dniu 12 listopada 2006 r. oraz w dniu 26 listopada 2006 r., [on-line:] https://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/cache/doc/d/obwPKW/obwieszczenie_PKW_z_dn_27_11_2006.pdf.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 8 listopada 2002 r., [on-line:] <https://web.archive.org/web/20080506052833/http://www.pkw.gov.pl/katalog/artykul/18244.html>.

Opracowania zwarte

Kolczyński M., *Pochwała samorządności – paradoks politycznego „zmęczenia materiału”*, [w:] *Wybory samorządowe 2010*, red. M. Kolczyński, W. Wojtasik, Kato-
wice 2011 s.12.

- Kwiatkowski J., Modrzewski P., Płatek D., *Co nam powiedziały wybory samorządowe w 2010 roku, w 20 lat od wprowadzenia reformy samorządowej? Sukces? Porażka? Normalność. Raport z badań*, Kraków 2011, s.12-14.
- Mazur M., *Rywalizacja polityczna w wyborach samorządowych w III RP*, [w:] *Polityka lokalna. Właściwości, determinanty, podmioty*, red. E. Ganowicz, L. Rubisz, Toruń 2008, s. 139-176.
- Radek R., *Ewolucja systemu wyborczego do polskiego samorządu terytorialnego w okresie transformacji (wybrane problemy)*, [w:] *Wybory samorządowe 2010*, red. M. Kolczyński, W. Wojtasik, Katowice 2011, s. 79-99.
- Słobodzian B., *Kontrowersje wokół systemu wyborczego/mechanizmów wybierania do jednostek samorządu terytorialnego*, [w:] *Administracja publiczna. Wybory samorządowe 2014*, red. D. Plecka, Z. Osmólska, Toruń 2015, s. 27-37.

Netografia

- CBOS, Wybory samorządowe – znaczenie, gotowość uczestnictwa oraz zainteresowanie decyzjami władz różnych szczebli, „Komunikat z Badań” 2018, nr 23, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_023_18.PDF.
- Frekwencja, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://samorząd2014.pkw.gov.pl/356_Frekwencja.html.
- Frekwencja, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/frekwencja/2110#f1000000>.
- Frekwencja, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory.gov.pl/samorząd2024/pl/frekwencja/Koniec/pl?elections=wbp>.
- Frekwencja – Głosowanie w dniu 12.II.2006, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/frekwencjad198.html?fid=0&id=000000&tura=1>.
- Frekwencja ogólna, Głos. w dn. 21-II-2010, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2010.pkw.gov.pl/att/1/pl/000000.html#tabs-1>.
- Frekwencja – Ponowne głosowanie w dniu 26.II.2006, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/frekwencjaf585.html?fid=0&tura=2>.
- Geografia wyborcza, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/000000.html>.
- Informacje, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/aktualnosci/informacje/pkw-przyznala-w-drozdze-publicznego-losowania-jednolite-numery-dla-list-kandydatow-komitetow-wyborczych>.
- Kalendarium wyborcze*, Infor, 2.IO.2010, [on-line:] <https://www.infor.pl/prawo-wybory/wybory-samorzadowe-2010/254356,Kalendarium-wyborcze.html>.

- Komitety, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2010.pkw.gov.pl/kom/pl/komitety.html>.
- Matela-Marszałek W., *Wybory samorządowe 2018: druga tura*, Infor, [ostatnia aktualizacja:] 25.10.2018, [on-line:] <https://www.infor.pl/prawo/wybory/wybory-samorzadowe-2018/2780084,Wybory-samorzadowe-2018- druga-tura.html>.
- Pajewska A., *Wybory samorządowe 2014 – termin*, Infor, [ostatnia aktualizacja:] 17.03.2016, [on-line:] <https://www.infor.pl/prawo/wybory/wybory-samorzadowe-2014/326006,Wybory-samorzadowe-2014-termin.html>.
- Wybory 2018: Nowelizacja Kodeksu wyborczego*, Demagog, 4.07.2018, [on-line:] https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/wybory-2018-nowelizacja-kodeksu-wyborczego/.
- Wybory do sejmików województw: wyniki głosowania i wyniki wyborów, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2002.pkw.gov.pl/sejmik/gw1/index.html>.
- Wybory samorządowe 2014. Losowanie numerów list wyborczych*, Polskie Radio, 17.10.2014, [on-line:] <https://polskieradio24.pl/artykul/1261446,Wybory-samorzadowe-2014-Losowanie-numerow-list-wyborczych>.
- Wybory samorządowe 2018, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory2018.pkw.gov.pl/>.
- Wyniki i statystyki, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/geografia#general_committee_stat.
- Zgłoszone komitety wyborcze, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://web.archive.org/web/20141102162856/http://wybory2014.pkw.gov.pl/pl/komitety/>.

Abstrakt

W niniejszym rozdziale przedstawiono analizę ewolucji procesu przeprowadzania wyborów samorządowych w Polsce w ciągu ostatnich dwóch dekad. W opinii autorów okres po 1989 roku można scharakteryzować jako permanentną batalię o reformę struktur samorządowych. Do analizy wybrano okres od 2002 do 2024 roku z historii wyborów samorządowych w Polsce. Taką cezurę czasową przyjęto ze względu na to, że od 2002 roku wybory te mają charakter bezpośredni. Nadrzędnym celem rozdziału było zatem wyjaśnienie przebiegu wyborów samorządowych ze szczególnym uwzględnieniem samorządowej partycypacji wyborczej. W związku tym przeanalizowano frekwencję wyborów samorządowych w latach 2002, 2006, 2010, 2018 i 2024. Jak wynika z poziomu frekwencji w ostatnich wyborach samorządowych z 2024 roku, tendencja rosnącej

partycypacji wyborczej od 2002 roku niestety nie przybrała charakteru progresywnego. Zdaniem autorów trudno jest ocenić kierunek dalszego rozwoju w tym obszarze, bowiem analizowana frekwencja wyborcza jest nieporównywalna w stosunku do poziomu partycypacji wyborczej w wyborach czy to parlamentarnych, czy też prezydenckich. Rozdział powstał przy wykorzystaniu takich metod badawczych jak: analiza treści, metoda systemowa i statystyczna.

Słowa kluczowe: wybory samorządowe, ordynacja wyborcza, samorząd terytorialny, frekwencja wyborcza

Abstract

Local Elections in Poland after 2002 – with Particular Reference to Voter Turnout

This chapter presents an analysis of the evolution of the process of holding local government elections in Poland over the last two decades. According to the authors, the period after 1989 can be characterized as a permanent battle for the reform of local government structures. For the analysis, the period from 2002 to 2024 was selected from the history of local government elections in Poland. Such a time caesura was adopted due to the fact that since 2002 these elections have been direct. Thus, the overarching aim of the chapter was to explain the course of local government elections with a particular focus on local government electoral participation. In this connection, the turnout of local government elections in 2002, 2006, 2010, 2018 and 2024 was analyzed. As the turnout level in the last local government elections of 2024 shows, the trend of increasing electoral participation since 2002 has unfortunately not assumed a progressive character. According to the authors, it is difficult to assess the direction of further development in this area as the analyzed voter turnout is incomparable to the level of voter participation in either parliamentary or presidential elections. The chapter was written using research methods such as the content analysis method, the systematic method, and the statistical method.

Keywords: municipal elections, electoral law, local government, voter turnout

EWA BUJWID-KUREK

JUDYTA PASIUT

ROZDZIAŁ V

Wybory samorządowe w Małopolsce w 2024 roku – specyfika przestrzennego zróżnicowania wyników wyborów na tle ogólnokrajowej geografii wyborczej

Wstęp

W demokratycznych systemach politycznych wybory stanowią bardzo istotną formę partycypacji obywatelskiej, a stopień zaangażowania w nie obywateli świadczy o poziomie społeczeństwa obywatelskiego. Tak więc każde wybory, zarówno parlamentarne, jak i prezydenckie czy od 2004 roku do Parlamentu Europejskiego, a przede wszystkim wybory samorządowe, zważywszy na ich istotę, zasługują na zainteresowanie i pogłębioną refleksję politologiczną. W związku z powyższym w niniejszym rozdziale uwaga zostanie zwrócona właśnie na wybory samorządowe, które odbyły się w Polsce w roku 2024 (I tura 7 kwietnia, II tura 21 kwietnia), ze szczególnym uwzględnieniem województwa małopolskiego. Jako główny problem badawczy przyjęto

próbę odpowiedzi na pytanie, czy wybory samorządowe w Małopolsce w roku 2024 posiadają specyficzne cechy, wyróżniające je spośród pozostałych 15 województw w Polsce. Hipoteza dla tak eksplikowanego pytania badawczego jest następująca: wybory samorządowe w Małopolsce w 2024 roku wyróżnia specyfika w kontekście przestrzennego zróżnicowania wyników wyborów na tle ogólnokrajowej geografii wyborczej. Aby zweryfikować wzmiankowaną hipotezę, zdecydowano się po pierwsze, na scharakteryzowanie małopolskich okręgów wyborczych, po drugie, na zaprezentowanie wyników wyborów regionu małopolskiego z uwzględnieniem okręgów wyborczych, a następnie dokonano namysłu politologicznego nad zjawiskiem samorządowej ogólnokrajowej frekwencji wyborczej w 2024 roku, której ważnym komponentem jest frekwencja wyborcza w województwie małopolskim.

Rozdział powstał z wykorzystaniem metod badawczych stosowanych w naukach o polityce i administracji. Szczególnie przydatne były: metoda studium przypadku, metoda komparatystyczna oraz analiza źródeł zastanych. Biorąc pod uwagę fakt, że rozdział powstaje tuż po zakończonych wyborach samorządowych (22 kwietnia-15 maja 2024 roku), a temat ten jest świeży i, co oczywiste, nie doczekał się jeszcze naukowego opracowania, w niniejszej eksploracji bazuje się głównie na dostępnych źródłach wirtualnych, wśród których należy wymienić zwłaszcza portale Państwowej Komisji Wyborczej i Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie to zatem aspiruje do mającego walor pionierski w zakresie podanej naukowo tematyki.

Okręgi wyborcze w Małopolsce i ich charakterystyka

Kompetencje dokonywania podziału gminy, powiatu oraz województwa na okręgi wyborcze, w tym także ustalanie ich granic i numerów oraz określanie liczby radnych wybieranych w każdym okręgu w wyborach organów jednostek samorządu terytorialnego posiada

komisarz wyborczy na podstawie art. 167 §1 pkt 3d ustawy z 5 stycznia 2011 roku¹. W wyborach samorządowych w województwie małopolskim, które odbyły się 7 kwietnia 2024 roku², podziału na poszczególne okręgi wyborcze dokonał komisarz wyborczy w Krakowie I w postanowieniu z 27 grudnia 2023 roku³. Na tej podstawie w Małopolsce wydzielono 6 okręgów wyborczych.

Okręg wyborczy nr 1 obejmował powiaty: olkuski, chrzanowski, oświęcimski i miechowski. Umieszczenie okręgu wyborczego nr 1 (kolor fioletowy) na mapie podziału administracyjnego województwa małopolskiego przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Umieszczenie okręgu wyborczego nr 1 na mapie województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Regionalnego Systemu Biuletynów Informacji Publicznej w Małopolsce, [on-line:] <https://bip.malopolska.pl/> – 4 V 2024.

-
- ¹ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. 2023 poz. 2408).
 - ² Wybory samorządowe zostały ogłoszone w Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 2024 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. poz. 109).
 - ³ Postanowienie Nr 30/2023 komisarza wyborczego w Krakowie I z dnia 27 grudnia 2023 r. w sprawie podziału województwa małopolskiego na okręgi wyborcze, ustalenia ich granic, numerów oraz liczby radnych wybieranych w każdym okręgu.

Jak wynika z powyżej zamieszczonego materiału graficznego, okręg wyborczy nr 1 był ulokowany w północnej oraz północno-zachodniej części Małopolski. Graniczył on z województwami świętokrzyskim i śląskim. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2023 roku powiat miechowski liczył 46 988 mieszkańców, powiat olkuski – 106 843 mieszkańców, powiat chrzanowski – 119 719 mieszkańców, a powiat oświęcimski – 149 304 mieszkańców⁴. Aby scharakteryzować okręg wyborczy nr 1 pod względem liczby mieszkańców, należy przyjąć, że w roku, w którym komisarz wyborczy powołał okręgi wyborcze, tj. w roku 2023, liczył on 422 854 osoby. Liczba uprawnionych do głosowania w tym okręgu wyniosła łącznie 336 895 obywateli (co stanowi sumę uprawnionych do głosowania w poszczególnych powiatach, tj. miechowskim – 38 516, oluskim – 85 975, chrzanowskim – 94 858, oświęcimskim – 117 546)⁵. Do sejmiku województwa małopolskiego z tego okręgu wybierano 5 radnych.

Okręg wyborczy nr 2 swoim zasięgiem obejmował powiaty: proszowicki, krakowski i wielicki, a liczba mandatów z tego okręgu wynosiła 6. Powiat krakowski w 2023 roku liczył 300 289 mieszkańców, powiat proszowicki – 42 268, natomiast powiat wielicki – 142 044 mieszkańców⁶. Tym samym, okręg wyborczy nr 2 w 2023 r. liczył 484 601 mieszkańców. Według danych Państwowej Komisji Wyborczej liczba uprawnionych do głosowania wynosiła odpowiednio: w powiecie krakowskim – 223 421 osób, w powiecie proszowickim – 34 198 osób, w powiecie wielickim – 102 508 osób⁷, co daje łączną

4 Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2023 roku, Główny Urząd Statystyczny, [on-line:] <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2023-roku,7,20.html> – 4 V 2024.

5 Portal Państwowej Komisji Wyborczej, [on-line:] <https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/frekwencja/Koniec/woj/120000> – 4 V 2024.

6 Powierzchnia i ludność...

7 Portal Państwowej Komisji Wyborczej...

sumę 306 127 obywateli w okręgu wyborczym nr 2. Był to jednocześnie okręg wyborczy z najmniejszą liczbą mieszkańców z czynnym prawem wyborczym w Małopolsce. Na rysunku 2 kolorem błękitnym zobrazowano umiejscowienie okręgu wyborczego nr 2 na mapie terytorialnej województwa małopolskiego.

Rysunek 2. Umiejscowienie okręgu wyborczego nr 2 na mapie województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Regionalnego Systemu Biuletynów Informacji Publicznej...

Z powyżej zamieszczonego rysunku 2 można wywnioskować, że okręg ten znajdował się w północnej części Małopolski i obejmował powiaty sąsiadujące z miastem Kraków.

Okręg wyborczy nr 3 obejmował stolicę województwa małopolskiego, tj. miasto Kraków, a liczba wybieranych radnych wynosiła 8. Miasto Kraków liczy 803 282 mieszkańców⁸ i stanowi najliczniejszy okręg wyborczy w Małopolsce pod względem liczby zamieszkujących go osób. Jest to również okręg, w którym występowała największa liczba obywateli Rzeczypospolitej Polskiej uprawnionych do głosowania w wyborach – 578 919 osób⁹. Na rysunku 3 kolorem różowym zobrazowano lokalizację okręgu wyborczego nr 3 na mapie województwa małopolskiego.

⁸ Powierzchnia i ludność...

⁹ Portal Państwowej Komisji Wyborczej...

Rysunek 3. Umieszczenie okręgu wyborczego nr 3 na mapie województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Regionalnego Systemu Biuletynów Informacji Publicznej...

W okręgu wyborczym nr 4 ujęto powiaty: wadowicki, myślenicki, suski oraz tatrzański, z liczbą mandatów wynoszącą 7. Analizując okręg wyborczy nr 4 pod względem zamieszkujących w nim osób, należy ponownie uwzględnić liczbę mieszkańców poszczególnych powiatów wchodzących w jego skład. Wynosi ona odpowiednio: powiat wadowicki – 157 855, powiat myślenicki – 129 538, powiat suski – 83 127, powiat nowotarski – 190 143, powiat tatrzański – 66 566¹⁰, co daje łączną sumę 627 229 osób. Charakterystyka tego okręgu pod względem liczby uprawnionych do głosowania przedstawia się następująco: powiat wadowicki – 123 814, powiat myślenicki – 99 104, powiat suski – 65 719, powiat nowotarski – 148 748, powiat tatrzański – 52 207 osób¹¹. Tym samym okręg nr 4 posiadał 489 592 obywateli, którzy mieli prawo do czynnego udziału w wyborach samorządowych w 2024 roku. Lokalizację okręgu wyborczego nr 4 w Małopolsce obrazuje kolor żółty na rysunku 4.

¹⁰ Powierzchnia i ludność...

¹¹ Portal Państwowej Komisji Wyborczej...

Rysunek 4. Umiejscowienie okręgu wyborczego nr 4 na mapie województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Regionalnego Systemu Biuletynów Informacji Publicznej...

Powyżej zamieszczona mapka (rysunek 4) przedstawia okręg wyborczy nr 4, który znajduje się w południowo-zachodniej części Małopolski i graniczy z województwem śląskim.

Piąty okręg wyborczy obejmował powiaty: bocheński, brzeski, dąbrowski, tarnowski oraz miasto na prawach powiatu Tarnów. Liczba wybieranych radnych wynosiła 7. W okręgu tym zamieszkuje 558 187 mieszkańców Małopolski w podziale na: powiat bocheński – 106 878 osób, powiat brzeski – 91 823 osoby, powiat dąbrowski – 57 809 osób, powiat tarnowski – 197 717 osób oraz miasto Tarnów – 103 960 osób¹². Uprawnionych do głosowania było ogółem 444 285 obywateli, w tym w powiecie bocheńskim – 83 013, w powiecie brzeskim – 72 827, w powiecie dąbrowskim – 46 723, w powiecie tarnowskim: 158 474, w Tarnowie – 83 248¹³. Na mapie województwa małopolskiego okręg wyborczy nr 5 zaznaczono kolorem brązowym (rysunek 5).

¹² Powierzchnia i ludność...

¹³ Portal Państwowej Komisji Wyborczej...

wyborczym w okręgu nr 6 wynoszącą 415 010. Rysunek 6 przedstawia umiejscowienie okręgu wyborczego nr 6 (kolor zielony) na mapie terytorialnej Małopolski.

Rysunek 6. Umiejscowienie okręgu wyborczego nr 6 na mapie województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Regionalnego Systemu Biuletynów Informacji Publicznej...

Jak widać na rysunku nr 6, okręg wyborczy nr 6 jest umiejscowiony w południowo-wschodniej części Małopolski. Graniczy on z województwem podkarpackim.

Wyniki wyborów regionu małopolskiego z uwzględnieniem okręgów wyborczych

Art. 16 pkt 3 Ustawy z 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa precyzuje liczbę radnych wybieranych w wyborach do sejmiku województwa – wynosi ona „trzydziestu w województwach liczących do 2 000 000 mieszkańców oraz po trzech radnych na każde kolejne rozpoczęte 500 000 mieszkańców”¹⁶. Na tej podstawie określono liczbę radnych zasiadających w sejmiku województwa małopolskiego, która

¹⁶ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. 2024 poz. 566).

wynosi 39. W 2024 roku obywatele z okręgów wyborczych w Małopolsce wybrali swoich przedstawicieli do organu stanowiącego i kontrolnego województwa.

W okręgu wyborczym nr 1 mandat uzyskali: Iwona Gibas oraz Mirosław Dróżdź z Komitetu Wyborczego Prawo i Sprawiedliwość, Lidia Gądek z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe, Sylwia Żak-Biesik oraz Tadeusz Arkit z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Koalicja Obywatelska – łącznie 5 mandatów.

Mieszkańcy okręgu wyborczego nr 2 wybrali 6 radnych i są to: Łukasz Smółka, Bogdan Pęk oraz Piotr Ćwik z Komitetu Wyborczego Prawo i Sprawiedliwość, Małgorzata Szostak z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe, Grzegorz Małodobry oraz Stanisław Kracik z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Koalicja Obywatelska.

W okręgu wyborczym nr 3 zaledwie 2 mandaty uzyskali przedstawiciele Komitetu Wyborczego Prawo i Sprawiedliwość: Jan Tadeusz Duda oraz Barbara Nowak, 1 mandat otrzymał reprezentant Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe Dariusz Badurski, natomiast z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Koalicja Obywatelska aż 5 kandydatów uzyskało poparcie mieszkańców: Szczęsny Filipiak, Grzegorz Lipiec, Patrycja Tocka, Kazimierz Barczyk oraz Jerzy Fedorowicz.

Obywatele z okręgu wyborczego nr 4 poparli aż 5 kandydatów z Komitetu Wyborczego Prawo i Sprawiedliwość: Rafała Stuglika, Danutę Kawę, Marka Wierzbę, Witolda Kozłowskiego oraz Jana Piczurę. Po 1 mandacie z tego okręgu otrzymali przedstawiciele Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe (wybrany Miłosz Motyka) oraz Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Koalicja Obywatelska (mandat uzyskał Maciej Koźbiał).

Podobną zależność wyników, jaką odnotowano w okręgu wyborczym nr 4, można zauważyć w okręgu nr 5, gdzie bezkonkurencyjnie wybory wygrali kandydaci Komitetu Wyborczego Prawo i Sprawiedliwość: Ryszard Pagacz, Józef Gawron, Marta Malec-Lech, Piotr Dziurdzia oraz Wojciech Skruch. Jeden mandat otrzymał Stanisław Sorys z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe, jak również Krzysztof Nowak z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Koalicja Obywatelska.

Mieszkańcy ostatniego, szóstego okręgu wyborczego w Małopolsce swoje zaufanie okazali następującym kandydatom: Grzegorzowi Biedroniowi, Jadwidze Wójtowicz, Janowi Wiesławowi Dudzie, Tomaszowi Płatkowi z Komitetu Wyborczego Prawo i Sprawiedliwość, Stanisławowi Pasoniowi z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe oraz Michałowi Słowikowi z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Koalicja Obywatelska¹⁷.

Po podliczeniu wyników wyborów z wszystkich sześciu okręgów KW Prawo i Sprawiedliwość uzyskał 21 mandatów (co stanowi 53,85% wszystkich mandatów w sejmiku województwa), tym samym zdobywając większość w organie stanowiącym województwa małopolskiego; KKW Koalicja Obywatelska – 12 mandatów (30,77% wszystkich mandatów), natomiast KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe – 6 mandatów (15,38% mandatów)¹⁸. Zestawienie pozyskanych głosów wszystkich komitetów wyborczych startujących w wyborach samorządowych w województwie małopolskim przedstawia tabela 1.

¹⁷ Wszystkie wyniki wyborów dostępne są w: Wyniki w okręgu wyborczym nr 1 w wyborach do Sejmiku Województwa Małopolskiego, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/sejmik_wojewodztwa/okreg/I20000/I – 5 V 2024.

¹⁸ Wyniki w wyborach do Sejmików...

Tabela 1. Zestawienie pozyskanych głosów wszystkich komitetów wyborczych startujących w wyborach samorządowych w województwie małopolskim w 2024 roku

Nazwa komitetu	Liczba głosów	Procent głosów	Liczba uzyskanych mandatów
KW Prawo i Sprawiedliwość	581 510	43,90%	21
KKW Koalicja Obywatelska	343 649	25,94%	12
KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe	164 198	12,39%	6
KWW Konfederacja i Bezpartyjni Samorządowcy	105 377	7,95%	0
KKW Lewica	62 755	4,74%	0
KW Stowarzyszenie „Bezpartyjni Samorządowcy”	34 619	2,61%	0
KW Normalny Kraj	15 428	1,16%	0
KW Koalicja Samorządowa OK Samorząd	13 608	1,03%	0
KWW Błękitna Polska	2 883	0,22%	0
KW Polska Liberalna Strajk Przedsiębiorców	719	0,05%	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wyniki w wyborach do Sejmików Województw, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/sejmik_województwa/okręgi/120000 – 30 IV 2024.

Z tabeli I wynika, że z 10 zgłoszonych komitetów wyborczych 7 nie uzyskało wystarczającego poparcia, by ich kandydaci mogli zasiadać w sejmiku województwa. Co więcej, refleksja nad liczbą uzyska-

nych głosów pomiędzy dwoma wiodącymi komitetami wyborczymi daje poczucie znaczącej przewagi KW Prawo i Sprawiedliwość nad KKW Koalicja Obywatelska. Nawet gdyby wziąć pod uwagę liczbę głosów pozyskanych przez KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni – Polskie Stronnictwo Ludowe, obecnego koalicjanta Koalicji Obywatelskiej w Sejmie RP, suma poparcia dla tych dwóch komitetów jest w dalszym ciągu o ponad 73 tys. głosów niższa niż dla KW PiS.

Analizując poparcie dla poszczególnych wiodących komitetów wyborczych, należy podkreślić, że tylko mieszkańcy miasta Kraków (okręg nr 3) wykazali wyraźne poparcie dla KKW Koalicja Obywatelska. Szczególne poparcie dla KW Prawo i Sprawiedliwość jest bardzo widoczne w okręgach nr 4, nr 5 oraz nr 6. W kontekście prowadzonej refleksji politologicznej warto choć zasygnalizować, gdyż nie jest to przedmiotem dogłębnej analizy w niniejszym rozdziale, że zwycięstwo KW PiS w wyborach samorządowych do sejmiku województwa to odzwierciedlenie poparcia, jakie Prawo i Sprawiedliwość otrzymało od mieszkańców województwa małopolskiego w wyborach parlamentarnych z 15 października 2023 roku. Wówczas na 4 okręgi wyborcze w Małopolsce aż w 3 z nich największą liczbę głosów uzyskali właśnie kandydaci KW PiS. Były to: okręg nr 12 (obejmujący powiaty: chrzanowski, myślenicki, oświęcimski, suski i wadowicki) – 42,86% głosów poparcia dla KW PiS, okręg nr 14 (składający się z powiatów: gorlickiego, limanowskiego, nowosądeckiego, nowotarskiego, tatrzańskiego oraz miasta Nowy Sącz) – 53,73% poparcia dla KW PiS, okręg nr 15 (czyli powiaty: bocheński, brzeski, dąbrowski, proszowski, tarnowski, wielicki oraz miasto Tarnów) – 48,67% poparcia dla KW PiS¹⁹. Obserwuje się więc względną stałość w udzielaniu poparcia przez mieszkańców województwa dla KW Prawo i Sprawiedliwość mimo

¹⁹ Wyniki głosowania w wyborach do Sejmu w 2023 r., Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/pl/sejm/wynik/pl> – 5 V 2024.

tę, że w aktualnym składzie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej partia ta stanowi mniejszość opozycyjną.

Wokół frekwencji wyborczej – politologicznych słów kilka

Temat frekwencji wyborczej najczęściej jest podejmowany w kontekście oceny stopnia demokratyzacji systemu politycznego, w tym szczególnie społeczeństwa obywatelskiego, na którego kondycję istotny wpływ ma właśnie partycypacja wyborcza. W tej kwestii wypowiada się liczne grono badaczy, których opinie politologiczne, socjologiczne czy nawet filozoficzne mają dla poruszanej problematyki szczególną wagę. Przykładowo w opinii amerykańskiego politologa i socjologa Roberta Dahla to właśnie wolne wybory stanowią jeden z warunków *sine qua non* wymagań proceduralnych demokracji²⁰.

Skoro ma się na uwadze wybory, to oczekuje się aktywnego w nich udziału, co z całą pewnością ma być potwierdzeniem legitymizacji systemu politycznego (w przypadku nas interesującym chodzi oczywiście o system demokratyczny). Istnieje bowiem utrwalona prawidłowość, w której odnajdujemy ścisłą zależność między zaangażowaniem obywateli w wybory (frekwencją wyborczą) a stopniem legitymizacji systemu politycznego (akceptacją) – im wyższa frekwencja wyborcza, tym większa akceptacja systemu politycznego, im niższy stopień frekwencji wyborczej, tym niższy stopień jego akceptacji. Tak więc dla utrzymania *status quo* systemu politycznego, którego istotę stanowi demokratyzacja, nie bez znaczenia jest stopień frekwencji wyborczej²¹. Podobnego zdania jest amerykański socjolog Seymour Martin

²⁰ R. Dahl, *Demokracja i jej krytycy*, przeł. S. Amsterdamski, Kraków 1995, s. 316 i n.

²¹ Więcej zob.: tamże, *passim*.

Lipset, który, dopatrując się związków między frekwencją wyborczą a akceptacją systemu politycznego, twierdzi, że brak partycypacji ma negatywny wpływ na społeczeństwo obywatelskie, i dostrzega w tym kwestionowanie systemu politycznego (brak lojalności)²². O tym, że niski stopień frekwencji wyborczej jest przejawem kontestowania istniejącego stanu rzeczy (systemu politycznego) był też przekonany angielski filozof David Beetham²³, który podkreślał, że legitymizacja może przybierać wielorakie wymiary²⁴. Zwykł zatem wyróżniać: poziom reguł, przekonań i zachowań. Ten ostatni dotyczy udziału w wyborach, w związku z czym jest najbardziej przydatny dla podjętego przez nas tematu badawczego.

Podsumowanie

W znajdującym się w procesie demokratyzacji polskim systemie politycznym oczekiwana jest wysoka frekwencja wyborcza, stąd też zwłaszcza w okresie blisko kampanijnym można zaobserwować wiele działań mających na celu zachęcenie obywateli do wzięcia udziału w wyborach. Nie zawsze jednak wysiłki dają spodziewany efekt. Poniżej zamieszczono tabelę 2, obrazującą frekwencję wyborczą w wyborach samorządowych w Małopolsce w 2024 roku na tle pozostałych 15 województw w Polsce.

²² S.M. Lipset, *Homo politicus. Społeczne podstawy polityki*, przeł. G. Dziurdzik-Kraśniewska, Warszawa 1998, s. 231.

²³ D. Beetham, *The Legitimation of Power: Issues in Political Theory*, Basings- toke 1991, *passim*. Zob. też: R. Barker, *Political Legitimacy and the State*, Oxford 1990, *passim*.

²⁴ Na ten temat pisałam, zob.: E. Bujwid-Kurek, *Legitymizacja systemu politycznego państw pojugosłowiańskich*, Kraków 2019, s. 41-53, zob. też: t a ż, *Legitymizacja wyborów samorządowych i samorządu lokalnego w Polsce i w wybranych państwach pojugosłowiańskich*, [w:] *Wybory samorządowe w Polsce i krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. J. Kowalik, Kielce 2013, s. 159-172.

Tabela 2. Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w Małopolsce w 2024 roku na tle pozostałych województw w Polsce

Nazwa województwa	Frekwencja wyborcza w wyborach do sejmików województw	Frekwencja wyborcza w wyborach do rad powiatów	Frekwencja wyborcza w wyborach do rad gmin/ miast i rad miejskich	Frekwencja wyborcza w wyborach wójtów/ burmistrzów/ prezydentów miast	
				I TURA	II TURA
Małopolska	52,59%	53,05%	52,88%	52,63%	45,55%
Podkarpackie	52,38%	52,96%	52,69%	52,42%	45,49%
Śląskie	48,66%	51,47%	48,83%	48,71%	41,93%
Opolskie	46,43%	46,32%	47,22%	46,47%	41,46%
Dolnośląskie	50,00%	50,74%	50,21%	50,06%	40,32%
Lubuskie	49,19%	50,00%	49,40%	49,24%	42,44%
Zachodnio-pomorskie	49,30%	49,87%	49,55%	49,31%	43,21%
Pomorskie	51,42%	51,04%	51,79%	51,45%	43,35%
Kujawsko-pomorskie	49,66%	51,28%	50,15%	49,69%	42,71%
Podlaskie	51,65%	53,41%	51,99%	51,67%	43,01%
Mazowieckie	56,99%	57,11%	57,20%	57,04%	46,91%
Wielkopolskie	52,23%	52,97%	52,65%	52,27%	44,29%
Łódzkie	53,61%	55,23%	53,81%	53,67%	46,70%
Lubelskie	52,92%	54,50%	53,26%	53,00%	48,12%
Świętokrzyskie	55,36%	55,78%	55,72%	55,42%	47,72%
Warmińsko-mazurskie	49,42%	49,60%	49,72%	49,46%	42,32%
Frekwencja w skali całego kraju	51,94%	52,80%	52,25%	51,99%	44,06%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Frekwencja w wyborach do Sejmików Województw, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/frekwencja/pl> – 12 V 2024.

Jak wynika z powyższego zestawienia, po przeanalizowaniu frekwencji wyborczej w wyborach samorządowych, które odbyły się 7 kwietnia 2024 roku i obejmowały wybory do sejmików województw, rad powiatów, rad gmin, miast i rad miejskich oraz na stanowiska wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, na pierwszym miejscu plasuje się województwo mazowieckie, które w każdym przypadku osiągnęło imponującą frekwencję oscylującą wokół 57%. Na drugim miejscu znajduje się województwo świętokrzyskie, na trzecim łódzkie, a na czwartym lubelskie. Pozostająca przedmiotem naszego szczególnego zainteresowania Małopolska uplasowała się na piątym miejscu niemal we wszystkich wyżej wspomnianych rodzajach wyborów, ustąpiła tylko w przypadku rad powiatów województwu podlaskiemu (tutaj województwo małopolskie zajęło miejsce szóste). Biorąc zatem pod uwagę wszystkie 16 województw, województwo małopolskie nie lokuje się wprawdzie na miejscu pierwszym, lecz w satysfakcjonującej czołówce. Co więcej, należy podkreślić, że frekwencja wyborcza w Małopolsce w każdych wyborach przekroczyła obliczoną przez PKW frekwencję ogólnopolską. Nawet w przypadku II tury wyborów, 21 kwietnia, mimo zaobserwowanego ogólnego trendu znaczącego zmniejszenia się zainteresowania obywateli udziałem w tym dniu w wyborach, województwo małopolskie uzyskało imponujący, wyższy o 1,49% wynik frekwencji w stosunku do skali całego kraju (która wyniosła 44,06%).

Próbując odpowiedzieć na zadane we wstępie pytanie badawcze, należy podkreślić, że frekwencja wyborcza w Małopolsce, przewyższająca frekwencję ogólnopolską, świadczy o wysokim poziomie demokratycznej świadomości i partycypacji obywatelskiej w województwie. Co więcej, z analizy wyników wyborów samorządowych we wszystkich 16 województwach wynika, że w 7 z nich większość mandatów zdobył KW Prawo i Sprawiedliwość (województwa: podlaskie, świętokrzyskie, podkarpackie, mazowieckie, lubelskie, łódzkie i małopolskie). W pozostałych 9 województwach w wyborach zwyciężyli kandydaci

KKW Koalicja Obywatelska. Warto podkreślić, że uzyskany w Małopolsce przez KW Prawo i Sprawiedliwość wynik poparcia 53,85% ustępuje tylko wynikom w województwach podkarpackim i lubelskim (w obu przypadkach: 63,64%)²⁵. Zaprezentowane w tym rozdziale analizy świadczą o specyfice wyborczej w Małopolsce w wyborach samorządowych w 2024 roku na tle ogólnokrajowej geografii wyborczej.

Bibliografia

Źródła pierwotne

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. 2024 poz. 566).

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. 2023 poz. 2408).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 2024 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. poz. 109).

Postanowienie Nr 30/2023 Komisarza Wyborczego w Krakowie I z dnia 27 grudnia 2023 r. w sprawie podziału województwa małopolskiego na okręgi wyborcze, ustalenia ich granic, numerów oraz liczby radnych wybieranych w każdym okręgu.

Opracowania zwarte

Barker R., *Political Legitimacy and the State*, Oxford 1990.

Beetham D., *The Legitimation of Power: Issues in Political Theory*, Basingstoke 1991.

Bujwid-Kurek E., *Legitymizacja systemu politycznego państw pojugosłowiańskich*, Kraków 2019.

Bujwid-Kurek E., *Legitymizacja wyborów samorządowych i samorządu lokalnego w Polsce i w wybranych państwach pojugosłowiańskich*, [w:] *Wybory samorządowe w Polsce i krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. J. Kowalik, Kielce 2013, s. 159-172.

Dahl R., *Demokracja i jej krytycy*, przeł. S. Amsterdamski, Kraków 1995.

²⁵ Wyniki w wyborach do Sejmików Województw, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://samorząd2024.pkw.gov.pl/samorząd2024/pl/sejmik_województwa/okręgi – 13 V 2024.

Lipset S.M., *Homo politicus. Społeczne podstawy polityki*, przeł. G. Dziurdzik-Kraśniewska, Warszawa 1998.

Netografia

Frekwencja w wyborach do Sejmików Województw, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/frekwencja/pl>.

Portal Państwowej Komisji Wyborczej, [on-line:] <https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/frekwencja/Koniec/woj/120000>.

Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2023 roku, Główny Urząd Statystyczny, [on-line:] <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2023-roku,7,20.html>.

Regionalny System Biuletynów Informacji Publicznej w Małopolsce, [on-line:] <https://bip.malopolska.pl/>.

Wyniki głosowania w wyborach do Sejmu w 2023 r., Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] <https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/pl/sejm/wynik/pl>.

Wyniki w okręgu wyborczym nr I w wyborach do Sejmiku Województwa Małopolskiego, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/sejmik_wojewodztwa/okreg/120000/1.

Wyniki w wyborach do Sejmików Województw, Państwowa Komisja Wyborcza, [on-line:] https://wybory.gov.pl/samorzad2024/pl/sejmik_wojewodztwa/okregi/120000.

Abstrakt

Celem rozdziału jest naukowa analiza wyborów samorządowych w Małopolsce w 2024 roku ze szczególnym uwzględnieniem charakterystyki okręgów wyborczych oraz wyników wyborów do sejmiku województwa uzyskanych w poszczególnych okręgach. Ponadto politologicznej refleksji poddano ogólnopolską frekwencję wyborczą jako odzwierciedlenie poziomu partycypacji wyborców w wyborach samorządowych w Polsce w 2024 roku. Podjęto również próbę odpowiedzi na pytanie, czy wybory samorządowe w Małopolsce w 2024 roku mają jakieś specyficzne cechy wyróżniające je na tle pozostałych 15 województw. Na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej można stwierdzić, że frekwencja wyborcza w Małopolsce w 2024 roku była wyższa niż frekwencja w skali całego kraju. Co więcej, województwo małopolskie uplasowało się na trzecim miejscu, biorąc pod uwagę wysokość

udzielonego poparcia dla Komitetu Wyborczego Prawo i Sprawiedliwość. Rozdział został napisany z wykorzystaniem metod badawczych właściwych dla dyscypliny nauki o polityce administracyjnej, wśród których najbardziej przydatne okazały się: metoda studium przypadku, metoda porównawcza oraz analiza źródeł zastanych.

Słowa kluczowe: wybory samorządowe, samorząd terytorialny, frekwencja wyborcza

Abstract

Local Government Elections in Małopolska in 2024 – Specificity of Spatial Differentiation of Election Results against the Background of Nationwide Electoral Geography

The aim of the chapter is a scientific analysis of the local government elections in Małopolska in 2024, with a particular focus on the characteristics of the electoral districts and the results of elections, to the provincial assembly, obtained in each district. Moreover, a political science reflection was given to the national election turnout as a reflection of the level of voter participation in the local government elections in Poland in 2024. An attempt was also made to answer the question: do the local government elections in Małopolska in 2024 have any specific features distinguishing them in comparison with the other fifteen voivodeships. Based on data from the State Electoral Commission, the voter turnout in Małopolska in 2024 was higher than voter turnout on a national scale. Moreover, Małopolska voivodeship is in third place among the other provinces in terms of given support for the Law and Justice election committee. The chapter was written using research methods appropriate to the discipline of administrative policy science, among which the most useful were the case study method, the comparative method, and the analysis of found sources.

Keywords: local government elections, local government, voter turnout

EWA BUJWID-KUREK

ARTEM SUSOLIA

ROZDZIAŁ VI

Kwestionariusz jako narzędzie do przeprowadzenia badań ankietowych – przykład kwestionariusza ankiety przeprowadzonej wśród uczniów szkół średnich Małopolski

Wstęp

Rozdział ten w szczególności poświęcony jest omówieniu kwestionariusza ankiety, który został przygotowany w celu przeprowadzenia badań wśród pełnoletnich uczniów wybranych małopolskich szkół średnich. Za główny cel badawczy przyjęto ustalenie, jaka była frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w Polsce w 2024 roku w grupie obejmującej najmłodszy elektorat tego województwa. Autorów przygotowujących kwestionariusz interesowało, czy udział w wyborach poparty był wiedzą na temat zarówno istoty samorządu terytorialnego, jak i wyborów samorządowych i partycypacji wyborczej, czy też nie miało to większego znaczenia i znacząco nie wpływało na „postawy partycypacyjne”. Zagadnienia te stały się motywami przewodnimi

badania ankietowych przeprowadzonych za pomocą narzędzia, jakim jest kwestionariusz ankiety.

Przede wszystkim zwrócona została uwaga na kwestie metodologiczne związane z kwestionariuszem ankiety, następnie na podstawie zamieszczonego wzoru ankiety szczegółowo omówiono kwestionariusz ankiety przeprowadzonej wśród uczniów wybranych szkół średnich Małopolski, kolejno uzasadniono eksplikowane pytania w kwestionariuszu. W podsumowaniu znajdują się uwagi końcowe płynące z przeprowadzonych rozważań. Najbardziej pomocna metoda badawcza, jaka została wykorzystana do przygotowania tego rozdziału, to metoda opisowa, która posłużyła do scharakteryzowania zastosowanej metody ilościowej w formie kwestionariusza ankiety.

Kwestionariusz ankiety – kilka metodologicznych uwag

Badania ankietowe mają nieocenioną wartość dla badań naukowych i są najczęściej wykorzystywane w badaniach z zakresu nauk społecznych. Stąd też w celu zweryfikowania tezy i hipotez badawczych zawartych w niniejszej publikacji sięgnięto po tę właśnie metodę ilościową. Przypomnijmy, że w literaturze przedmiotu badania empiryczne definiowane są jako wszelkiego rodzaju badania, na bazie których wnioski są wyciągane z konkretnych dowodów empirycznych, często określanych też dowodami „weryfikacyjnymi”. Słowo „empiryczny” pochodzi od greckiego słowa *empeirikos* i znaczy tyle co „opierający się na doświadczeniu”. Odnosi się do gromadzenia danych pozyskanych za pomocą dowodów zebranych poprzez obserwacje bądź doświadczenia, lub też przy użyciu skalibrowanych instrumentów naukowych¹.

¹ *Badania empiryczne: definicja, metody, oprogramowanie*, QuestionPro, [on-line:] https://www.questionpro.de/pl/empirische-forschung/?fbclid=IwARInyZvZJCEviTANrF_eGmBrok2uioDjjqX9TytUwuafMnYJskixmh3cr8 – 11 IV 2024.

Warto zauważyć, że ilościowe metody badawcze są szczególnie pomocne w analizowaniu zgromadzonej wiedzy empirycznej. Dzięki stosowaniu tych metod dowiadujemy się, czy zakładana hipoteza została udowodniona. Ankieta badawcza jest metodą ilościową i zawiera zestaw pytań zamkniętych bądź też otwartych, na które można odpowiedzieć zwykle bez większego trudu. Dzięki temu da się uzyskać relatywnie wysoki wskaźnik odpowiedzi. To jedna z najpowszechniejszych metod stosowanych we wszystkich rodzajach badań na świecie. Jak już zauważono, badania ankietowe są najbardziej popularną metodą badań społecznych, w których do zbierania informacji od respondentów wykorzystuje się narzędzie w postaci kwestionariusza. Technikę badań ankietowych uważa się za jeden ze sposobów badania opinii respondentów zwykle na ściśle określony temat, dlatego też w badaniu wiedzy najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego na temat wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku zdecydowano się właśnie na tę formę. Ankieta to:

kwestionariusz zawierający zestaw pytań stosowany w celu zebrania informacji urzędowych lub naukowych; powszechny sposób gromadzenia masowych informacji o jednostkach i instytucjach, faktach i procesach. Ankiety są wypełniane bądź bezpośrednio przez respondentów, bądź pośrednio przez osoby prowadzące obserwacje ankietowe (ankieterów). Rola ankietera polega na zadawaniu pytań i bardzo wiernym zapisie uzyskanych informacji. Ankiety są wypróbowanym sposobem gromadzenia masowych informacji w planowaniu i sprawozdawczości państwowej, jak również w badaniach naukowych, zwłaszcza w naukach społecznych. Ankiety bywają imienne i anonimowe (obiekt obserwacji nie jest identyfikowany w dalszej procedurze opracowania wyników ankiety. Standaryzacja pytań ankietowych umożliwia porównywanie wyników, a masowość odpowiednie obliczenia statystyczne².

² *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, red. M. Bednarkiewicz i in., Warszawa 1981, s. 35.

Jak już wspomniano, kwestionariusz ankiety jest jednym z najważniejszych narzędzi badawczych wykorzystywanych we wszelkiego rodzaju badaniach naukowych, marketingowych, jak również społecznych. Kwestionariusz, o którym mowa, w klasycznej formie zazwyczaj składa się z trzech zasadniczych części: listu wprowadzającego, części zasadniczej oraz metryczki³. Ankieta może być przeprowadzona bezpośrednio przez ankietującego, wtedy ma formę audytoryjną, bądź też kwestionariusz ankiety⁴ może być rozesłany za pośrednictwem poczty, czy to tradycyjnej, czy elektronicznej. W poprawnie przygotowanym kwestionariuszu ankiety powinna znaleźć się metryczka, którą zamieszcza się na końcu lub też na początku. W metryczce znajdują się pytania identyfikujące statystycznie respondenta, m.in.: płeć, wiek, wykształcenie, stan cywilny itp. Kwestionariusze ankiet zwykle zawierają pytania otwarte umożliwiające wpisanie dowolnej odpowiedzi, pytania zamknięte pozwalające na dokonanie wyboru z już wcześniej zdefiniowanych odpowiedzi, półotwarte (mieszane) pozwalające na wybranie zdefiniowanych odpowiedzi oraz dodanie przez respondenta własnej dowolnej odpowiedzi. Niekiedy znajdują też zastosowanie pytania filtrujące, warunkowe, tabelaryczne, złożone i sugerujące⁵.

Prócz metryczki zawierającej dane statystyczne, dzięki której pozyskuje się niezbędne informacje o osobie respondenta, sformułowane powinny być pytania dotyczące samego badania – dla lepszej czytelności można je podzielić na sekcje (zatytułowane części). We wstępie kwestionariusza zwykle umieszcza się tytuł badania, informację na

³ H. Mizerek, *Jak przygotować kwestionariusz ankiety? Kilka praktycznych uwag*, [on-line:] <https://www.nck.pl/upload/attachments/318835/Jak%20przygotowa%C4%87%20ankiet%C4%99%2C%20Mizerek.pdf> – 22 IV 2024.

⁴ Zob. więcej: Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, przeł. E. Hornowska, Poznań 2001, s. 265 i n.

⁵ Zob. więcej: *Kwestionariusz wywiadu i ankiety – definicje i przykłady pytań*, Webankieta, [on-line:] <https://www.webankieta.pl/blog/kwestionariusz-ankieta/> – 22 IV 2024.

temat ośrodka prowadzącego badania, cel badania i przybliżony czas wypełnienia ankiety (optymalny czas to 5, maksymalnie 10 minut). Pamiętajmy jednak, że powyżej wskazane części kwestionariusza ankiety nie stanowią warunku *sine qua non*, gdyż nie istnieje jeden obligatoryjny wzór kwestionariusza ankiety, który składa się na ankietę. Tak więc kwestionariusz – w formie papierowej lub elektronicznej – zdefiniowany jako zbiór pytań do przeprowadzenia ankiety, określany jest jednym z narzędzi badawczych i zawiera zestaw pytań. Zazwyczaj używa się go do przeprowadzenia badania tak ilościowego, jak i jakościowego. Ankieta będąca złożonym badaniem ilościowym składa się z kwestionariusza. Badanie to polega na tym, że osoba badana uzupełnia formularz, co ma na celu zgromadzenie danych od zebranej grupy respondentów. Warto zauważyć występującą prawidłowość: badanie ankietowe zawsze zawiera kwestionariusz pytań, lecz kwestionariusz nie zawsze jest częścią badania ankietowego⁶.

Kwestionariusz ankiety przeprowadzonej wśród uczniów wybranych szkół średnich Małopolski

Głównym celem przeprowadzonych badań ankietowych, o których mowa, było ustalenie, w jakim stopniu najmłodszy elektorat województwa małopolskiego był zainteresowany partycypacją wyborczą i wziął udział w wyborach samorządowych w Polsce w 2024 roku. W tym celu zdecydowano się na pilotażowe badania, z których wnioski mają być dopiero przyczynkiem do dalszych, już o wiele bardziej pogłębionych badań poświęconych tej problematyce. Posiłkowano się badaniami ilościowymi, czyli w tym przypadku ankietą audytoryjną, której narzędziem był kwestionariusz ankiety składający się w głównej

⁶ Tamże, s. 3.

mierze z pytań zamkniętych⁷ jednokrotnego wyboru. Wyjątek stanowiła samoocena wiedzy z zakresu wyborów samorządowych 2024 roku oraz fakultatywnie możliwość wyrażenia własnej opinii. W celu zgromadzenia potrzebnych informacji zdecydowano się na przeprowadzenie badań empirycznych polegających na badaniu ankietowym w formie kwestionariusza ankiety z pytaniami skierowanymi do starannie dobranych respondentów, którymi byli uczniowie szkół średnich: II Liceum Ogólnokształcącego im. Ziemi Olkuskiej w Olkuszu, Zespołu Szkół Ekonomiczno-Chemicznych w Trzebini, I Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Kazimierza Wielkiego w Olkuszu, Zespołu Szkół nr 1 im. Stanisława Staszica w Olkuszu, I Liceum Ogólnokształcącego im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie, Publicznego Liceum Ogólnokształcącego Sióstr Prezenteń w Krakowie, Zespołu Szkół nr 4 w Nowym Sączu i Zespołu Szkół nr 2 im. Sybiraków w Nowym Sączu.

Pytania z prośbą o udzielenie odpowiedzi w trzech kategoriach skierowane były do uczniów, którzy nie później niż w dniu wyborów (7 i 21 kwietnia 2024 roku) ukończyli 18. rok życia i tym samym nabyli pełnię praw wyborczych. Kwestionariusz ankiety pomyślany został w sposób następujący: namiastkę wprowadzenia stanowił tytuł grantu badawczego wytłuszczony i zamieszczony na pierwszej stronie kwestionariusza, a po jego prawej stronie znalazło się logo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, jednocześnie informujące o afiliacji przeprowadzających badanie. Natomiast powody badania i określenie czasu wypełnienia kwestionariusza ankiety ankietę podawał ustnie podczas bezpośredniego kontaktu z respondentami. W zamieszczonej na początku kwestionariusza metryczce znajdowały się dane statystyczne, które miały na celu określenie

7 M.E. Henerson, L.L. Morris, C.T. Fitz-Gibbon, *How to Measure Attitudes*, London 1987, s. 75 i n. Na temat walorów stosowania pytań zamkniętych, patrz więcej: G. Babiński, *Metodologia a rzeczywistość społeczna. Dylematy badań etnicznych*, Kraków 2004, s. 104 i n.

profilu demograficznego biorących udział w badaniu. W związku z tym znalazły się tu w kolejności pytania o płeć (kobieta, mężczyzna, nie chcę udzielić odpowiedzi)⁸ i wiek – w tym przypadku chodziło o ustalenie, ile osób spośród biorących udział w badaniu ukończyło 18. rok życia, ukończyło 20. rok życia, ma więcej niż 20 lat. Było także pytanie o obywatelstwo i choć wydawać by się mogło oczywiste, że w każdym przypadku będzie to obywatelstwo polskie, to jednak w wyborach samorządowych w Polsce w 2024 roku dano możliwość głosowania obywatelom państw Unii Europejskiej, jak też Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej⁹. Zadano też pytania o afiliację (liceum, zawodowa szkoła średnia, liceum profilowane), a także o miasto, na którego terenie znajduje się szkoła. Zważywszy na cel końcowy (pytanie o frekwencję wyborczą), istotne było ustalenie udziału w wyborach: a) tylko w I turze wyborów (7 kwietnia 2024 roku), b) tylko w II turze (21 kwietnia 2024 roku), c) w I i II turze. Można też było zakreślić d) nie brałam/em udziału. W metryczce zdecydowano się też zapytać o to, jak wysoko (w skali od 0 do 10, 0 – brak wiedzy, 10 – celująco) respondent ocenia swoją własną wiedzę na temat wyborów samorządowych w Polsce (7 i 21 kwietnia 2024 roku).

Pytania zamknięte podzielono na trzy zasadnicze części odpowiadające tezie, hipotezie i pytaniom badawczym. Przypomnijmy, że

⁸ Na przykład przypadek osób interplciowych (płeć niejednoznaczna).

⁹ PKW poinformowała, że mogą głosować i kandydować w zarządzonych na 7 kwietnia 2024 r. wyborach do rad gmin oraz głosować w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast obywatele państw UE oraz obywatele Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, pod warunkiem że są ujęci w stałym obwodzie głosowania w Centralnym Rejestrze Wyborców – zob. *Wybory samorządowe 2024. PKW: nie tylko obywatele polscy mogą uczestniczyć w wyborach (głosować i kandydować). Kto ma czynne i bierne prawo wyborcze?*, Infor, 12.02.2024, [on-line:] <https://www.infor.pl/prawo/wybory/samorzadowe/6468313,wybory-samorzadowe-2024-pkw-nie-tylko-obywatele-polscy-moga-uczestniczyc-w-wyborach-glosowac-i-kandydowac-czynne-i-bierne-prawo-wyborcze.html> – 22 IV 2024.

naczelna teza badawcza projektu brzmiała: **najmłodszy elektorat województwa małopolskiego w wyborach samorządowych w Polsce w 2024 roku wykazuje się wysoką aktywnością partycypacyjną.** Adekwatnie do tak sformułowanej tezy zostały sprecyzowane hipotezy badawcze: **H1** – uczniowie szkół średnich wykazują się wiedzą w zakresie funkcjonowania samorządu lokalnego, **H2** – wiedza uczniów liceów i średnich szkół zawodowych w zakresie funkcjonowania samorządu lokalnego jest porównywalna, **H3** – uczniowie liceów wykazują większą wiedzę z zakresu funkcjonowania samorządu lokalnego, **H4** – uczniowie zawodowych szkół średnich posiadają dostateczną wiedzę z zakresu funkcjonowania samorządu lokalnego, **H5** – uczniowie liceów i średnich szkół zawodowych posiadają wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych, **H6** – uczniowie liceów cechują się większą wiedzą na temat istoty i wagi wyborów samorządowych, **H7** – uczniowie zawodowych szkół średnich wykazują się dostateczną wiedzą na temat istoty i wagi wyborów samorządowych, **H8** – uczniowie krakowskich szkół średnich posiadają większą wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych aniżeli uczniowie szkół średnich spoza Krakowa. Tak więc część pierwsza zatytułowana została *Wiedza o samorządzie terytorialnym*, część druga – *Wiedza o wyborach samorządowych*, część trzecia – *Wiedza o partycypacji wyborczej*.

W każdej z tych części sformułowane zostały trzy pytania jednokrotnego wyboru. W pierwszej części zawarto takie pytania jak: 1. Najniższym szczeblem samorządu terytorialnego w Polsce jest: a) powiat, b) województwo, c) gmina; 2. Na czele powiatu stoi: a) burmistrz, b) starosta, c) wójt; 3. Do zadań gminy należą: a) zadania własne i zlecone, b) tylko zadania własne, c) tylko zadania zlecone. W drugiej części pytania brzmiały: 1. Komu przysługuje prawo do zgłaszania kandydatów do rad jednostek samorządu terytorialnego oraz na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast: a) obywatelom, b) partiom politycznym, c) organizacjom społecznym, d) komitetom wyborczym; 2. Kogo wybiera się w wyborach samorządowych w Polsce w dniu 7 i 21 kwietnia 2024 roku:

a) członków organów stanowiących samorządu terytorialnego oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, b) tylko organów stanowiących samorządu terytorialnego, c) tylko wójtów, burmistrzów i prezydentów miast; 3. Wybory samorządowe w Polsce są: a) powszechne, równe i bezpośrednie, a głosowanie w nich tajne, b) powszechne, równe i pośrednie, a głosowanie w nich jawne. W części trzeciej pytania były następujące: 1. W dniach 7 i 21 kwietnia 2024 roku wybierałam/wybierałem: a) tylko burmistrza, b) tylko prezydenta miasta, c) członków organów stanowiących samorządu terytorialnego oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast; 2. Skąd czerpałaś/czerpałeś wiedzę na temat wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku – wskaż główne źródło: a) szkoła, b) dom (rodzina), c) grupa rówieśnicza, d) media społecznościowe, e) aktywność w organizacjach „trzeciego sektora”, f) inne... 3. Samorząd terytorialny jest istotą społeczeństwa partycypującego: a) tak, b) nie. Nadto dano możliwość wyrażenia swojej własnej opinii na temat wyborów samorządowych w Polsce w dniach 7 i 21 kwietnia 2024 roku.

Tak więc wszystkie pytania zostały uporządkowane adekwatnie do założonego celu badawczego. Sporządzając kafeterię pytań, dołożono wszelkich starań, by lista kategorii wyrażona została w sposób jasny i zrozumiały, za pomocą precyzyjnie dobranego słownictwa i bynajmniej nie naprowadzała respondenta na „właściwą” (oczekiwaną) odpowiedź¹⁰. Wprawdzie aby przygotować estetyczny, przyjazny odbiorcy kwestionariusz, nie skorzystano z możliwości WordArt czy też grafik zamieszczonych w ClipArt, jednak użycie papieru firmowego Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie sprawiło, że uzyskano oczekiwany efekt estetyczny. Warto zaznaczyć, że czynnikiem wpływającym na sukces przeprowadzenia badania ankietowego za pomocą kwestionariusza był czas, który w przypadku omawianej ankiety nie przekraczał 10 minut.

¹⁰ W kwestii kryteriów formułowanych pytań w kwestionariuszu ankiety zob. M. Henerson, L.L. Morris, C.T. Fitz-Gibbon, dz. cyt., s. 75 i n.

Poniżej zamieszczono wzór kwestionariusza ankiety przeprowadzonej wśród uczniów szkół średnich województwa małopolskiego.

Wybory samorządowe w Polsce w 2024 roku w świadomości najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego. Studium teoretyczno-empiryczne

UNIwersYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Ankieta

Metryczka:

Płeć: Kobieta/ mężczyzna/nie chcę udzielić odpowiedzi

Wiek:

- a) ukończone 18 lat
- b) ukończone 20 lat
- c) powyżej 20 roku życia

Obywatelstwo:

- a) polskie
- b) któregoś z państw Unii Europejskiej
- c) Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej
- d) Inne

Jestem uczennicą/uczniem/nie chcę udzielić odpowiedzi

- a) Liceum
- b) Zawodowej szkoły średniej
- c) Liceum profilowanego

Jestem uczennicą/uczniem/nie chcę udzielić odpowiedzi

- a) Szkoły średniej w Krakowie
- b) Szkoły średniej spoza Krakowa (należy podać nazwę

miejsowości).....

Czy brałaś/brałeś/ udział w wyborach samorządowych 7 kwietnia i 21 kwietnia 2024 roku

- a) tylko w I turze wyborów 7 kwietnia 2024 roku
- b) tylko w II turze wyborów 21 kwietnia 2024 roku
- c) w I i II turze wyborów 7 i 21 kwietnia 2024 roku
- d) nie brałam/em udziału

Jak ocenisz swoją wiedzę na temat wyborów samorządowych w Polsce 7 i 21 kwietnia 2024 roku w skali od 0 – do 10 (gdzie 0 –brak wiedzy, 10 celująco)

-
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

I Wiedza o samorządzie terytorialnym

1. Najniższym szczeblem samorządu terytorialnego w Polsce jest:

- a) powiat
- b) województwo
- c) gmina

2. Na czele powiatu stoi:

- a) burmistrz
- b) starosta
- c) wójt

3. Do zadań gminy należą:

- a) zadania własne i zlecone
- b) tylko zadania własne

Wydział Studiów

Międzynarodowych

i Politycznych

Instytut Nauk

Politycznych i Stosunków

Międzynarodowych

ul. W. Reymonta 4

30-059 Kraków

tel. +48 12 663 25 38

+48 12 663 27 43

+48 12 663 27 40

+48 12 663 25 41

+48 12 663 25 38

+48 12 663 27 94

www.inp.uj.edu.pl

c) tylko zadania zlecane

II Wiedza o wyborach samorządowych

1. Komu przysługuje prawo do zgłaszania kandydatów do rad jednostek samorządu terytorialnego oraz na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast:

- a) obywatelom
- b) partiom politycznym
- c) organizacjom społecznym
- d) komitetom wyborczym

2. Kogo wybiera się w wyborach samorządowych w Polsce w dniu 7 i 21 kwietnia 2024 roku

- a) członków organów stanowiących samorządu terytorialnego oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast
- b) tylko organów stanowiących samorządu terytorialnego
- c) tylko wójtów, burmistrzów i prezydentów miast

3. Wybory samorządowe w Polsce są:

- a) powszechne, równe i bezpośrednie, a głosowanie w nich tajne
- b) powszechne, równe i pośrednie, a głosowanie w nich jawne

III Wiedza o partycypacji wyborczej

1. W dniu 7 i 21 kwietnia 2024 roku wybierałam/ wybierałem

- a) tylko burmistrza
- b) tylko prezydenta miast
- c) członków organów stanowiących samorządu terytorialnego oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast

2. Skąd czerpałaś/czerpałeś wiedzę na temat wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku – wskaż główne źródło

- a) szkoła
- b) dom(rodzina)
- c) grupa rówieśnicza
- d) media społecznościowe
- e) aktywność w organizacjach „Trzeciego sektora”
- f) inne.....

3. Samorząd terytorialny jest istotą społeczeństwa partycypującego

- a) tak
- b) nie

W razie potrzeby można wyrazić swoją własną opinię na temat wyborów samorządowych w Polsce w dniu 7 i 21 kwietnia 2024 roku

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Dziękujemy za udział w badaniach ankietowych !

UNIwersYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Studiów

Międzynarodowych

i Politycznych

Instytut Nauk

Politycznych i Stosunków

Międzynarodowych

ul. W. Reymonta 4

30-059 Kraków

tel. +48 12 663 25 38

+48 12 663 27 43

+48 12 663 27 40

+48 12 663 25 41

+48 12 663 25 36

+48 12 663 27 84

www.inp.uj.edu.pl

Uzasadnienie eksplikowanych pytań w kwestionariuszu ankiety

Jak już zostało wspomniane, głównym celem badawczym było ustalenie, jak wyglądała frekwencja wyborcza w samorządowych wyborach w Polsce w 2024 roku, biorąc pod uwagę najmłodszy elektorat Małopolski. W związku z powyższym niemal natychmiast po zakończonych wyborach (21 kwietnia 2024 roku) zdecydowano się przeprowadzić badania ankietowe wśród uczniów wybranych szkół średnich tego województwa. W kwestionariuszu ankiety, o czym już była mowa, nie tylko zapytano o udział we wzmiankowanych wyborach, lecz także – co uznano za istotne dla refleksji końcowej, mającej na celu zaobserwowanie możliwych zależności – czy duża wiedza o samorządzie terytorialnym, jak i o wyborach samorządowych oraz partycypacji wyborczej w każdym przypadku przesądza o aktywności wyborczej badanego, czy też wyniki są zróżnicowane. Możliwa jest i taka prawidłowość: poziom wiedzy w zakresie wymienionych kategorii niski, a aktywność partycypacyjna wysoka. Możemy mieć też do czynienia zarówno z niskim poziomem wiedzy, jak i z całkowitym brakiem zainteresowania udziałem w wyborach. Ciekawi, co szczególnie wynika z troski o budowanie społeczeństwa obywatelskiego (aktywnego), przykładowo: dlaczego dzieje się tak, że pomimo wysokiego poziomu wiedzy (co wynikać może zarówno z poprawnie udzielonych odpowiedzi, jak też z samooceny) respondent nie wziął udziału w wyborach, jeśli przyjmujemy założenie, że czymś naturalnym i w pełni zrozumiałym jest relacja: posiadam wiedzę i biorę udział w wyborach. W przypadku jednak, kiedy tak się nie dzieje, interesujące są tego przyczyny: obojętność, niesprzyjająca aura, niedyspozycja zdrowotna, brak zaufania do struktur samorządowych itp. Na te wszystkie pytania nie znajdziemy jednak odpowiedzi w omawianych tu badaniach, gdyż są to badania pilotażowe – po pierwsze, mające na celu sprawdzenie, czy wszystkie pytania zamieszczone w kwestionariuszu ankiety były poprawnie

sformułowane i zrozumiałe; po drugie, w badaniach pilotażowych nie ma obowiązku przestrzegania ostrych kryteriów doboru próby badawczej. Szczególnie bierze się tu pod uwagę kryterium geograficzne (umiejscowienie szkoły), wielkość miasta (liczba mieszkańców gminy i miasta, na których terytorium znajduje się szkoła) itp. Warto jednak zaznaczyć, że choć były to badania pilotażowe, to w sumie udało się przeprowadzić aż 834 ankiety. Dopiero opracowanie wyników przeprowadzonych badań ankietowych będzie stanowiło solidną kanwę, na której oparte zostaną kolejne badania poświęcone omawianej tematyce.

Podsumowanie

Badania ankietowe przeprowadzone za pomocą kwestionariusza w zamiarze były badaniami pilotażowymi, które w naukach społecznych traktowane są jako wstępne badania próbne, a które najczęściej stosowane są właśnie w badaniach ankietowych. Badania takie mają za zadanie: po pierwsze, weryfikację problemu badawczego, czyli sprawdzenie eksplikowanych hipotez badawczych w określonym środowisku społecznym (w tym przypadku były to małopolskie szkoły średnie); po drugie, sprawdzenie narzędzia badawczego, czyli zarówno poprawności formułowanych pytań zawartych w kwestionariuszu czy kafeerii pytań (patrz: kwestionariusz ankiety) pod względem stopnia ich zrozumiałości dla badanych, trafności odpowiedzi, liczby pytań, na które respondenci nie udzielili odpowiedzi, jak też ich przydatności dla osiągnięcia celu badawczego przez badających; po trzecie, ustalenie problemów organizacyjnych dla właściwego procesu badawczego – określenie sposobu docierania do badanych osób, sprawdzenie mających brać udział w badaniach ankietów, określenie czasu realizacji badania. W badaniach, o których mowa, zastosowano pilotaż konwencjonalny polegający na przetestowaniu narzędzia (w sposób jak najbardziej zbliżony do tego, które zostanie użyte w badaniu

zasadniczym) na stosunkowo niewielkiej, nielosowej próbie 834 respondentów. Przypomnijmy, iż badania pilotażowe są swoistą próbą generalną przed wykonaniem właściwych badań, co jest szczególnie zasadne, gdy teren badań nie jest zbyt dobrze znany i gdy nie mamy pewności, czy zamierzone badania zostały właściwie przygotowane. Chodzi szczególnie o dobór technik i narzędzi badawczych adekwatnych do konkretnego badania¹¹. W przygotowanym kwestionariuszu ankiety dołożono wszelkich starań, by pytania były podzielone na części o adekwatnych do nich nazwach. Zadbano też o rangowanie¹² pytań, co powszechnie uznaje się za niezmiernie użyteczną formę uzyskania informacji. W przeprowadzonej ankiecie zastosowano też pytanie w postaci skali¹³ – dotyczyło ono samooceny w kwestii stopnia posiadanej przez respondenta wiedzy na temat samorządu terytorialnego – w tym przypadku zastosowano kafeterię mającą postać kilkupunktowej skali szacunkowej (od 0 do 10). Pytania zawarte w kwestionariuszu to głównie pytania w formie alternatywy, która w dosłownym rozumieniu polega wprawdzie na dokonaniu wyboru spośród dwóch możliwych odpowiedzi (a lub b), jednak dopuszcza się wybór jeszcze trzeciej możliwości, co zastosowano w omawianym kwestionariuszu. O zastosowaniu pytań w postaci alternatywy zdecydowało to, że forma ta, generalnie rzecz ujmując, uważana jest za najbardziej jednoznaczną formę pytania o fakty¹⁴. W omawianym kwestionariuszu zastosowano też – choć tylko w metryczce przydatnej do pozyskania danych statystycznych o respondencie – pytania w formie dysjunkcji mającej formę naturalną, która jest szczególną postacią alternatywy, dającej możliwość wyboru tylko i wyłącznie jednej odpowiedzi spośród wielu możliwych. Przykładem może być pytanie o wiek, które

¹¹ Zob. więcej: J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2010, s. 44-46.

¹² G. Babiński, dz. cyt., s. 107.

¹³ Tamże, s. 108.

¹⁴ Tamże, s. 106.

zostało sformułowane przy przedstawieniu rozłącznej kafeterii kategorii wiekowej. By odpowiedzieć sensownie na to pytanie, respondent może wybrać tylko jedną odpowiedź spośród wielu możliwych¹⁵.

Bibliografia

Encyklopedie, słowniki, leksykony

Encyklopedia organizacji i zarządzania, red. M. Bednarkiewicz i in., Warszawa 1981.
Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, t. 1: A-K, Warszawa 1978.

Opracowania zwarte

Babiński G., *Metodologia a rzeczywistość społeczna. Dylematy badań etnicznych*, Kraków 2004.
Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, przeł. E. Hornowska, Poznań 2001.
Henerson M.E., Morris L.L., Fitz-Gibbon C.T., *How to Measure Attitudes*, London 1987.
Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2010.

Netografia

Badanie empiryczne: definicja, metody, oprogramowanie, QuestionPro, [on-line:] https://www.questionpro.de/pl/empirische-forschung/?fbclid=IwARtnyZvZJCeviTAnrF_eGmBrok2uiioDjjqX9Ty1UwuafMnYJskixmh3cr8.
Kwestionariusz wywiadu i ankiety – definicje i przykłady pytań, Webankieta, [on-line:] <https://www.webankieta.pl/blog/kwestionariusz-ankieta/>.
Mizerek H., *Jak przygotować kwestionariusz ankiety? Kilka praktycznych uwag*, [on-line:] <https://www.nck.pl/upload/attachments/318835/Jak%20przygotowa%C4%87%20ankiet%C4%99%2C%20Mizerek.pdf>.
Wybory samorządowe 2024. PKW: nie tylko obywatele polscy mogą uczestniczyć w wyborach (głosować i kandydować). Kto ma czynne i bierne prawo wyborcze?, Infor, 12.02.2024, [on-line:] <https://www.infor.pl/prawo/wybory/samorzadowe/6468313,wybory-samorzadowe-2024-pkw-nie-tylko-obywatele-polscy-moga-uczestniczyc-w-wyborach-glosowac-i-kandydowac-czynne-i-bierne-prawo-wyborcze.html>.

¹⁵ Tamże.

Abstrakt

W rozdziale przedstawiony został kwestionariusz ankiety zastosowany w ramach projektu badawczego pt. *Wybory samorządowe w Polsce w 2024 roku w świadomości najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego*. Po przedstawieniu celów i hipotez opisano poszczególne pytania, ich rodzaj, strukturę, jak też układ kwestionariusza ankiety. Przedstawiono zatem dobór próby respondentów, profil grupy docelowej, miejsce i czas przeprowadzenia badań. Podkreśla się, że dane badania mają charakter pilotażowy. Mają one zatem na celu nie tylko weryfikację eksplikowanych hipotez badawczych wśród badanej części populacji regionu Małopolskiego, ale także sprawdzenie poprawności i adekwatności zastosowanego narzędzia do przeprowadzonych badań. W opinii autorów wyniki uzyskane w ramach projektu stanowić będą podstawę do dalszych, o wiele bardziej pogłębionych badań poświęconych omawianej tematyce.

Słowa kluczowe: ankieta, kwestionariusz ankiety, badania ilościowe, badania pilotażowe

Abstract

Questionnaire as a Tool for Conducting Survey Research – an Example of a Survey Questionnaire Conducted among Secondary School Students in Małopolska

The chapter presents the survey questionnaire used within the research project titled: 'Local government elections in Poland in 2024 in the awareness of the youngest electorate of the Małopolska Voivodeship'. After presenting the aims and hypotheses, the individual questions, their type, structure as well as the layout of the survey questionnaire were described. Thus, the selection of the sample of respondents, the profile of the target group, the place and time of the research are presented. It is emphasized that the surveys in question are of a pilot nature. Therefore, they are aimed not only at verifying the explicated research hypotheses among the studied part of the population of the Małopolska region, but also at checking the correctness and adequacy of the tool used in the conducted research. In the opinion of the authors, the results obtained within the framework of the project will constitute the basis for further, much more in-depth research devoted to the discussed subject.

Keywords: survey, questionnaire of survey, quantitative research, pilot survey

WIKTORIA KACZMARCZYK
MONIKA BANAŚ
SEBASTIAN ŻARNOWSKI

ROZDZIAŁ VII

Wyniki ankiety przeprowadzonej wśród uczniów szkół średnich województwa małopolskiego

Wstęp

Omówione szczegółowo w rozdziale VI badania ankietowe zostały przeprowadzone w kwietniu 2024 roku na grupie uczniów wybranych szkół średnich w województwie małopolskim. Warto podkreślić, że ze względu na pilotażowy charakter badań prócz wniosków dotyczących odpowiedzi ankietowanych do poniższego opracowania włączono również wnioski z (nielicznych) komentarzy.

Analiza 834 ankiet przyniosła główną konstatację, że ogólna wiedza najmłodszych wyborców dotycząca kształtu oraz organizacji samorządu terytorialnego w Polsce jest umiarkowana.

Wyniki badań

Wyniki zostały poddane politologiczno-kulturoznawczej interpretacji na kilku płaszczyznach. Jednym z istotnych kryteriów uwzględnianych podczas interpretacji wyników była płeć respondentów. Uznano, że taka kategoryzacja pozwoli na uzyskanie bardziej uszczegółowionego obrazu badanej grupy. Wyodrębnione zostały trzy grupy ankietowanych: kobiety, mężczyźni oraz osoby, które nie wskazały płci.

Kolejnym kryterium, istotnym ze względu na postawione hipotezy badawcze, był rodzaj szkoły, do której uczęszczała ankietowana młodzież (wszyscy pełnoletni). W tym celu zachowano podział na liceum, zawodową szkołę średnią oraz liceum profilowane. Istotną rolę w odczytywaniu wyników odgrywała również wielkość miasta, w którym znajdowały się instytucje uczestniczące w badaniu. Zestawienie rezultatów z mniejszych ośrodków z dużym miastem (Kraków) umożliwia pogłębioną analizę zagadnienia partycypacji politycznej osób młodych.

Dla przypomnienia:

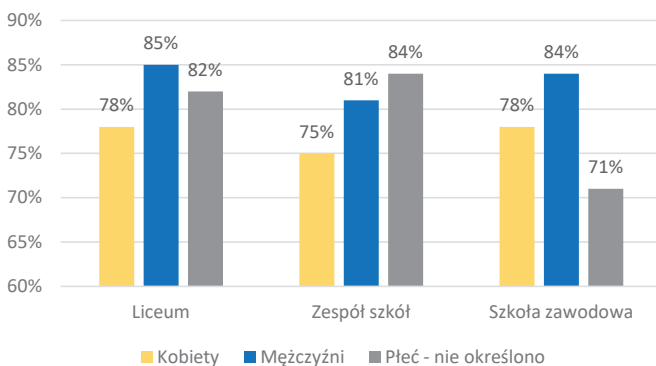
- pierwsza hipoteza badawcza (**H1**) zakładała, że uczniowie szkół średnich wykazują się wystarczającą wiedzą w zakresie funkcjonowania samorządu lokalnego;
- druga hipoteza (**H2**) – że wiedza uczniów liceów i średnich szkół zawodowych w zakresie funkcjonowania samorządu lokalnego jest porównywalna;
- trzecia hipoteza (**H3**) – że uczniowie liceów wykazują się większą wiedzą z zakresu funkcjonowania samorządu lokalnego;
- czwarta hipoteza (**H4**) – że uczniowie zawodowych szkół średnich posiadają dostateczną wiedzę z zakresu funkcjonowania samorządu lokalnego;
- piąta hipoteza (**H5**) – że uczniowie zawodowych szkół średnich oraz uczniowie liceów posiadają wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych;

- szósta hipoteza (**H6**) – że uczniowie liceów posiadają szerszą wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych niż uczniowie pozostałych szkół;
- siódma hipoteza (**H7**) – że uczniowie zawodowych szkół średnich wykazują dostateczną wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych;
- ósma hipoteza (**H8**) – że uczniowie krakowskich szkół średnich posiadają szerszą wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych aniżeli uczniowie szkół średnich spoza Krakowa.

Wiedza o samorządzie terytorialnym

Wykres I.

Procent poprawnie udzielonych odpowiedzi w pytaniach
dot. wiedzy o samorządzie terytorialnym

Opis: Wykres przedstawia procentowy rozkład poprawnie udzielonych odpowiedzi na pytania dotyczące wiedzy o samorządzie terytorialnym. Pytania uwzględniały: 1) wiedzę o najniższym szczeblu samorządu terytorialnego, 2) wiedzę o sprawowaniu funkcji zwierzchnictwa w powiecie oraz 3) wiedzę na temat zadań/obowiązków pozostających w gestii gminy. Wykres uwzględnia podział na płeć respondentów (kobiety / mężczyźni / płeć – nie określono) oraz rodzaj placówki edukacyjnej (liceum /zespół szkół / szkoła zawodowa).

Pierwsza, zasadnicza część arkusza ankiety przeprowadzonej wśród przedstawicieli najmłodszego elektoratu dotyczyła podstawowej wiedzy na temat samorządu. W trzech pytaniach respondenci mogli wykazać się wiedzą dotyczącą podziału administracyjnego Polski, przywództwa na szczeblu powiatu oraz zadań wykonywanych przez gminy. Ogólne wnioski sformułowane na podstawie udzielonych odpowiedzi prezentują się następująco: mężczyźni we wszystkich rodzajach szkół częściej od kobiet udzielali poprawnych odpowiedzi. Najlepiej w całym badaniu wypadli licealiści płci męskiej (85% poprawnych odpowiedzi). Dane te potwierdzają postawioną hipotezę badawczą H1: uczniowie szkół średnich wykazują się wystarczającą wiedzą w zakresie funkcjonowania samorządu lokalnego. Chociaż uczniowie zawodowych szkół średnich udzielili najmniej poprawnych odpowiedzi z wszystkich badanych grup (78% poprawnych odpowiedzi), ich wiedza wciąż klasyfikuje się jako dostateczna. A zatem za słuszną można uznać hipotezę badawczą H4: uczniowie zawodowych szkół średnich posiadają dostateczną wiedzę z zakresu funkcjonowania samorządu lokalnego.

Rodzaj placówki edukacyjnej nie odgrywał większej roli w statystycznym ujęciu poziomu wiedzy badanej młodzieży (licea – 82% poprawnych odpowiedzi, zespoły szkół – 80%, szkoły zawodowe – 78%).

Interesujący jest wynik dotyczący osób niepodających w ankiecie swojej płci. Takie osoby uczące się w liceach oraz w zespołach szkół wypadają statystycznie dobrze, w przypadku zespołów szkół – lepiej niż osoby deklarujące płeć żeńską lub męską. W przypadku szkół zawodowych sytuacja jest odwrotna – osoby te wypadają znacznie gorzej od pozostałych badanych.

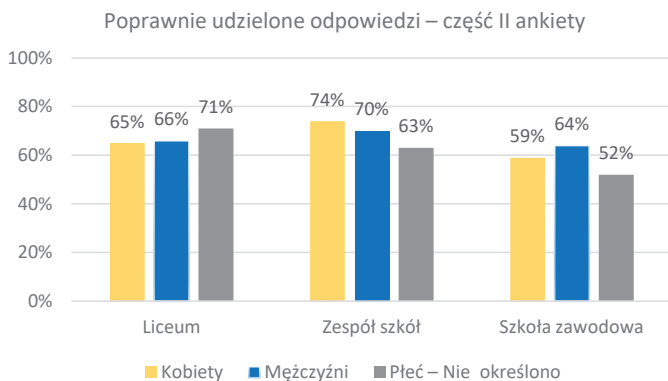
Biorąc pod uwagę powyższe, za prawdziwą uznać należy hipotezę badawczą H2: wiedza uczniów liceów i średnich szkół zawodowych w zakresie funkcjonowania samorządu lokalnego jest porównywalna. Licea i średnie szkoły zawodowe różnią w tym przypadku 4 pkt proc.

Wobec powyższego potwierdzić można hipotezę badawczą H₃: uczniowie liceów wykazują większą wiedzę z zakresu funkcjonowania samorządu lokalnego (mając na uwadze właśnie ową czteroprocentową różnicę).

Licealiści zatem wykazują większą wiedzę, lecz w stopniu nieznacznym, interpretowanym jako porównywalny z wiedzą uczniów średnich szkół zawodowych.

Wiedza o wyborach samorządowych

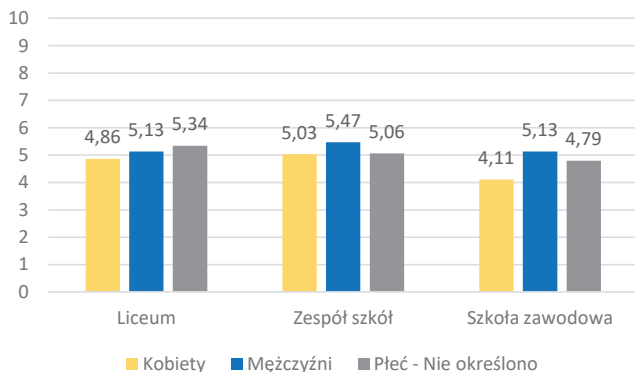
Wykres 2.

Opis: Wykres przedstawia procent poprawnie udzielonych odpowiedzi w drugiej części ankiety – wiedza o wyborach samorządowych, z zachowaniem podziału na płeć respondentów (kobiety / mężczyźni / płeć – nie określono) oraz rodzaj placówki edukacyjnej (liceum / zespół szkół / szkoła zawodowa).

Wykres 3.

Średnia arytmetyczna samooceny wiedzy o samorządzie terytorialnym

Opis: Wykres przedstawia średnią arytmetyczną zadeklarowanej przez respondentów wiedzy dotyczącej wyborów samorządowych w Polsce 7 i 24 kwietnia 2024 roku w skali od 0 do 10 (0 – brak wiedzy, 10 – celująco). Wykres uwzględnia podział na płeć respondentów (kobiety / mężczyźni / płeć – nie określono) oraz rodzaj placówki edukacyjnej (liceum / zespół szkół / szkoła zawodowa).

Intencją pytań zawartych w drugiej części kwestionariusza ankiety było sprawdzenie wiedzy młodzieży na temat zasad i przebiegu wyborów samorządowych. Uczniowie mogli wykazać się znajomością systemu wyborczego (np. odpowiadając na pytanie o to, jakiego rodzaju władzę wybiera się na poziomie samorządu terytorialnego) czy też elementów charakterystycznych (powszechność, bezpośredniość wyborów).

Spośród wszystkich odpowiedzi udzielonych w tej części arkusza zdecydowanie wyróżniają się odpowiedzi na pierwsze pytanie, które brzmiało: Komu przysługuje prawo do zgłaszania kandydatów do rad jednostek samorządu terytorialnego oraz na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast?

Z podanych opcji (obywatelom, partiom politycznym, organizacjom społecznym, komitetom wyborczym) poprawna odpowiedź to:

komitetom wyborczym. Większość ankietowanych jednak, bez podziału na płeć czy rodzaj szkoły, wybierała błędne opcje – aż 58,3% respondentów udzieliła błędnej odpowiedzi. W wielu przypadkach zaznaczano partie polityczne, co może wiązać się z faktem, iż na sporej części promocyjnych materiałów wyborczych eksponowane jest raczej partyjne logo lub nazwisko kandydata, natomiast informacja o tym, że plakat, baner czy ulotka sponsorowane i promowane są w rzeczywistości przez Komitet Wyborczy Wyborców (KWW), pozostaje słabo widoczna.

Relacja posiadanej wiedzy o wyborach samorządowych oraz samoocena tej wiedzy przez respondentów

Osoby wysoko oceniające swoją wiedzę (w skali od 0 do 10) na temat procesu wyborczego, samorządu terytorialnego i jego funkcjonowania, w większości odpowiadały poprawnie na pytania dotyczące przedmiotowych kwestii. Zauważalnym zjawiskiem było udzielanie poprawnych odpowiedzi przez osoby oceniające swoją wiedzę słabo. Samoocena wiedzy wśród respondentów była niższa niż współczynnik poprawnie udzielonych odpowiedzi. Zjawisko to, szczególnie widoczne w liceach, może świadczyć o dość wysokim sceptycyzmie wobec własnych kompetencji bądź ich krytyce, lub – pomimo anonimowości przeprowadzanych badań – o celowym zaniżaniu oceny własnej wiedzy z obawy przed udzieleniem niepoprawnych odpowiedzi.

Jak wynika z badań przeprowadzonych w 2023 roku, aż 46% uczniów w Polsce deklaruje skrajnie niską samoocenę¹. Omawiane tu wyniki badań wpisują się w powyższą diagnozę.

¹ M. Dębski, J. Flis, *MŁODE GŁOWY. Otwarcie o zdrowiu psychicznym. Raport z badania dotyczącego zdrowia psychicznego, poczucia własnej wartości*

Płeć a wiedza o wyborach samorządowych

Korelację między wyżej wspomnianym sceptycyzmem a płcią jest trudno dookreślić. Dla przykładu: w liceach obie płcie swoją wiedzę oceniły adekwatnie do jej faktycznego stanu (patrz: wykresy 2 i 3)². W szkołach zawodowych mężczyźni ocenili swoją wiedzę lepiej niż kobiety oraz osoby niepodające płci; tak samo wypadło to podczas udzielania odpowiedzi na temat funkcjonowania samorządów. Rozbieżności obserwujemy natomiast w zespołach szkół – tam kobiety, choć oceniają swoją wiedzę gorzej od mężczyzn, w odpowiedziach na zadane pytania wypadają lepiej niż mężczyźni czy osoby niepodające płci.

Podobną dychotomię zauważono w ogólnopolskich badaniach w grupie wiekowej 18-24 lata. Według raportu Centrum Badania Opinii Społecznej z października 2023 roku kobiety rzadziej interesują się polityką, a jedynie 5% z nich deklaruje, że uważnie śledzi bieżące wydarzenia³. Jednakże dają się zaobserwować tymczasowe „skoki” zainteresowania sferą polityczną. Pod tym względem szczególnie wyróżniają się lata 2016 oraz 2020. W tych latach w polskim dyskursie społeczno-politycznym intensywnie podejmowano kwestie dotyczące praw kobiet⁴. Warto także podkreślić bardzo wysoką jak na polskie standardy frekwencję kobiet w wyborach parlamen-

i sprawczości wśród młodych ludzi w Polsce, Fundacja UNaweza, Warszawa 2023, s. 58, [on-line:] https://mlodeglowy.pl/wp-content/uploads/2023/04/MLODE-GLOWY.-Otwarcie-o-zdrowiu-psychicznym_-Raport-final.pdf – 18 V 2024.

² Wyjątek stanowi liceum prywatne, w którym wiedza deklarowana przez kobiety jest mniejsza od wiedzy deklarowanej przez mężczyzn (odpowiedzi kobiet są nieznacznie słabsze).

³ CBOS, *Kobiety i polityka*, „Komunikat z Badań” 2023, nr 123, s. 2, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_123_23.PDF – 18 V 2024.

⁴ Tamże, s. 5.

tarnych w 2023 roku (74,7%)⁵. Można zatem przypuszczać, że świadomość oraz poziom aktywnego uczestnictwa w polityce wzrasta wśród kobiet, szczególnie tych młodych.

Rozważając samoocenę wiedzy respondentów naszego badania w relacji do wiedzy faktycznie przez nich reprezentowanej, należy uznać, że relacja ta jest mniej więcej wyrównana, zbieżna, adekwatna. Najpełniejsza wiedza, a zarazem najwyższa samoocena przypadła uczniom zespołu szkół; na drugim miejscu usytuowały się licea ogólnokształcące, a następnie szkoły zawodowe.

Jeśli chodzi o kategorię osób niepodających płci, to najlepiej wyglądała omawiana w tym miejscu kwestia w liceach, następnie w zespołach szkół, a w dalszej kolejności w szkołach zawodowych.

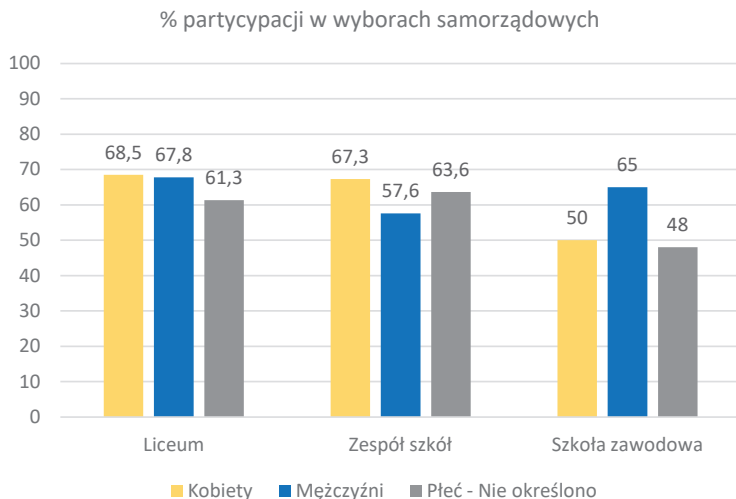
Wielkość miasta a wiedza o wyborach samorządowych

Respondenci z krakowskich szkół wykazali pełniejszą wiedzę na temat wyborów samorządowych aniżeli uczniowie z mniejszych miast. Potwierdza to hipotezę badawczą H8 (uczniowie krakowskich szkół średnich posiadają większą wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych aniżeli uczniowie szkół średnich spoza Krakowa). Na wynik ten może jednak w znacznym stopniu wpływać fakt, iż wszystkie krakowskie szkoły uwzględnione w badaniu były liceami. Brak reprezentacji innego rodzaju szkół z rejonu Krakowa uniemożliwia weryfikację/falsyfikację postawionej hipotezy, jeśli miałyby ona mieć charakter ogólny (dotyczący ogółu krakowskiej młodzieży).

5 Ipsos, Sondaż late poll, październik 2023.

Partycypacja wyborcza

Wykres 4.

Opis: Wykres przedstawia zadeklarowaną przez respondentów ogólną partycypację wyborczą. Jako partycypację rozumieć należy wszelkie aktywne głosowanie w wyborach samorządowych 7 lub/i 24 kwietnia 2024 roku. Wykres uwzględnia podział na płeć respondentów (kobiety / mężczyźni / płeć – nie określono) oraz rodzaj placówki edukacyjnej (liceum / zespół szkół / szkoła zawodowa).

Przypomnijmy, że naczelna teza badawcza projektu głosiła, iż najmłodszy elektorat województwa małopolskiego w wyborach samorządowych w Polsce w 2024 roku wykazał się wysoką aktywnością partycypacyjną.

Przeprowadzone badania potwierdziły tę tezę (patrz: wykres 4). Partycypacja wśród uczniów szkół licealnych była najwyższa wśród wszystkich badanych grup. Równie wysoko klasyfikowały się zespoły szkół, w których najniższym poziomem partycypacji wykazali się mężczyźni.

Kobiety uczące się w liceach oraz zespołach szkół deklarowały wyższą partycypację wyborczą od mężczyzn uczęszczających do tych samych szkół. W szkołach zawodowych kobiety zadeklarowały znacznie niższą partycypację wyborczą od mężczyzn – różnica wyniosła 15 pkt proc.

Statystycznie najniższą partycypacją wykazały się osoby uczęszczające do szkół zawodowych, zwłaszcza te, które w ankiecie nie określiły swojej płci (48%). Wyjątek w tego rodzaju placówkach stanowili mężczyźni.

Warto zaznaczyć, że frekwencja w II turze wyborów, 24 kwietnia 2024 roku, była znacznie niższa niż w I turze, 7 kwietnia. Zwłaszcza kobiety wydają się najbardziej zdemotywowaną grupą do ponownego udziału w głosowaniu. Kwestia motywacji oraz powodów będzie uwzględniona w następnych, planowanych badaniach sondażowych, dla których omawiane tu badania stanowią materiał pilotażowy.

Ogólnopolska frekwencja wśród najmłodszego elektoratu (18-24 lata) wyniosła w I turze 38,6%⁶. Spadek frekwencji między oboma turami zanotowano w całej Polsce (z 51,94% do 44,06%)⁷. Największa demobilizacja, biorąc pod uwagę rodzaj placówki edukacyjnej, nastąpiła w szkołach zawodowych i zespołach szkół. Ogólna partycypacja wyborcza częściowo potwierdza hipotezę H5 (uczniowie liceów i średnich szkół zawodowych posiadają wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych).

Wyższa niż średnia dla kraju partycypacja wyborcza młodzieży z Małopolski świadczy o jej względnie uświadomionym uznaniu uczestnictwa w wyborach samorządowych jako istotnym procesie kształtującym społeczeństwo obywatelskie.

⁶ Ipsos, Exit poll, 7 kwietnia 2024.

⁷ *Frekwencja w wyborach samorządowych 2024 – druga tura. Ile osób poszło głosować? Porównanie*, TVN 24, 22.04.2024, [on-line:] <https://tvn24.pl/wybory-samorzadowe-2024/frekwencja-druga-tura-wybory-samorzadowe-2024-porownanie-frekwencja-wybory-w-polsce-w-xxi-wieku-st7880540> – 18 V 2024.

Relacja między poprawnością udzielonych odpowiedzi a partycypacją wyborczą

Jedynym rodzajem placówki edukacyjnej, w której zaobserwować można ścisłą korelację między partycypacją wyborczą a poprawnością udzielonych odpowiedzi (tzn. szerszej wiedzy odpowiada wyższa partycypacja), jest szkoła zawodowa (patrz: wykresy 2 i 4).

Licealiści, którzy nie podali w ankiecie płci, deklarują znacznie niższy poziom partycypacji wyborczej, co koresponduje z relatywnie wysoką liczbą poprawnie udzielonych odpowiedzi. Licealistki stanowią najbardziej aktywną grupę wyborców, przy czym ich wiedza o wyborach jest przeciętna na tle kobiet uczących się w zespołach szkół i mężczyzn uczęszczających do liceów oraz zespołów szkół.

Partycypacja wyborcza mężczyzn uczących się w liceach jest najwyższa wśród wszystkich badanych (67,8%). Mimo to wiedza tej grupy wyborców nie klasyfikuje się najwyżej (66% poprawnych odpowiedzi).

Mężczyźni uczęszczający do zespołów szkół stanowią ciekawą grupę badawczą. Jak wykazały wyniki drugiej części ankiety, 70% odpowiedzi udzielonych przez tych respondentów było poprawnych przy jednocześnie najniższej partycypacji wyborczej wśród wszystkich mężczyzn (57,6%).

Partycypacja wyborcza w Krakowie i w mniejszych miastach

Z pozyskanych danych wynika, że 76% ankietowanych uczniów krakowskich szkół średnich uczestniczyło w wyborach samorządowych 7 i/lub 24 kwietnia 2024 roku. Wśród badanych spoza Krakowa frekwencja ta spadła do 54%.

Z powyższych danych nie można wyciągnąć definitywnych wniosków, rodzaje badanych szkół bowiem były różne i nie stanowiły próby

reprezentatywnej. Badania o charakterze pilotażowym miały posłużyć do wstępnej oceny responsywności badanego środowiska oraz dopracowania struktury i zawartości narzędzia badawczego pozwalającego na możliwie najbardziej precyzyjne pozyskanie danych wartościowych dla analizowanej tu problematyki.

Jeśli chodzi o partycypację wyborczą, krakowskie licea miały najwyższą frekwencję wśród wszystkich badanych szkół, co potwierdza zmodyfikowaną hipotezę H8b: uczniowie krakowskich szkół licealnych posiadają większą wiedzę na temat istoty i wagi wyborów samorządowych aniżeli uczniowie szkół licealnych spoza Krakowa.

Źródła wiedzy na temat wyborów samorządowych

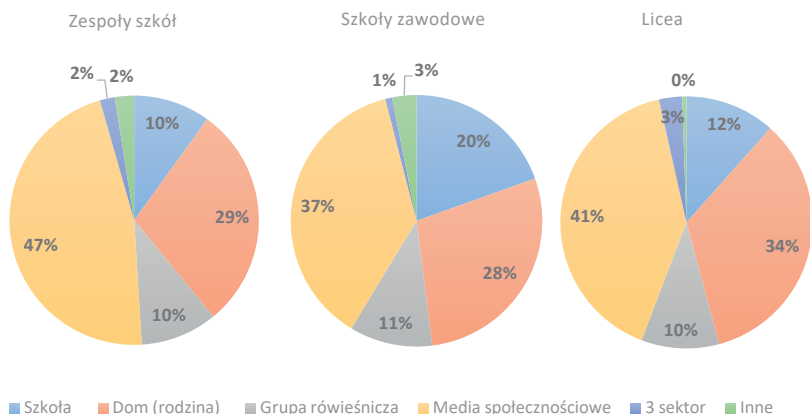
Kwestia zrozumienia procesu wyborczego jest niezwykle istotna z perspektywy młodego obywatela. W kontekście nie tylko Polski wybory samorządowe odgrywają kluczową rolę w demokratycznym życiu państwa. Jednakże aby młode pokolenie mogło w pełni uczestniczyć w tym procesie, konieczne jest zdiagnozowanie źródła przedmiotowej wiedzy.

Służyło temu następujące pytanie: Skąd czerpałaś/czerpałeś wiedzę na temat wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku – wskaż główne źródło. Możliwe odpowiedzi: a) szkoła, b) dom (rodzina), c) grupa rówieśnicza, d) media społecznościowe, e) aktywność w organizacjach „trzeciego sektora”, f) inne...

Po analizie wyników ankiet na pierwszy plan wysuwa się dominacja mediów społecznościowych jako głównego źródła wiedzy na temat wyborów samorządowych. Źródła tego stanu rzeczy doszukują się specjaliści wielu dziedzin. „Wszechobecność mediów umożliwia niemal całodobową ekspozycję na wiadomości, ułatwiając do nich dostęp. Dodatkowo zwiększająca się różnorodność mediów, pojawianie się coraz to nowych platform, programów i serwisów zwiększa ofertę

dostępnych źródeł informacji”⁸. Na drugim miejscu sytuuje się dom (rodzina), a na trzecim szkoła. Taka kolejność jest właściwa dla wszystkich rodzajów szkół średnich, różne są jedynie proporcje. Dominacja mediów społecznościowych nie dziwi, warto zwrócić uwagę na prężne działania kandydatów w wyborach samorządowych online – obecnie jest to główna forma kampanii wyborczych.

Wykres 5.

Opis: Wykres przedstawia udział procentowy poszczególnych źródeł informacyjnych zgodnie z odpowiedziami udzielonymi przez badanych.

Szkoły zawodowe stanowią ciekawe odstępstwo od pozostałych rodzajów szkół z uwagi na wysoki udział szkoły jako elementu kształtującego wiedzę na temat wyborów samorządowych (20%). Szkoły zawodowe są również tymi, w których media społecznościowe odgrywają najmniejszą rolę na tle pozostałych rodzajów szkół (37% *versus* 47% w zespołach szkół).

⁸ R. Głoc, *Zdigitalizowani wyborcy debiutujący. Polityczne użytkowanie mediów społecznościowych i podejścia do polityki pokolenia Z w Polsce*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2024, s. 101.

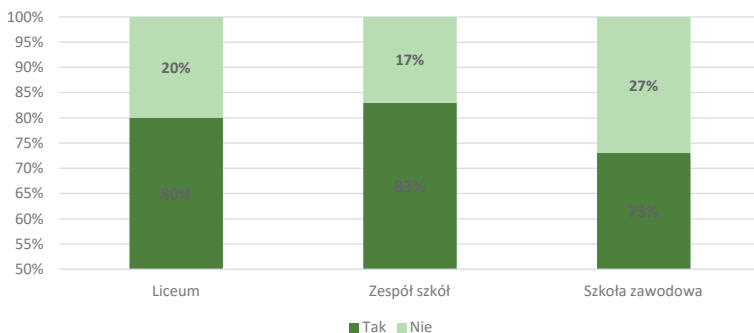
Interesujący jest udział domu i rodziny jako jednego ze źródeł czerpania wiedzy o wyborach samorządowych. Jest dosyć wysoki (28-34%) – stanowi drugie, po mediach społecznościowych, źródło wiedzy. Taki stan rzeczy może świadczyć o większej niż w grupie rówieśniczej obecności polityki w rodzinnym środowisku badanych osób.

Trzeci sektor nie zajmuje wysokiej pozycji wśród badanych. Należy jednak wziąć pod uwagę, że część badanych mogła nie znać definicji trzeciego sektora (w ankiecie brak definicji), a więc nie wiedzieć, że *de facto* aktywnie uczestniczy w jego ramach. W przyszłości warto także rozbudować ten wariant odpowiedzi o możliwość wpisania konkretnej organizacji czy inicjatywy pozarządowej, w obrębie której działa dany respondent lub respondentka.

Czy samorząd terytorialny jest istotą społeczeństwa partycypującego?

Wykres 6.

Czy samorząd terytorialny jest istotą społeczeństwa partycypującego?

Opis: Wykres przedstawia % odpowiedzi udzielanych przez respondentów na pytanie o istotę samorządu terytorialnego w kształtowaniu społeczeństwa partycypującego. Wykres uwzględnia podział na rodzaj placówki edukacyjnej (liceum / zespół szkół / szkoła zawodowa).

Z przeprowadzonego badania wynika, że u respondentów uczęszczających do szkół zawodowych zauważalny jest silniejszy niż u innych sceptycyzm względem samorządu terytorialnego jako istoty społeczeństwa partycypującego. Wspomnieć należy, że kobiety oraz osoby nieokreślające płci były najbardziej sceptyczne. Potwierdzają to niektóre wypowiedzi przytoczone przez respondentów w otwartej części ankiety:

„Uważam, że wybory samorządowe nie mają znaczenia” (R1);

„Stają się one niestety przedłużeniem kampanii centralnej, rzadko skupiają się na realnych problemach mieszkańców” (R2);

„Nie obchodzi mnie” (R3).

Pojawił się także głos wskazujący na istotność wyborów samorządowych:

„Wybory samorządowe to czas, na który czekałam 5 lat, bo samorząd i samorządność są dla mnie podstawą” (R4).

Powyższe – jako egzemplifikacja wyników – potwierdza hipotezę badawczą H6: uczniów liceów cechuje większa wiedza na temat istoty i wagi wyborów samorządowych (niż uczniów innych placówek edukacyjnych).

Wysoki poziom przekonania (ponad 50%) o istocie samorządu terytorialnego oraz wyborów samorządowych w szkołach zawodowych połączony z umiarkowaną partycypacją, zwłaszcza wśród mężczyzn, potwierdza hipotezę H7: uczniowie zawodowych szkół średnich wykazali się dostateczną wiedzą na temat istoty i wagi wyborów samorządowych.

Niniejszy rozdział można podsumować następującymi wnioskami:

- wszyscy uczniowie biorący udział w badaniu wykazali się co najmniej dostateczną wiedzą z zakresu funkcjonowania samorządu lokalnego;

- wiedza uczniów uczęszczających do zawodowych szkół średnich (ZSS) i liceów (LO) jest porównywalna z relatywnie niewielką przewagą *in plus* w przypadku tych ostatnich;
- znajomość zasad funkcjonowania samorządu lokuje się na podstawowym poziomie wśród uczniów zawodowych szkół średnich (ZSS);
- grupy licealistów i uczniów szkół zawodowych wypadają podobnie pod względem wiedzy o istocie i przebiegu wyborów samorządowych;
- licealiści (LO) nieznacznie przewyższają uczniów zawodowych szkół średnich (ZSS), jeśli chodzi o świadomość znaczenia wyborów szczebla lokalnego oraz zasad ich organizacji;
- uczniowie krakowskich szkół średnich wykazują się nieznacznie wyższą znajomością zasad przebiegu wyborów samorządowych.

Bibliografia

Źródła pierwotne

CBOS, *Kobiety i polityka*, „Komunikat z Badań” 2023, nr 123, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_123_23.PDF CBOS.

Ipsos, Exit poll, 7 kwietnia 2024.

Ipsos, Sondaż late poll, październik 2023.

Opracowania zwarte

Dębski M., Flis J. *MŁODE GŁOWY. Otwarcie o zdrowiu psychicznym. Raport z badania dotyczącego zdrowia psychicznego, poczucia własnej wartości i sprawczości wśród młodych ludzi w Polsce*, Fundacja UNAWEZA, Warszawa 2023, [on-line:] https://mlodeglowy.pl/wp-content/uploads/2023/04/MŁODE-GŁOWY.-Otwarcie-o-zdrowiu-psychicznym_-Raport-final.pdf.

Gloc R., *Zdigitalizowani wyborcy debiutujący. Polityczne użytkowanie mediów społecznościowych i podejścia do polityki pokolenia Z w Polsce*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2024.

Netografia

Frekwencja w wyborach samorządowych 2024 – druga tura. Ile osób poszło głosować? Porównanie, TVN 24, 22.04.2024, [on-line:] <https://tvn24.pl/wybory-samorzadowe-2024/frekwencja-druga-tura-wybory-samorzadowe-2024-porownanie-frekwencja-wybory-w-polsce-w-xxi-wieku-st7880540>.

Abstrakt

Rozdział przedstawia wyniki badań przeprowadzonych w wybranych szkołach średnich w województwie małopolskim. Przyjęte hipotezy znalazły częściowe potwierdzenie. Wyniki badań wskazują na dostateczną wiedzę młodych ludzi na temat funkcjonowania samorządu terytorialnego, ale nie jest to wiedza, która stymuluje do aktywnego partycypowania w życiu politycznym szczebla podstawowego. Aby to zmienić, konieczne są modyfikacje treści dydaktycznych adresowanych do uczniów znacznie wcześniej niż na szczeblu średnim.

Słowa kluczowe: partycypacja wyborcza, samorząd, wiedza o samorządzie

Abstract

Results of a Survey of Secondary School Students in the Małopolska Voivodeship

The chapter presents the results of research conducted in selected secondary schools in the Małopolskie Voivodeship. The assumed hypotheses were partially confirmed. The results of the study indicate that young people have sufficient knowledge of the functioning of the local government, however this knowledge does not stimulate to active participation in the political life. Political activation of young adults should be fostered by education started at the primary level at least.

Keywords: electoral participation, local government, knowledge of the local government functioning

MAŁGORZATA KIWIOR-FILO
MONIKA BANAŚ

ROZDZIAŁ VIII

Rekomendacje i kierunki badań na przyszłość

Wstęp

W podlegającym ciągłej zmianie świecie problem partycypacji obywateli we współtworzeniu demokratycznego ładu wydaje się wciąż aktualny i ważny nie tylko w kontekście naukowej refleksji, ale nade wszystko praktyki politycznej, w której świadome zaangażowanie jednostek i grup w proces decyzyjny wydaje się kluczem do społeczeństwa obywatelskiego i wyznacznikiem decentralizacji władzy. Dlatego też kształtowanie postawy obywatelskiej aktywności, zwłaszcza wśród młodego pokolenia, jest zarazem przywilejem i wyzwaniem dla każdej demokratycznej wspólnoty, a kondycja społeczeństwa obywatelskiego może być miernikiem jakości demokracji.

Potrzeba działania

Analiza poświęcona zbadaniu świadomości i wiedzy młodzieży dotyczącej funkcjonowania państwa, zwłaszcza w wymiarze lokalnej polityki samorządowej, jak również konkretnych postaw w wyborach samorządowych, to istotny element obrazujący kondycję demokratycznego państwa prawa w Polsce w XXI wieku. Obrazuje bowiem pewien ogólny trend w zachowaniach politycznych młodego pokolenia. Warto wobec tego zwrócić uwagę na kilka kwestii analizowanych w niniejszym studium.

1. Posiadająca długą tradycję, sięgającą czasów starożytnych, demokracja jest formą ustroju politycznego opartego na uczestnictwie szerokich rzesz społecznych w sprawowaniu władzy. W kształtowanie nowożytnego wyobrażenia demokratycznego porządku mieli wkład wybitni myśliciele: Niccolò Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke, Monteskiusz, Jean-Jacques Rousseau, a w XIX stuleciu John Stuart Mill, dla którego demokracja była „ideałem najlepszej formy rządu” i którą definiował jako „rządy całego ludu przez cały lud zarówno reprezentowany”¹. Przez cały wiek XIX trwał proces kształtowania się demokracji w praktyce ustrojowej, co skutkowało sukcesywnym rozszerzaniem praw wyborczych, a w konsekwencji doprowadziło do zwiększenia pluralizmu politycznego, który „przyczynił się do przeniesienia większości konfliktów społecznych i politycznych na grunt parlamentarny”². Idea demokracji, poddana krytyce przez dyktatorów XX wieku (Benito Mussoliniego, Adolfa Hitlera), nie zatraciła swej istoty, polegającej na aktywnym uczestnictwie obywateli w podejmowaniu decyzji i współtworzeniu

¹ J.S. Mill, *O rządzie reprezentatywnym. Poddaństwo kobiet*, przeł. M. Chyżyńska, G. Czernicki, J. Hołówska, Warszawa–Kraków 1995, s. 130.

² *Słownik historii doktryn politycznych*, red. M. Jaskólski, t. 2: *D-H*, Warszawa 1999, s. 33.

rzeczywistości politycznej, ale została wzmocniona poprzez proponowanie nowych modeli (partycypacyjnego, deliberatywnego, dyskursywnego, poliarchicznego).

2. Niezbędnym warunkiem istnienia demokratycznego ładu jest uczestnictwo, rozumiane nie tylko jako udział w wyborach, lecz także jako stałe zaangażowanie w sprawy publiczne, a ponadto rzeczywiste przedstawicielstwo, realizujące wolę społeczeństwa. Ideałem przedstawicielstwa jest bezstronność i przedkładanie dobra ogółu ponad partykularny interes grup czy jednostek³.
3. W dyskursie naukowym dotyczącym państwa demokratycznego partycypacja obywatelska stanowi zasadniczy argument. Traktowana jest jako wartość konstytucyjna, która niesie ze sobą określone korzyści: podnosi poziom świadomości obywatelskiej, kształtuje procesy deliberacji, zwiększa kontrolę obywateli nad działaniami organów państwa, wspiera ich legitymizację, a także sprzyja wzmocnieniu identyfikacji społeczności lokalnej⁴.
4. Z problemem aktywności obywatelskiej wiążą się kwestie kształtowania postaw i doświadczenia społecznego, które wymagają rezygnacji z egoistycznych skłonności na rzecz uszlachetnienia demokracji. Na taką potrzebę wskazywał już w XIX wieku autor traktatu *O demokracji w Ameryce* Alexis de Tocqueville, który podkreślał wartość wolności, konieczność utrzymywania więzi społecznych i kształtowania postaw prospołecznych, chroniących obywateli przed izolacjonizmem, tyranią większości i despotyzmem ze strony władzy. Uważał, że niezbędnym uzupełnieniem demokratycznych stosunków międzyludzkich jest istnienie wspólnot i zrzeszeń, stanowiących podstawę demokratycznego ładu. Ten argument, mimo upływu lat, pozostaje wciąż aktualny.

³ K. Dziubka, L.M. Nijakowski, B. Szlachta, *Idee i ideologie we współczesnym świecie*, Warszawa 2008, s. 46.

⁴ W. Firek, *Partycypacja obywatelska jako wartość konstytucyjna w demokratycznym państwie prawnym*, „Przegląd Konstytucyjny” 2023, nr 2, s. 53.

5. Demokracja stwarza warunki do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, pozwalającego na świadome zaangażowanie obywateli i ich oddolną, autonomiczną aktywność. Zdaniem teoretyków demokracji (Johna Rawlsa, Ronalda Dworkina) społeczeństwo obywatelskie jest najlepszą obroną demokracji przed wszelkimi formami kryzysów. Nie dziwi więc fakt, że istnienie społeczeństwa obywatelskiego, w ramach którego jednostki w sposób dobrowolny i bezpośredni uczestniczą w niezależnej od państwa sferze publicznej, jest jednym z konstytutywnych postulatów każdej demokracji⁵.
6. Zainicjowany w okresie transformacji systemowej lat 80. XX wieku w Polsce proces budowania demokratycznego państwa prawa uwzględniał nie tylko potrzebę decentralizacji władzy, podkreślając wartość i ważność samorządności, ale wymagał odbudowy zaufania społecznego, stworzenia kultury politycznej na nowo definiującej obywatelskość i tożsamość, kultury nakierowanej na partycypację oraz kształtującej postawy proobywatelskie na różnych poziomach, w tym w kontekście „małych ojczyzn”, gdzie właśnie samorząd miał stać się kolebką kreatywności obywatelskiej.
7. W nowych uwarunkowaniach prawno-ustrojowych w Polsce samorząd odzyskiwał swoją podmiotowość i rangę organu niezależnego od administracji rządowej. Zgodnie z nowożytną tradycją samorząd terytorialny stanowił podstawową „formę decentralizacji administracji, polegającą na przekazaniu miejscowym społecznościom prawa do samodzielnego zawiadywania, w ustawowo określonym zakresie, sprawami publicznymi o znaczeniu lokalnym”⁶.

⁵ Tamże.

⁶ G. Smyk, *Podmiotowość samorządu terytorialnego w literaturze prawno-administracyjnej przełomu XIX i XX wieku*, [w:] *Suwerenność, autonomia i podmiotowość*, red. D. Szpoper, P. Dąbrowski, Sopot 2023, s. 338.

8. W Polsce właśnie w samorządzie terytorialnym odnajdujemy instytucjonalne formy partycypacji obywatelskiej, formy proceduralne partycypacji społecznej oraz przejawy działań partycypacyjnych⁷. Wszystkie one gwarantują udział obywateli w procesie podejmowania decyzji, wypracowywanych często w drodze dialogu społecznego, konsultacji społecznych, inicjatyw lokalnych, przy wykorzystaniu budżetu obywatelskiego.
9. Mimo braku instytucjonalnych przeszkód dotyczących aktywności w sferze publicznej partycypacja obywatelska społeczeństwa polskiego jest relatywnie niska. Niektórzy badacze przyczyn takiego stanu rzeczy upatrują w deficycie kultury politycznej, braku zaufania do innych ludzi, upartyjnieniu czy wręcz dominacji postaw bierności w polityce⁸.

Dlatego też zaprezentowane studium teoretyczno-empiryczne poświęcone analizie wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku w świadomości najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego, oparte na pilotażowych badaniach ankietowych, stanowi odzwierciedlenie stanu realnego: wiedzy, świadomości i postaw obywatelskich młodego pokolenia w Małopolsce, ale też, co cenne, ukazuje pogłębianą refleksję nad współczesną kondycją demokracji partycypacyjnej, samorządności i społeczeństwa obywatelskiego. Wszystkie te dobra nie są dane raz na zawsze, wymagają troski i aktywnego współtworzenia, do którego potrzebne jest społeczne zaangażowanie. W innym przypadku, zgodnie z obserwacją Bernarda Manina, możemy mieć do czynienia z demokracją spektaklu, w której zamiast rzeczywistej polityki dominować będą przekazy medialne⁹. Owa dbałość o kondycję

7 S.L. Stadniczeńko, *Partycypacja obywatelska w demokracji deliberacyjnej ku dobru wspólnemu*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2019, t. 17, nr 3, s. 160.

8 K. Łabędź, *Partycypacja obywatelska na poziomie lokalnym – formy i ograniczenia*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 4, s. 95.

9 B. Manin, *The Principles of Representative Government*, Cambridge 1997.

demokratycznego ładu, gwarantowana konstytucyjnym prawem (jak choćby wyborczym), jest uprawnieniem wiążącym się z odpowiedzialnością za kształt polityki. Ten oczywisty, choć nie zawsze uświadomiony, związek wolności z odpowiedzialnością, o którym pisał obszernie w *Konstytucji wolności* Friedrich August von Hayek¹⁰, jest godny przypomnienia zwłaszcza młodemu pokoleniu Polaków w kontekście kształtowania partycypacyjnej kultury politycznej, rozumianej jako „część świadomości społecznej, zarówno grupowej jak i jednostkowej, która jest zdolna wyeliminować, zmodyfikować bądź uporządkować zachowania polityczne oraz decyzje polityczne i sposoby myślenia o polityce”¹¹.

Kluczowe obszary oddziaływania

Kultura polityczna, wzmiankowana także w rozdziale II niniejszej publikacji, po raz kolejny daje o sobie znać w sensie istotności analizowanych tu kwestii. Wieloaspektowość oraz wielowymiarowość tego fenomenu – kultury politycznej – skutkuje mnogością definicji i konceptualizacji i wprowadza niekiedy zamęt czy konfuzję, co tak naprawdę jest badane. Aby uniknąć nieporozumienia, warto mieć na względzie pierwotne znaczenie dwóch elementów konstytutywnych: kultury i polityki, składających się na pojęcie kultury politycznej.

Z wielości definicyjnych dotyczących *kultury i polityki* użyteczne na potrzeby tego studium wydają się znaczenia przedstawione poniżej.

Kultura to wypracowany przez człowieka zbiór interakcji grupowych, który ma czynić jednostkę lepszą, znającą i praktykującą reguły właściwego postępowania (kulturalną), jednostką ucywilizowaną.

¹⁰ F.A. von Hayek, *Konstytucja wolności*, przeł. J. Stawiński, Warszawa 2006, s. 81.

¹¹ Z. Błok, *Czynniki determinujące kulturę polityczną oraz modele kultury politycznej*, [w:] *Teoretyczne i metodologiczne problemy badań nad kulturą polityczną*, red. tegoż, Poznań 2005, s. 52.

Kultura jest stawiana tutaj w opozycji do stanu natury, który pozostaje „niezagospodarowany”, „nieuporządkowany”, „bezladny”, a niekiedy nawet „chaotyczny”. Ten starożytny sposób konceptualizowania, asocjowany z postacią Cyserona, wydaje się uniwersalny, klasyczny i aplikowalny do różnych zbiorowości ludzkich. Tak rozumiana kultura wydobywa z jednostki to, co w niej najlepsze, rozwija talent i dyspozycje, aktywizuje do konstruktywnego działania. W miarę rozwoju cywilizacyjnego, przez kolejne stulecia, propozycji definiowania kultury przybywało, odchodzono od pierwotnego brzmienia, co przyczyniło się do zagubienia istoty rzeczy¹².

Współcześnie jedną z definicji nawiązujących (w pewnym stopniu) do tej antycznej jest pojmowanie kultury jako wspólnotowego formatowania umysłu¹³. Jednostka przez interakcje z innymi jednostkami przyjmuje zasady i nasiąka wartościami leżącymi u podstaw wspólnie podjętych decyzji oraz wynikających z nich działań. Ważna w tym procesie jest relacja jednostka–wspólnota, ponieważ kultury nie tworzy jednostka odizolowana od wspólnoty, lecz w niej zanurzona. Kultura jest fenomenem zbiorowo budowanym, rozwijanym i pielęgnowanym, której pierwszym beneficjentem staje się właśnie jednostka. Dlatego tak ważne jest, aby kultura jako zbiór wartości, obiektów materialnych i niematerialnych osiągnięć wpływała na aktywne, konstruktywne postawy jednostki.

Warto w tym miejscu poczynić uwagę, że nie każda działalność, produkcja czy twórczość określana jako kultura w istocie nią jest. Z ludzkiego doświadczenia wynika, że nierzadko twory destruktcyjne (np. określone ideologie, w tym komunizm, nazizm czy maoizm) rościły sobie miano programów kulturowych – a dokładniej kulturowo-

¹² M. Banaś, *O przenikalności rzeczy. Kultura, polityka, kultura polityczna*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy kultury politycznej. Studia i szkice*, red. tejże, Kraków 2013, s. 7-10.

¹³ G. Hofstede, *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*, Newbury Park-London-New Delhi 1984.

-polityczno-gospodarczych – niosących „zbawienie”, wyzwolenie jednostki z dotychczas obowiązujących zasad. A zatem, konkludując powyższy fragment, należy podkreślić, że kulturą jest to wszystko, co pozwala człowiekowi na jego rozwój z pożytkiem dla niego samego oraz wspólnoty, w której działa i za którą współodpowiada.

Polityka podobnie jak kultura przysparza okazji do wielu sporów definicyjnych i podobnie jak kultura ma swoją antyczną proveniencję. Arystoteles łączył politykę z dobrem najwyższym, a więc areną aktów etycznych. Jeśli w jakimś działaniu zabrakło pierwiastka etycznego, znaczyło to, że owo działanie nie było polityczne – nie było ukierunkowane na dobro wspólne. Jako takie, stawało się działaniem szkodliwym, skierowanym przeciw wspólnotie oraz przeciw jednostce tę wspólnotę współtworzącej¹⁴. Polityka w swym oryginalnym, pierwotnym znaczeniu była zatem roztrofną troską o dobro wspólne. Ale aby taka troska mogła zaistnieć, konieczne są odpowiednie wartości, stanowiące fundament dla zbiorowego działania zachodzącego w określonych ramach instytucjonalnych, których ukoronowaniem staje się państwo. Wartości – równie trudne, a może nawet trudniejsze do zdefiniowania niż kultura i polityka – nie posiadają jasno określonego zbioru desygnatów. Bywają dodatkowo względne, tzn. nie takie same, nie tożsame, dla różnych jednostek, grup czy wspólnot. Aksjologia jako nauka o wartościach nie dostarcza jednoznacznej wiedzy, jak grupować wartości, jak je opisywać, jak nazywać czy jak interpretować¹⁵. Jednak to, co w przypadku rozważań o wartościach wydaje się względny konsensem, to użycie wartości do wyjaśniania ludzkich zachowań, także tych politycznych. Właśnie w takim wymiarze – politycznym – wartości współtworzą ład społeczny i kształtują społeczne normy.

¹⁴ M. Banaś, *O przenikalności rzeczy...*, s. 12.

¹⁵ J.H. Kołodziej, *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, Kraków 2011, s. 6-36.

Mając na uwadze partycypację polityczną, udział obywateli w wyborach, m.in. samorządowych, należy przyjrzeć się bliżej zbiorowi wartości deklarowanych przez członków polskiego społeczeństwa. Pomocna w tym zakresie jest koncepcja wymiarów kultury zaproponowana przez Geerta Hofstede, holenderskiego naukowca, który kilkadziesiąt lat swojej działalności poświęcił na identyfikowanie konstelacji wartości formatującej jednostkowe i zbiorowe zachowania społeczeństw z różnych części świata¹⁶. W przypadku polskim charakterystyczne (w sensie: dominujące) stają się dwa wymiary, określone jako „unikanie niepewności” (93 na 100) oraz „dystans do władzy” (68 na 100)¹⁷. Szczególnie ten drugi wynik jest istotny, oznacza bowiem, że polskie społeczeństwo w sposób stosunkowo zgodny (większościowy) akceptuje nierówną dystrybucję władzy. Zgadza się tym samym na stan, w którym istnieją grupy bardziej oraz mniej uprzywilejowane, jeśli chodzi o dostęp do decyzyjnych stanowisk, posad, funkcji. Ma to o tyle negatywny wpływ na całokształt politycznego (nie)zaangażowania, że skorelowane jest z bardzo wysokim wskaźnikiem unikania niepewności, a więc preferowania status quo. Dodatkowo dochodzi tutaj trzeci wymiar, „indywidualizmu”, który pozwala określić stopień autostrzegania w kategoriach „ja” lub „my”. W przypadku polskim społeczeństwo lokuje się mniej więcej w połowie skali, a więc jest zrównoważone, tzn. panuje równowaga między myśleniem nastawionym egoistycznie oraz myśleniem o wspólnocie jako podstawowym bycie.

Mając powyższe na względzie i kierując się ambicją aktywizacji postaw proobywatelskich i prospołecznych, należałoby skierować pierwsze kroki naprawcze w stronę systemu edukacyjnego na wszystkich jego poziomach, od przedszkolnego począwszy. Wychowanie od najmłodszych lat w poczuciu sprawczości, podmiotowości, partycypacji

¹⁶ G. Hofstede, dz. cyt.

¹⁷ Poland, Country Comparison Tool, The Culture Factor Group, [on-line:] <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison-tool?countries=poland> – 3 VI 2023.

w życiu wspólnoty, na początku tej najbliższej – rodzinnej, a dalej rówieśniczej, sąsiedzkiej i wreszcie narodowej, wydaje się nieodzownym warunkiem wychowania jednostki świadomej swoich praw, obowiązków i powinności. Uczestniczenie w życiu politycznym nie jest obowiązkiem, jest powinnością, której potrzebę wypełnienia należy nie tylko zaszczepiać na lekcjach wychowawczych czy zajęciach dotyczących wiedzy o społeczeństwie, lecz także uczyć jej w praktyce na najprostszych przykładach. Chociażby takich jak ten, który został zaczerpnięty z amerykańskiego doświadczenia: otóż do grupy pięcioletnich przedszkolaków dołączył nowy kolega. Opiekunka zaproponowała dzieciom, aby na przywitanie rówieśnika zaśpiewały piosenkę, którą dzieci po krótkiej naradzie między sobą same wybrały – już bez ingerencji opiekunki. W ten prosty sposób dzieci zostały zachęcane do podjęcia negocjacji, dyskusji i dokonania wyboru ze swojego całkiem niemałego repertuaru. Przykład drugi pochodzi z fińskiej praktyki, w której szkoła podstawowa jest prawdziwą przestrzenią nabywania nie tylko wiedzy, ale także umiejętności współpracy, co dzieje się przez m.in. wspólne, klasowe zbieranie funduszy potrzebnych do zorganizowania biwaku czy inne zespołowe przedsięwzięcia wymagające nakładów finansowych. Uczniowie sami wychodzą z inicjatywą, nauczyciel zaś jest doradcą, a nie instruktorem. Taka relacja pozwala na wzmacnianie wzajemnego zaufania, kooperacji oraz określanie wspólnego celu, który następnie jest realizowany. Na szczeblu szkoły średniej czy uniwersytetu istnieje wiele wartościowych przykładów, tzw. dobrych praktyk, u naszych południowych sąsiadów Słowaków, od których moglibyśmy zaczerpnąć inspirację animowania społeczeństwa obywatelskiego z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego, w tym konkretnym przypadku – dziedzictwa regionu¹⁸.

¹⁸ M. Banaś, *Dobre praktyki współpracy szkół wyższych i organizacji pozarządowych na Słowacji*, [w:] *Współpraca uczelni wyższych i organizacji pozarządowych jako animatorów społeczeństwa obywatelskiego z wykorzystaniem potencjału*

Aktywizm obywatelski odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu demokratycznych społeczeństw i promowaniu pozytywnych zmian. Aby go rozwijać i wzmacniać, należy zwrócić szczególną uwagę na:

- Cyfrowe zaangażowanie obywatelskie młodych ludzi – większość młodych ludzi korzysta z platform cyfrowych, można zatem zachęcać młodzież do wykorzystywania mediów społecznościowych, blogów i innych przestrzeni online celem szerzenia wiedzy, podnoszenia świadomości o istotności partycypacji politycznej, mobilizowania wsparcia dla inicjatyw samorządowych.
- Rozwijanie współpracy i budowanie partnerstwa – zachęcanie młodych ludzi (już od wczesnych lat) do podejmowania kooperacji we własnym gronie, wspieranej przez nauczycieli, mentorów, rodziców/opiekunów i starszych kolegów poprzez stwarzanie łączności międzypokoleniowej; przyczyni się to do wzmacniania społecznej kohezji oraz splatania tego, co bliskie i wspólne, a przez to kreujące poczucie przynależności i bezpieczeństwa (szeroko rozumianego).
- Edukację obywatelską i umiejętność krytycznego myślenia – uczenie krytycznego myślenia, zwłaszcza w sferze medialnej (odróżnianie informacji od dezinformacji oraz ideologicznej narracji); pomaganie młodym ludziom w zrozumieniu, jak odpowiedzialnie i obiektywnie weryfikować informacje na temat polityki, samorządu, partycypacji politycznej oraz realnych możliwości kształtowania ładu społecznego; należy czynić to prostym, zrozumiałym językiem, pozbawionym odniesień ideologicznych, naleciałości naukowych czy paranaukowego żargonu; praktycyzm i pragmatyzm winny przyświecać konstruowaniu takiego przekazu.

Podsumowanie

Jako autorzy przedstawionego na łamach tej publikacji projektu pilotażowego, dotyczącego partycypacji politycznej ludzi młodych, wkraczających dopiero w dorosłość, mamy świadomość, że nie wyczerpałismy przedmiotowej problematyki. Wymaga ona bowiem znacznie głębszego przebadania i na znacznie szerszą skalę, co planujemy uczynić w kolejnym kroku, wykorzystując teraz zgromadzoną wiedzę. W tym względzie zasadne wydaje się przeprowadzenie badań już nie tylko w skali regionu (Małopolski), lecz także objęcie badaniami ankietowymi młodzieży wszystkich województw, co znacząco rozszerzyłoby skalę badania i liczbę respondentów oraz otworzyłoby nowe perspektywy badań komparatystycznych, obrazujących aktywność młodego pokolenia w poszczególnych regionach Polski. Przeprowadzone badania pilotażowe jednoznacznie dowiodły sensowności takowych analiz, które z jednej strony odzwierciedlają stan wiedzy, zaangażowanie młodzieży i jej aktywność w sferze publicznej, z drugiej działają motywująco, pokazując, że kwestia partycypacji i budowania społeczeństwa obywatelskiego podlega weryfikacji i jest nieustanną troską społeczności demokratycznej. Ufamy, że przyczyni się to do zaproponowania skutecznych rozwiązań na przyszłość, aktywizujących potencjał młodych pokoleń w obszarze polityki nie tylko samorządowej.

Bibliografia

- Banaś M., *Dobre praktyki współpracy szkół wyższych i organizacji pozarządowych na Słowacji*, [w:] *Współpraca uczelni wyższych i organizacji pozarządowych jako animatorów społeczeństwa obywatelskiego z wykorzystaniem potencjału dziedzictwa kulturowego*, red. M. Banaś, F. Czech, M. Kołaczek, Kraków 2019, s. 263-291, <https://doi.org/10.12797/9788381381529.13>.
- Banaś M., *O przenikalności rzeczy. Kultura, polityka, kultura polityczna*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy kultury politycznej. Studia i szkice*, red. M. Banaś, Kraków 2013, s. 7-25.

- Blok Z., *Czynniki determinujące kulturę polityczną oraz modele kultury politycznej*, [w:] *Teoretyczne i metodologiczne problemy badań nad kulturą polityczną*, red. Z. Blok, Poznań 2005, s. .
- Dziubka K., Nijakowski L.M., Szlachta B., *Idee i ideologie we współczesnym świecie*, Warszawa 2008.
- Firek W., *Partycypacja obywatelska jako wartość konstytucyjna w demokratycznym państwie prawnym*, „Przegląd Konstytucyjny” 2023, nr 2, s. 53-73, <https://doi.org/10.4467/25442031PKO.23.010.18276>.
- von Hayek F.A., *Konstytucja wolności*, przeł. J. Stawiński, Warszawa 2006.
- Hofstede G., *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*, Newbury Park–London–New Delhi 1984.
- Kołodziej J.H., *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, Kraków 2011.
- Łabędź K., *Partycypacja obywatelska na poziomie lokalnym – formy i ograniczenia*, „Przegląd Polilogiczny” 2015, nr 4, s. 93-106, <https://doi.org/10.14746/pp.2015.20.4.7>.
- Manin B., *The Principles of Representative Government*, Cambridge 1997.
- Mill J.S., *O rządzie reprezentatywnym. Poddaństwo kobiet*, przeł. M. Chyżyńska, G. Czernicki, J. Hołówka, Warszawa–Kraków 1995.
- Poland, Country Comparison Tool, The Culture Factor Group, [on-line] <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison-tool?countries=poland>.
- Słownik historii doktryn politycznych*, red. M. Jaskólski, t. 2: D-H, Warszawa 1999.
- Smyk G., *Podmiotowość samorządu terytorialnego w literaturze prawno-administracyjnej przełomu XIX i XX wieku*, [w:] *Suwerenność, autonomia i podmiotowość*, red. D. Szpoper, P. Dąbrowski, Sopot 2023, s. 338-352.
- Stadniczeńko S.L., *Partycypacja obywatelska w demokracji deliberacyjnej ku dobru wspólnemu*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2019, t. 17, nr 3, s. 151-171, <https://doi.org/10.25167/osap.1874>.

Abstrakt

Rozdział zawiera podstawowe konkluzje z rekomendacjami dotyczącymi świadomości wyborczej młodych ludzi, w jaki sposób świadomość ta może i powinna być wzmacniania, by przyczyniała się do większej partycypacji młodych wyborców w kształtowaniu wspólnotowego ładu.

Słowa kluczowe: świadomość wyborcza, aktywizacja polityczna, ludzie młodzi

Abstract

Recommendations and Future Research Directions

The chapter provides basic conclusions with recommendations, regarding the electoral awareness of young people, on how this awareness can and should be strengthened, contributing to greater participation of young voters in shaping community governance.

Keywords: electoral awareness, political activism, young adults

EWA BUJWID-KUREK

Podsumowanie – analiza SWOT

Nie ma potrzeby po raz kolejny przytaczać wniosków wynikłych z przeprowadzonych badań ankietowych, co czyni się zwykle w podsumowaniu. Jednak zważywszy na realizację projektu badawczego, wydaje się ze wszech miar słuszne w tym miejscu właśnie poczynić refleksję, co było zaletą (mocnymi stronami), co wadą (słabymi stronami), co szansą, a co zagrożeniem. Wnioski płynące z analizy SWOT są pomocne w planowanych w przyszłości badaniach, szczególnie dotyczących tej samej (tych samych) kwestii. Biorąc pod uwagę wymienione kryteria, które mieści w sobie SWOT, można uniknąć wielu niedoskonałości w przeprowadzaniu badań lub takim niedostatkom zapobiec, co w efekcie ma prowadzić do osiągnięcia doskonałości w badaniach naukowych.

Analiza SWOT projektu badawczego pt. *Wybory samorządowe w Polsce w 2024 roku w świadomości najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego. Studium teoretyczno-empiryczne*

Mocne strony	Słabe strony	Szanse	Zagrożenia
843 ankiety	Brak ostrych kryteriów doboru respondentów	Nabyte doświadczenia korzystnie wpłyną na przeprowadzenie pogłębionych badań	Gotowość współpracy ze strony szkół średnich (tzw. interesariuszy zewnętrznych)
Badania pilotażowe	Czas przeprowadzenia badań w ostatnim tygodniu przed zakończeniem roku szkolnego przez maturzystów	Termin wyborów samorządowych niekolidujący z końcem roku szkolnego dla maturzystów	Bliskość terminu wyborów samorządowych i ukończenia szkoły przez uczniów ostatnich klas szkół średnich
Kwestionariusz ankiety	Nieostre sprecyzowanie prośby o udzielenie odpowiedzi	Dbłość o jak największą precyzję w kierowanych do respondentów prośbach o udzielenie odpowiedzi	Mimo dbałości o precyzyjność nie wszyscy respondenci (uczniowie) wykażą się ich zrozumieniem
Życzliwość Dyrekcji niektórych małopolskich szkół średnich	Nie wszystkie szkoły odpowiedziały pozytywnie na prośbę przeprowadzenia badań wśród uczniów	Dyrekcje szkół średnich będą żywo zainteresowane współpracą z otoczeniem zewnętrznym, w tym z uczelniami	Dyrekcje szkół nie będą wykazywały zainteresowania współpracą z ośrodkami naukowo-badawczymi
Publikacja monografii współautorskiej	Ścisłe określony czas pracy nad monografią zależny od terminu rozliczenia otrzymanego grantu badawczego	Przy zaangażowaniu i zadaniowości wszystkich członków zespołu badawczego (pracowników badawczo-dydaktycznych, doktora i studentów) jest możliwa terminowa realizacja projektu	Błędnie dobrani członkowie zespołu badawczego

Mocne strony	Słabe strony	Szanse	Zagrożenia
Konstrukcja monografii: część teoretyczna i część empiryczna	Ograniczona liczba arkuszy wydawniczych (7)	Zwiększenie liczby arkuszy wydawniczych do minimum 10	Brak środków finansowych
Nabywanie przez zespół badawczy, szczególnie przez studentów zaangażowanych w realizację projektu, kompetencji miękkich (praca w zespole)	Nie wszyscy wcześniej deklarujący swój udział mogli przystąpić do realizacji projektu (przyczyny niezależne, których wcześniej nie można było przewidzieć)	Nie ma żadnych przeszkód do realizacji projektu	Nieprzewidywalne przeszkody uniemożliwiające przystąpienie do realizacji projektu

Źródło: opracowanie własne.

Na koniec nasuwa się konkluzja, którą nadzwyczaj celnie oddają słowa wyrażone przez amerykańską polityczkę Elizabeth Goreham: „Zaangażowanie obywatelskie jest bardzo ważne. Razem żyjemy i musimy o siebie nawzajem dbać”.

Noty o autorach

Dr hab. Monika Banaś, prof. UJ – pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Studiów Międzykulturowych Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego; kierownik Zakładu Badań nad Społeczeństwami Wielokulturowymi; prezes zarządu organizacji pozarządowej Cooperantis Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Społecznego i Dialogu Międzykulturowego, które realizuje projekty o zasięgu lokalnym i regionalnym, ukierunkowane na wzmacnianie partycypacji obywatelskiej w życiu publicznym (<http://cooperantis.eu/>).

Afiliacja: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Studiów Międzykulturowych

ORCID: 0000-0002-6542-4053

E-mail: monika.banas@uj.edu.pl

Prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek – politolożka, pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W pracy badawczej zajmuje się problematyką współczesnych systemów politycznych ze szczególnym uwzględnieniem państw Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej. Jest autorką wielu publikacji, w tym kilku monografii

naukowych, m.in.: *Legitymizacja ustroju politycznego państw pojugo-słowiańskich* (Kraków 2019). Jest też współautorką m.in. podręcznika akademickiego *Transformacja ustroju politycznego wybranych państw Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej* (Kraków 2015) oraz monografii: *III Rzeczpospolita Polska 1990-2016. Opinie – dylematy – kontrowersje* (Kraków 2016) i *Culture and Identities* (Belgrad 2020). Przetłumaczyła z języka serbskiego na język polski Konstytucję Republiki Serbii i opatrzyła ją autorskim wstępem – publikacja została wydana w ramach serii *Biblioteka Sejmowa – Konstytucje Świata* nakładem Wydawnictwa Sejmowego (Warszawa 2018).

Afiliacja: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych

ORCID: 0000-0001-7634-828X

E-mail: ewa.bujwid-kurek@uj.edu.pl

Lic. Wiktoria Kaczmarczyk – studentka drugiego roku politologii, studiów II stopnia, na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W 2022 roku uzyskała tytuł Bachelor of Arts w naukach politycznych i stosunkach międzynarodowych na Uniwersytecie Zachodniej Anglii (UWE) w Bristolu za pracę *Reproductive Rights under Authoritarian Governments*. Jej główne zainteresowania badawcze dotyczą reżimów niedemokratycznych oraz praw człowieka.

Afiliacja: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych

ORCID: 0009-0006-2726-7639

E-mail: wiktoria.l.kaczmarczyk@student.uj.edu.pl

Dr hab. Małgorzata Kiwior-Filo, prof. UJ – pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Filozofii Polityki Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego; politolog, badaczka współczesnej myśli politycznej, zwłaszcza włoskiej,

oraz niedemokratycznych systemów władzy; interesuje się także problematyką społeczną, współczesnymi wyzwaniem i zagrożeniami w kontekście bezpieczeństwa państwa; współredaktorka i autorka publikacji naukowych z zakresu współczesnych doktryn politycznych, w tym monografii *Myśl polityczna włoskich liberałów wobec faszyzmu* (Kraków 2013).

Afiliacja: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych

ORCID: 0000-0002-4797-8079

E-mail: malgorzata-kiwor-filo@uj.edu.pl

Dr Judyta Pasiut – doktor nauk społecznych w dyscyplinie: nauki o polityce (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie). Absolwentka studiów magisterskich w zakresie stosunków międzynarodowych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Autorka publikacji naukowych. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół współpracy zagranicznej prowadzonej przez jednostki samorządu terytorialnego, roli mediów lokalnych w kształtowaniu wizerunku lokalnej władzy, wyborów samorządowych oraz partycypacji obywatelskiej na szczeblu lokalnym.

Afiliacja: Urząd Miasta Nowego Sącza, Biuro Aktywności Obywatelskiej

ORCID: 0009-0003-6415-6717

E-mail: judyta.pasiut@interia.pl

Lic. Katarzyna Solarz – studentka pierwszego roku politologii, studiów II stopnia, na Uniwersytecie Jagiellońskim. Tytuł licencjata obroniła w 2023 roku dzięki pracy pt. *Poparcie celebryckie jako element kampanii wyborczej na przykładzie wsparcia Baracka Obamy przez Oprah Winfrey w wyborach 2008 roku*. Obecnie interesuje się głównie problematyką reprezentacji kobiet i młodych osób w sferze publicznej.

Afiliacja: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych

ORCID: 0009-0007-3708-9861

E-mail: ktarzynaso.solarz@student.uj.edu.pl

Lic. Szymon Stępiński-Nawrot – student pierwszego roku politologii, studiów II stopnia, na Uniwersytecie Jagiellońskim. Pracę licencjacką pt. *Mowa nienawiści w mediach społecznościowych w polskiej debacie wyborczej* obronił w 2023 roku. Najbardziej interesuje się polską sceną polityczną i polityką w sieci.

Afiliacja: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych

ORCID: 0009-0000-7059-392X

E-mail: szymon.stepinski-nawrot@student.uj.edu.pl

Mgr Artem Susolia – etniczny Ukrainiec, który urodził się na Ukrainie w mieście Myrhorod. W 2022 roku zdobył tytuł magistra na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w dyscyplinie: nauki o polityce i administracji. Obecnie jest doktorantem Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. Jego zainteresowania naukowe to: współczesne stosunki międzynarodowe, procesy transformacyjne i demokratyzacja na świecie, w szczególności demokratyzacja państw na obszarze postradzieckim.

Afiliacja: Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Szkoła Doktorska

ORCID: 0009-0009-1139-9698

E-mail: artem.susolia@doktorant.up.krakow.pl

Sebastian Żarnowski – student Uniwersytetu Jagiellońskiego, od 2022 roku związany z Wydziałem Studiów Międzynarodowych i Politycznych w ramach studiów licencjackich kulturoznawstwa międzynarodowego w Instytucie Studiów Międzykulturowych. Jego zainteresowania badawcze obejmują obszary takie jak: etnografia, antropologia kulturowa, kultura polityczna, semiotyka oraz językoznawstwo. Entuzjasta nordyckiego kręgu kulturowego, prywatnie związany ze społeczeństwem i kulturą Norwegii.

Afiliacja: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Studiów Międzykulturowych

ORCID: 0009-0008-3813-7674

E-mail: sebastian.zarnowski@student.uj.edu.pl

Indeks osób

- Almond Gabriel A. 59
Amsterdamski Stefan 24, 28, 112
Antoszewski Andrzej 48
Arkit Tadeusz 108
Arystoteles 29, 61, 160
- Babiński Grzegorz 124, 132
Badurski Dariusz 108
Banaś Monika 11, 17-18, 51, 56, 59, 159-160, 162-163, 171
Baran Bogdan 62
Barber Bernard 53
Barczyk Kazimierz 108
Barker Rodney 113
Barnard F.M. 59
Barrett Martyn 39
Bauman Zygmunt 52
Bębenek Renata 19
Bednarkiewicz Małgorzata 121
Beeghley Leonard 58
Beetham David 113
Bell Daniel 28
Beyme Klaus von 14
Biedroń Grzegorz 109
Bimber Bruce 58
- Blok Zbigniew 158
Bobbio Norberto 33
Bodin Jean 154
Bolzendahl Catherine 56
Borowiec Piotr 32, 37, 39
Broda-Wysocki Piotr 36
Brown-Iannuzzi Jazmin L. 58
Bujwid-Kurek Ewa 11, 17-18, 113, 171
Buzek Jerzy 76
- Chmielnicki Paweł 15
Chyżyńska M. 154
Clark Terry Nichols 60
Coffé Hilde 56
Coleman James S. 26, 53
Cronin Ciaran 50
Cyceron 29, 159
Czech Franciszek 56, 163
Czernicki Gustaw 62, 154
- Ćwik Piotr 108
Ćwik Zenon 19
- Dąbrowski Przemysław 156
Dahl Robert Alan 24, 61, 112

- Dębski Maciej 141
 Diani Mario 56
 Domke Radosław 64
 Doyal Len 50
 Drózd Miroslaw 108
 Duda Andrzej 89
 Duda Jan Tadeusz 108
 Duda Jan Wiesław 109
 Dworkin Ronald 156
 Dziubka Kazimierz 155
 Dziurdzia Piotr 109
 Dziurdzik-Kraśniewska Grażyna 113
 Dwończyk Joanna 56

 Edwards Michael 29, 35, 56
 Ehrenberg John 28-29, 56
 Elias Norbert 56
 Erikson Erik H. 52

 Fedorowicz Jerzy 108
 Filipiak Szczesny 108
 Firek Wojciech 27, 38, 155
 Fitz-Gibbon Carol T. 124, 127
 Flis Joanna 141
 Florida Richard 57
 Frankfort-Nachmias Chava 122
 Frycz Modrzewski Andrzej 30
 Fukuyama Francis 36, 53
 Fundowicz Sławomir 15

 Gądek Lidia 108
 Ganowicz Ewa 77
 Gawron Józef 109
 Gehlbach Scott 60
 Gibas Iwona 108
 Giddens Anthony 52
 Gil De Zúñiga Homero 58

 Gloc Roksana 148
 Goreham Elizabeth 169
 Gough Ian 50
 Gramsci Antonio 34
 Gruszczyński Marcin 49
 Grzebinoga Agnieszka 19
 Grzybowski Marian 63
 Gulińska Emilia 65

 Habermas Jürgen 50
 Harrington James 30
 Hayek Friedrich August von 158
 Hegel Georg W.F. 32
 Henerson Marlene E. 124, 127
 Herbut Ryszard 48
 Herder Johann 59
 Hirst Paul Q. 34
 Hitler Adolf 154
 Hobbes Thomas 30, 154
 Hoffmann-Martinot Vincent 60
 Hofstede Geert 51, 159, 161
 Hofstede Gert Jan 51
 Hołówka Jacek 154
 Hornowska Elżbieta 122

 Inglehart Ronald 59
 Izdebski Hubert 15

 Jacobsson Kerstin 56
 Jakubowski Wojciech 24, 32
 Janeczek Stanisław 30
 Janicka Barbara 61
 Jaskólski Michał 154
 Jurczyńska-McCluskey Ewa 26-27, 38

 Kaczmarczyk Wiktoria 11, 17-18, 172
 Kaczor Jacek 19

Kaczyński Lech 84
 Karl Terry Lynn 14
 Karski Karol 67
 Karwat Mirosław 23
 Kawa Danuta 108
 Kaźmierczak Tomasz 25
 Khilnani Sunil 34
 Kielczewska Aneta 38
 Kitschelt Herbert 14
 Kiwior-Filo Małgorzata 11, 17-18,
 172
 Kobylski Piotr 65
 Kocka Jürgen 56
 Kołaczek Małgorzata 56, 163
 Kolczyński Mariusz 84
 Kołodziej Jacek H. 160
 Korolczuk Elżbieta 56
 Kościański Artur 34
 Kowalik Janina 113
 Koźbiał Maciej 108
 Kozłowski Witold 108
 Kozyra Waldemar 65
 Kracik Stanisław 108
 Krauz-Mozer Barbara 32, 37, 39
 Król Marcin 24, 40, 61
 Krstić Đurica 14
 Kumar Krishan 34
 Kwiatkowski Jacek 85

 Langton Stuart 25
 Leoński Zbigniew 64-65
 Linz Juan José 14
 Lipiec Grzegorz 108
 Lipset Seymour Martin 112-113
 Locke John 30, 154
 Luhmann Niklas 53
 Lundberg Kristjen B. 58

Łabędź Krzysztof 38, 40, 157

 Machiavelli Niccolo 30, 154
 Maiguashca Bice 60
 Majda Irena 19
 Malec-Lech Marta 109
 Małodobry Grzegorz 108
 Manin Bernard 157
 Marchetti Raffaele 60
 Markiewicz Kamil 56
 Marks Karol 32
 Maszkowska Agnieszka 25
 Matela-Marszałek Wioleta 90
 Materska-Sosnowska Anna 36
 Matwiejuk Jarosław 66
 Mazur Marek 77
 McKee Stephanie 58
 Merkel Wolfgang 14
 Migalski Marek 28
 Milewski Daniel 67
 Mill John Stuart 62, 154
 Misztal Wojciech 34
 Mizerek Henryk 122
 Modrzewski Piotr 85
 Monteskiusz 154
 Morris Lynn Lyons 124, 127
 Motyka Miłosz 108
 Musiał Wojciech 39
 Mussolini Benito 154

 Nachmias David 122
 Naleziński Bogumił 63
 Niewiadomski Zygmunt 62
 Nijakowski Lech 155
 Niżnik-Dobosz Iwona 15
 Nowak Barbara 108

Nowak Krzysztof 109

Nowicka Aldona 19

Olech Anna 25

Osmólska Zuzanna 86

Pachi Dimitr 39

Paczocho Janusz 68

Pagacz Ryszard 109

Pajewska Aleksandra 87

Pasiut Judyta 17, 20, 173

Pasoń Stanisław 109

Patrzyk Aurelia Katarzyna 19

Pearce Kimberly 50

Peisert Arkadiusz 56

Pepper Angie 60

Perkowski Maciej 66

Pęk Bogdan 108

Piasecki Andrzej Konrad 64

Piczura Jan 108

Pietrzyk-Reeves Dorota 29-32, 35

Piotrowicz Ludwik 61

Płatek Daniel 85

Płatek Tomasz 109

Platon 28

Plecka Danuta 86

Poboży Błażej 32, 37

Pongiglione Francesca 60

Psyk-Piotrowska Elżbieta 26

Pustułka Paula 50

Putnam Robert D. 26

Pyszka Stanisław 33

Rachwał Marcin 36

Radek Robert 84

Rawls John 156

Riedel Rafał 14

Riesman David 50

Rousseau Jean-Jacques 154

Rubisz Lech 77

Sala Roberta 60

Sanchini Virginia 60

Sawulski Jakub 38

Schmitter Philippe Charles 14

Seligman Adam B. 34-35

Skruch Wojciech 109

Słobodzian Beata 86

Słowik Michał 109

Smarż Joanna 65

Smółka Łukasz 108

Smyk Grzegorz 156

Solarz Katarzyna 11, 17, 173

Sorys Stanisław 109

Stadniczeńko Stanisław Leszek 27, 41,
157

Starkel Juliusz 62

Starościc Anna 30

Stawiński Janusz 158

Stepan Alfred 14

Stępiński-Nawrot Szymon 11, 17,
174

Strzelecki Jan 50

Stuglik Rafał 108

Susolia Artem 11, 17-18, 174

Suwała Agnieszka 63

Swianiewicz Paweł 27

Szacki Jakub 26

Szacki Jerzy 33-34

Szczepański Marek Stanisław 26-27,
38

Szczerkowski Sławomir 19

Sześciło Dawid 68

Szlachta Bogdan 155

- Szostak Małgorzata 108
 Szpoper Dariusz 156
 Sztompka Piotr 53
 Sztop-Rutkowska Katarzyna 25
 Sztumski Janusz 132
 Szymanowski Adam 33
 Szymański Janusz 66

 Śwital Paweł 65
 Ścigaj Paweł 37

 Taylor Charles 49
 Tocka Patrycja 108
 Tocqueville Alexis de 26, 32, 40, 61, 155
 Tusk Donald 87

 Uruszczak Wacław 63

 Verba Sydney 59

 Walzer Michael 33-34
 Warren Mark E. 35
 Wieczorek Iwona 67
 Wierzbą Marek 108
 Wierzbicki Andrzej 36
 Witkowska Marta 36
 Wojtasik Waldemar 84
 Wojtaszczyk Konstanty Adam 24, 32
 Wójtowicz Jadwiga 109

 Zabłudowski Tadeusz 56
 Zagala Zbigniew 26
 Zdanowicz Mieczysława 66

 Żak-Biesik Sylwia 108
 Żarnowski Sebastian 11, 18, 175
 Żmigrodzki Piotr 49
 Żukowski Arkadiusz 14
 Żyromski Marek 24, 28
 Żywicki Mateusz 52

Książka, którą oddajemy do rąk Czytelnika, poświęcona została aktualnej tematyce dotyczącej wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku i jest efektem realizowanego projektu badawczego dotyczącego partycypacji wyborczej polskiego społeczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem ludzi młodych (uczniów szkół średnich województwa małopolskiego), którzy w dniu wyborów samorządowych (7 i 21 kwietnia 2024 roku) nabyli prawa wyborcze.

Zaprezentowane studium teoretyczno-empiryczne poświęcone analizie wyborów samorządowych w Polsce w 2024 roku w świadomości najmłodszego elektoratu województwa małopolskiego, oparte na pilotażowych badaniach ankietowych, stanowi odzwierciedlenie stanu realnego: wiedzy, świadomości i postaw obywatelskich młodego pokolenia w Małopolsce, ale też, co cenne, ukazuje pogłębioną refleksję nad współczesną kondycją demokracji partycypacyjnej, samorządności i społeczeństwa obywatelskiego.

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8368-139-9

9 788383 681399